

1266

Eini Syväniemi

KIRKKO KUVATAITEEN KILPAILUKENTTÄNÄ

Pro gradu-tutkielma.
Jyväskylän yliopisto
Taidehistorian laitos.
Syksy 1998.

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taidehistorian laitos
Tekijä Eini Syväniemi	
Työn nimi Kirkko kuvataiteen kilpailukenttänä	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Pro gradu-tutkielma
Aika 30.10.1998	Sivumäärä 144 + kuvaliite (56 kuvaa)
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkimusaiheenani on Suomen ev.lut. seurakunnissa järjestetyt, alttariseinälle tarkoitettua kuvataidetta koskevat kilpailut. Ajallisesti ne sijoittuvat pääosin 1900-luvulle. Tutkimuksen tavoitteena on mm. kartoittaa missä kilpailuja on pidetty, kuinka yleisiä ne ovat olleet, mikä on ollut eri osapuolten rooli kilpailuprosessissa ja minkälaista taidetta kilpailuilla kirkkoihin on saatu? Tutkimusmateriaalina ovat olleet seurakuntien pöytäkirjat, aiheeseen liittyvä kirjallisuus ja lehtiartikkelit.</p> <p>Kilpailuilla toivottiin saatavan laadukasta taidetta kirkkoihin sekä näkyvää julkisuutta niin seurakunnille kuin taiteilijoillekin. Kilpailumenettelyllä on kuitenkin hankittu verrattain harvoin kuvataidetta maamme kirkkoihin. Prosessi koettiin kalliina, aikaavievänä ja vaivalloisena hankintamuotona. Usein eri osapuolten omien intressiensä johdosta kilpailut ovat sujuneet varsin ristiriitaisesti, ja on kyseenalaista vastaako saatu lopputulos asetettuja tavoitteita.</p>	
Asiasanat kirkkotaide, kilpailu, kuvataide	
Säilytyspaikka Taidehistorian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

I	JOHDANTO.....	1
	1. Kuvataidekilpailujen historiaa.....	2
	2. Aiheen rajaus.....	3
	3. Tutkimuksen tavoitteet ja käsitteistö.....	4
	4. Tutkimustilanne ja lähteet.....	5
II	KIRKON KUVATAITEEN JA ARKKITEHTUURIN SUHDE.....	8
III	KIRKON KUVATAIDEKILPAILUJA EDISTÄVÄT TAHOT.....	13
	1. Suomen Taiteilijaseura ja taideliitot.....	13
	2. Seurakuntien kuvataidetoimikunnat.....	17
	2.1. Turun ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunta.....	20
	2.2. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunta.....	22
	3. Kristillinen Taideseura.....	25
	4. Yksittäiset henkilöt.....	26
IV	KUVATAIDEKILPAILUJEN KRITEERIT.....	28
	1. Kilpailumuodot.....	29
	2. Kilpailusäännöt.....	31
	3. Kilpailuohjelma.....	31
V	KILPAILUN KULKU JA ERI OSAPUOLIEN ROOLI KILPAILUSSA	34
	1. Kuvataiteilija kirkollisten konventioiden ja arkkitehtuurin puserruksessa.....	35
	2. Arkkitehti kirkkotaiteen "ylimpänä" auktoriteettina.....	39
	3. Palkintolautakunta kilpailun ratkaisijana ja toteutettavan taideteoksen suosittelijana.....	41
	4. Seurakunta taideteoksen tilaajana ja toimeenpanijana.....	43

VI	KIRKKOJEN KUVATAIDEKILPAILUT.....	46
1.	Kilpailuluonnoksesta toteutetuksi taideteokseksi...	47
1.1.	Avoimet l. yleiset kilpailut.....	48
1.1.1.	Virolahden, Pukkilan ja Alavuden alttaritaulukilpailut.....	48
1.1.2.	Lopen ja Pusulan alttaritaulukilpailut....	51
1.1.3.	Inarin ja Ylihärmän alttaritaulukilpailut	53
1.1.4.	Kemin alttaritaulu- ja Rajamäen alttarifreskokilpailu.....	54
1.1.5.	Helsingin Munkkivuoren alttarimosaiikki- ja Kannelmäen lasimaalauskilpailu.....	57
1.1.6.	Turun tuomiokirkon alttarikrusifiksi- kilpailu.....	60
1.1.7.	Pietarsaaren maaseurakunnan alttaritaulukilpailu.....	61
1.2.	Suljetut eli kutsukilpailut.....	64
1.2.1.	Vaasan alttaritaulukilpailu.....	65
1.2.2.	Siikaisten alttaritaulukilpailu.....	66
1.2.3.	Kuusankosken ja Lapinlahden alttaritaulukilpailut.....	67
1.2.4.	Turun Martin, Kemijärven ja Turun Mikaelin kilpailut.....	70
1.2.5.	Varkauden, Pielaveden ja Kuopion Männistön kilpailut.....	73
1.2.6.	Lahden Joutjärven ja Helsingin Roihuvuoren kilpailut.....	75
1.2.7.	Jyväskylän Halssilan alttariteoskilpailu..	78
1.2.8.	Turun Henrikin ja Rautavaaran alttariveistoskilpailut.....	79
1.2.9.	Helsingin Kontulan alttariteoskilpailu....	80
1.2.10.	Imatran Tainionkosken alttaritaulukilpailu	82
1.2.11.	Vantaan Rekolan alttaritaulukilpailu.....	84
1.3.	Yhteenvetoa yleisestä ja kutsukilpailu menettelystä.....	85

2. Järjestetyt kilpailut - toteuttamattomat	
taideteokset.....	87
2.1. Avoimet eli yleiset kilpailut.....	88
2.1.1. Helsingin Johanneksen alttaritaulukilpailu	88
2.1.2. Turun tuomiokirkon lasimaalauskilpailu...	90
2.1.3. Helsingin Lauttasaaren ideakilpailu.....	91
2.1.4. Helsingin Maunulan seinämaalauskilpailu..	94
2.1.5. Espoon Olarin kuvataidekilpailu.....	97
2.2. Suljetut eli kutsukilpailut.....	100
2.2.1. Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauskilpailu.....	101
2.2.2. Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailu.....	104
2.2.3. Espoon Tapiolan alttariveistoskilpailu...	107
2.3. Yhteenvetoa toteuttamattomaksi jääneestä kirkollisesta kuvataiteesta.....	111
3. Suunnitelmaksi jääneet kilpailut.....	113
3.1. Kajaanin alttaritauluhanke.....	113
3.2. Rovaniemen alttarifreskohanke.....	114
3.3. Iisalmen alttariteoshanke.....	117
3.4. Helsingin Tempeliaukion kirkon alttariveistoshanke.....	118
3.5. Rautavaaran alttaritauluhanke.....	120
3.6. Pohdintaa syistä miksi kilpailua ei järjestetty.....	121
VII PÄÄTÄNTÖ.....	123
VIITELUETTELO.....	125
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	133
LIITE.....	141
KUVAT.....	144

I JOHDANTO

Kirkkorakennus on osoittautunut monipuoliseksi taiteen kilpailukentäksi. Kilpailuja on järjestetty niin arkkitehtuurin, kuvataiteen kuin tekstiilitaiteenkin alalla.

Kirkkojen suunnittelukilpailuja alettiin suosia 1920-luvulta lähtien. Arkkitehtikunta oli nimenomaan toivonut, että kirkkojenkin suunnitteluista järjestettäisiin kilpailuja.¹ Arkkitehtiklubin (nyk. Suomen Arkkitehtiliiton) vuonna 1918 uusitut kilpailusäännöt selkeyttivät osaltaan kilpailutoimintaa. Arkkitehtiliiton 1950-luvun puolen välin toimintaan liittyi edelleen voimakasta kilpailun kehittämistä, jonka tähtäimenä oli saada aikaan arkkitehtonisesti laadukkaita kirkkorakennuksia rikastuttamaan paikallista rakennuskantaa.²

Vastaavasti 1920-luvulla yleistyi uusia kirkkoja rakennettaessa kirkkotekstiilien kilpailuttaminen, joka oli hyvinkin aktiivista aina 1940-luvulle asti. Sota-aika katkaisi kilpailutoiminnan ja se virisi uudestaan vasta 1980-luvulla.³

Kuvataidekilpailuja - lähinnä alttaritauluhankkeita silmällä pitäen - pidettiin jo 1890-luvulta lähtien, mutta laajempaa kilpailutoimintaa ilmaantui vasta sodan jälkeisenä aikana. Keskimäärin kuudesta seitsemään kuvataidekilpailua per vuosikymmen järjestettiin eri puolille maamme seurakuntien kirkkoja aina Helsingistä Inariin asti. 1990-luvulla uusien kirkkojen rakentaminen on vähentynyt, ja se on myös heijastunut kuvataiteen kysyntään seurakunnissa. Aluksi kilpailutoimintakin väheni, mutta vuosikymmenen puolenvälin jälkeen on taas ollut havaittavissa innostusta ja resursseja kuvataiteilijoiden kilpailuttamiseen.

1. Kuvataidekilpailujen historiaa

Seurakunnat ovat hankkineet ja saaneet kirkkoihinsa taidetta lähinnä ostojen ja lahjoitusten muodossa. Lahjoitus on ollut varhaisemman tiedossa olevan alttaritaideteen suosittu hankintamuoto. Tunnetuista hankintatapauksista (112 hankintatapausta, joista 56 lahjoitusta) 1600-luvulla jopa puolet oli lahjoituksia, mikä on enemmän kuin koskaan myöhemmin.⁴ 1900-luvulla lahjoitusten määrä on ollut jo satunnaisempaa. Sitä vastoin taideteoksia hankittiin joko suoraan taiteilijalta tai jonkin verran myös kilpailuttamalla taiteilijoita.

Varhaisemmat tiedossa olevat kilpailut käytiin tarjousten perusteella. Ne toimivat suurin piirtein samoin kuin urakkatarjouskilpailut rakentamisessa. Taiteilija, joka tarjoutui tekemään kuvataidetta halvimmallalla sai tehtävän toteuttaakseen. Taideteoksen laadulle ei asetettu suurtakaan painoarvoa.

Tarjouskilpailu -periaatteella oli tarkoituksena hankkia alttaritaidetta Siikaisten vanhaan kirkkoon (1875), mutta kirkko ehti palaa ennen kuin päästiin tekijästä ratkaisuun. Myös niinkin myöhään kuin 1972 etsittiin tarjousten perusteella Toivakan kirkon katto- ja seinämaalausten tekijää.⁵

Toinen tapa oli pyytää muutamalta taiteilijalta luonnoksia. Ne arvosteltiin ja valittiin sitten sopivin luonnos toteutettavaksi. Yleensä arvostelijoina toimivat arkkitehti tai joku/jotkut arvostetut kotimaiset taiteilijat. Esimerkiksi Vaasan (1895) ja Kuusankosken (1923) alttaritaulut hankittiin edellä esitetyn menettelyn mukaan. Tämä tapa vastasi kutsukilpailumenettelyä, joka myöhemmin määriteltiin Suomen Taiteilijaseuran laatimissa säännöissä.

Yleinen kilpailu, johon kaikki taiteilijat saivat ottaa osaa, alkoi viritä 1910-luvulla Virolahden (1913) seurakunnan näyttäessä esimerkkiä. Pukkilan (1914) ja Alavuden (1915) seurakunnat hankkivat heti perään samalla tavoin alttaritaulunsa. Suomen Taiteilijaseura toimi jo usein asiantuntevana apuna. Se suoritti esikarsinnan, ja vain parhaimmat ehdotukset lähetettiin seurakunnalle lopullista valintaa varten.

Kuvataiteen osalta seurakuntien kilpailutoiminta jämäköityi Suomen Taiteilijaseuran sääntöjen myötä. Säännöt helpottivat seurakunnan kilpailua järjestäviä elimiä toimimaan sääntöihin tukeutuen, ja niitä hyväksi käyttäen yhtenäistämään kilpailumenettelyä. Suomen Taiteilijaseuran sääntöjä seurakunnat alkoivat noudattaa vasta 1950-luvulla Kemin alttaritaulukilpailun (1951-52) yhteydessä.

2. Aiheen rajaus

Tutkimuskohteeni on Suomen ev.lut. seurakunnissa järjestetyt kuvataidekilpailut. Pääpaino on kirkon alttariseinälle sijoittuvissa teoksissa, koska niiden hankintatavasta on kohtuudella saatavissa tietoa. Alttaritaulun hankintatapakaan, vaikka se olisi ilmoitettu tilauksena, ei välttämättä aina paljasta, onko tilausvaiheeseen pääsyä edellyttänyt mahdollinen luonnoskilpailu.

Huomattavat lasimaalaus- ja seinämaalauskilpailut sisältyvät myös tutkimukseeni. Tällaisia ovat Turun tuomiokirkon lasimaalauskilpailu ja Turun Ylösnousemuskappelin sekä Helsingin Maunulan kirkon seinämaalauskilpailut. Kirkkosalin ulkopuolella olevaan taiteeseen en puutu. Seurakuntataloihin ja -keskuksiin kohdistuvat kuvataidekilpailut jäävät myös tutkimukseni ulkopuolelle.

Aihe voi tuntua ensi näkemältä hyvin laajalta, mutta kartoituksen perusteella seurakuntien kuvataidekilpailujen järjestäminen on virinnyt vasta meidän vuosisadallamme eikä silloinkaan voi puhua kovin laajasta taiteen hankkimismuodosta verrattuna kirkkoihin muulla tavoin tehtyihin taidehankintoihin. Ajallisesti kartoittamani kilpailut rajoittuvat noin sataan vuoteen (1891-92 Helsingin Johanneksen alttaritaulukilpailusta 1997 Vantaan Rekolan vastaavaan), muttei edes aika ole muuttanut ongelmia, mitkä kilpailun ratkaisuvaiheessa ja edelleen luonnoksen toteuttamisvaiheessa yleensä ovat nousseet esiin.

3. Tutkimuksen tavoitteet ja käsitteistö

Tutkimusongelmiani on, kuinka yleisiä kirkon kuvataidekilpailut ovat olleet. Kuka kilpailuja on halunnut ja mitä niillä on saatu aikaan? Onko onnistuttu kilpailujen myötä saamaan kirkkoon sopivaa ja kiinnostavaa kuvataidetta? Miten kilpailuissa eri osapuolet ovat vaikuttaneet lopputulokseen, kenellä on ollut vahvin rooli ja valtaa? Mitkä seikat ovat vaikuttaneet kilpailun järjestämiseen tai järjestämättä jättämiseen? Mitä eri kilpailumuotoja on käytetty ja minkälaista merkitystä kilpailumuodolla on ollut lopputulokseen?

Tutkimusta olisi voinut lähestyä monellakin tavalla, esimerkiksi painottaen Suomen Taiteilijaseuraa. Taiteilijaseuran säännöt ilmaantuivat kirkon kuvataidekilpailuihin 50-luvun taitteessa, ja sitä olisi voinut pitää perusteena kilpailujen jakamiselle varhaisempiin ja Suomen Taiteilijaseuran sääntöjä noudattaviin kilpailuihin. Kuitenkin Taiteilijaseura oli jo vahvasti 1910-luvulla mukana kilpailuja järjestettäessä mm. Virolahteen, Pukkilaan ja Alavudelle. Varhaisempien kilpailujen ryhmään ei olisi jäänyt montakaan kilpailua, jossa Suomen Taiteilijaseura ei

olisi ollut mukana. Vertailu näiden kahden jaon perusteella ei määrällisesti olisi ollut kohtuullista.

Niinpä parhaaksi näin asettaa kilpailut aikajärjestykseen ja jakaa ne ensinnäkin kahden otsikon alle:
Kilpailuluonnoksesta toteutetuksi taideteokseksi ja Järjestetyt kilpailut - toteuttamattomat taideteokset. Nämä jakautuvat edelleen lukuihin Avoimet eli yleiset ja suljetut eli kutsukilpailut. Vaikka termit yleinen- ja kutsukilpailu ovat muodostuneet vasta 1950-luvulle tultaessa, on niiden lähtökohta ja tarkoitusperä ollut sama vaikka kyseessä olisikin ollut kilpailu ennen terminologian muodostumista. On myös huomattava, että Suomen Arkkitehtiliitto käytti kilpailumuodoista samoja määritelmiä yleinen ja kutsu eli rajattu. Lisäksi yhtenä tutkimuskohteenani on nimenomaan kilpailumuotojen merkitys lopputulokseen, mikä osaltaan myös tukee jakoperustettani.

Kilpailunimistön kirjavuuden vuoksi olen yhdistänyt kilpailuja seuraavasti. Kuvataiteella tarkoitan koko taiteen kenttää arkkitehtuuria ja tekstiilitaidetta lukuunottamatta. Alttaritaulukilpailulla tarkoitan yksinomaan alttariseinälle kiinnitettävän irrallisen taulun luonnoskilpailua. Vastaavasti alttariteoskilpailu koskee sekä veistosta ja reliefiä että suoraan seinälle tapahtuvaa maalausta al fresco- tai al secco -tekniikkaa hyväksi käyttäen. Lasimaalauskilpailut esiintyvät omalla nimellään.

4. Tutkimustilanne ja lähteet

Tutkimusaluettani olen lähestynyt kartoittamalla aluksi, missä kirkoissa kuvataidekilpailuja on pidetty. Apuna olen käyttänyt Jyväskylän taidehistorian laitoksella olevaa kirkkotaiteen arkistoa, Suomen kirkot ja kirkkotaide -teoksia, Suomen taiteen vuosikirjoja, Suomen Taiteilijaseuran

julkaisemia kuvataiteilijamatrikkeleja, Arkkitehti-, Kotimaa-, ja Taide-lehden vuosikertoja, yksittäisistä taiteilijoista laadittuja historiikkeja sekä seurakuntien kirkoistaan painattamia esitteitä.

Kartoittamisen jälkeen olen pyrkinyt pääsemään käsiksi seurakuntien arkistoissa oleviin, kilpailuja koskeviin pöytäkirjoihin. Vanhimmat kilpailua sivuavat pöytäkirjat (jos ne ovat enää olleet löydettävissä) ovat olleet hyvin niukkasanaaisia. Sen sijaan 1960-luvulta eteenpäin olevista kilpailuista on löydettävissä hyvinkin kattavia tietoja sekä kilpailuohjelmista että palkintolautakunnan pöytäkirjoista. Oman erityisesti maininnanarvoisen tietolähteen muodostavat varsinkin Helsingin, mutta myös Turun seurakuntien kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat. Tutkimukseni pohjautuu suurelta osin edellä esitettyihin tietolähteisiin.

Tutkimukseni aluksi tarkastelen kirkon kuvataiteen ja arkkitehtuurin suhdetta. Tässä luvussa pääpaino kohdistuu kokonaistaideteos -ideaan ja sen muuttumiseen käsittelemäni kilpailuaikakauden saatossa. Ideaali kokonaistaideteoksesta oli usein vahvasti läsnä kirkon kuvataidekilpailuja järjestettäessä. Tärkeimpiä kilpailuja edistäviä tahoja käsittelem kolmannessa luvussa. Seuraavaksi määrittelen, mitkä ovat kilpailuun vaadittavat tunnusmerkit, miten kilpailuprosessi etenee ja miten eri osapuolet vaikuttavat kilpailussa. Lähempi tarkastelu yksittäisistä kilpailuista jää viimeiseen päälukuun.

Kirkon kuvataidekilpailuista ei ole aikaisempaa tutkimusta. Ainoastaan Eeva Pirhonen on tarkastellut taideteollisen oppilaitokseen tehdyssä lopputyössään (Kirkkotaidepolitiikkaa 1960-luvun Helsingissä) Helsingin kuvataidetoimikunnan toimintaa Lauttasaaren, Kannelmäen, Roihuvuoren ja Temppeleaukion kirkkojen kuvataidehankinnoissa. Kirkkoarkkitehtuurikilpailuja on Katariina Ristolainen käsitellyt Helsingin yliopiston taidehistorian laitokselle

tekemässään pro gradu-työssään "Tradis ja funkis.
Tehtaanpuiston ja Tempeliahaukion
kirkkoarkkitehtuurikilpailusta 1930-luvulla", joka edustaa
alansa ainoaa kilpailututkimusta. Muitakaan kilpailuja
koskevia tutkimuksia taidehistorian alalla ei ole kovinkaan
monta.

Jukka-Pekka Airas on käsitellyt Uuden kirkkoarkkitehtuurin
ongelmat -kirjassaan Keski-Lahden kirkon suunnittelukilpailua.
Ars Sacra Fennica - Aikamme taide kirkossa -näyttelyn, joka
pidettiin Helsingissä vuonna 1987, kylkiäisenä on julkaistu
samalla nimellä näyttelyjulkaisu. Siinä olevissa artikkeleissa
käsitellään myös kirkkojen kuvataidekilpailuja.
Muutamia yksittäisiä kuvataidekilpailuja ovat käsitelleet
myös Heikki Hanka, Pekka Rönkkö, Pekka Vähäkangas, Markku
Valkonen, kukin omissa tutkimuksissaan.

II KIRKON KUVATAITEEN JA ARKKITEHTUURIN SUHDE

Valmiiseen arkkitehdin suunnittelemaan kirkkotilaan on kuvataiteilijan vaikea toteuttaa taideteosta, koska se ei aina sovellu tilan tyyllilliseen kokonaisuuteen. Ideaalinen tilanne olisi sellainen, jossa kaikki ammattikunnat sekä arkkitehdit että kuvataiteilijat suunnittelisivat yhdessä kirkkorakennuksen alusta loppuun. Tällainen ns. kokonaistaideteos-ajatus on vaihdellut eri aikakausina.

Vuosina 1890-1910 vaikuttanut jugend-tyylisuunta ilmeni kirkkoarkkitehtuurissa voimakkaasti ja antoi myös kuvataiteelle vahvan sijan kirkon sisätilassa. Ihanteisiin kuului juuri kokonaistaideteoksen idea, eri ammattikuntien työn yhtenäistäminen kokonaisuuden hyväksi. Jokaisen yksityiskohdan tuli palvella rakennuksen tyyliä, kaikki oli suunniteltava yksilöllisesti ja toteutettava käsityöperinteen mukaisesti. Tampereen tuomiokirkko (1902-07) on onnistuneimpia esimerkkejä arkkitehti Lars Sonckin (1870-1956) ja taiteilija Hugo Simbergin (1873-1917) yhteistyöstä kokonaistaideteoksen alueella.⁶

Klassismin levitessä kaksikymmentäluvulla kokonaistaideteoksen ajatus jatkui. Yksittäiset kuvat eivät saaneet hallita tilaa, vaan niiden tuli sulautua kaikkiin tilassa oleviin kuvioihin. Alttaritaideteollakin oli sijansa.⁷ Esimerkiksi 1910-luvulla uransa aloittanut ja kirkkoihin erikoistunut, arkkitehti Ilmari Launis (1881-1955) ratkaisi asian suunnitteleamalla sekä kirkon että kirkkosalin alttariteokset.⁸

Kirkkoarkkitehtuuriin kolmekymmentäluvulla saapunut funktionalismi taas muutti täysin kokonaistaideteos-ajatusta. Nyt sillä tarkoitettiin pelkästään arkkitehdin omaa luomusta, joka käsitti kirkkorakennuksen mutta jopa taideteoksen, jos sellaista enää ylipäätänsä kirkkoon suunniteltiin. Huippuunsa ajatusta kehitti arkkitehti Alvar Aalto (1898-1976). Hän

vertasi useissa kirjoituksissaan alttaritaulua kevyeksi rihkamaksi pienen hartautta herättävän Kristusristin rinnalla. Funktionalistinen puhtaus kun ei suvainnut irtaimistotaidetta.⁹

Kirkkoarkkitehtuurissa pisimmälle viety klassistisen kokonaistaideteoksen ihanne oli Aallon näkökulmasta menettänyt merkityksen. Kuvataiteilijan oli aika väistyä sivummalle.¹⁰

1960-1970-luvulla uusia kirkkoja rakennettaessa palattiin taas peräänkuuluttamaan sitä, että kirkkorakennus on kokonaisvaltainen taideteos, joka tulee suunnitella alusta loppuun kaikkien asianomaisten osapuolten kanssa yhteistyössä.¹¹ Mukana on oltava niin arkkitehdin kuin kuvataiteilijankin. Näin päästäisiin eroon kiusallisista tilanteista, joissa arkkitehti on kehittänyt jo valmiin näkemyksen työstään, ja jonka puitteisiin taas kuvataiteilijan olisi tavallaan alistuttava suunnittelemaan oman luomuksensa taiteellisen vapauden jopa kärsiessä.

Ajatuksen kantaa otti mm. Helsingin seurakuntien kuvaamataidetoimikunta kiinteistölautakunnan suunnittelujaoston kokouksessa (3.2.1971). Koska arkkitehdin ja kuvataiteilijan yhteistyön toteuttamistavoista ei ollut selvää käsitystä, pyrkivät toimikunnan jäsenet yhdessä kiinteistölautakunnan jäsenten kanssa löytämään muotoja, jotka johtaisivat parhaaseen lopputulokseen.

Lautakuntaan kuuluneen arkkitehti Heikki Castrénin mielestä taiteen saavutukset kirkollisen taiteen alueella ovat harvalukuiset ja taide rakennuksen osana on kokenut inflaation. Jaoston puheenjohtaja K. Rautkari taas pelkäsi taiteilijan lähtevän antamaan rakennukselle muotoa ja tekisi näin ollen koko rakennuksesta taideteoksen. Kuvanveistäjä Raimo Heino totesi arkkitehdin ja taiteilijan yhteistoiminnan alusta alkaen parhaimmaksi, sillä silloin taide sulautuu muotoon sekä rikastaa tilavaikutelmaa. Taidemaalari Mauri

Favénin mukaan arkkitehtien taholta on aina ilmennyt varovaisuutta ja pelkoa epäonnistumisen vaarasta. Taiteen tuominen valmiiseen tilaan tuottaa monasti vaikeuksia ja tulokset ovat yleensä olleet vähemmän onnistuneita. Keskustelun tuloksena ei saatu yhteistyömenettelylle etukäteen teoreettista ratkaisua, mutta päätettiin ryhtyä tilaisuuden tullen konkreettiseen kokeiluun.¹²

Asia nousi vahvasti esiin myös kuvataidekilpailujen osalta. Jo kirkkojen rakentamisvaiheessa olisi järjestettävä kuvataidekilpailuja. Näin välttyttäisiin ikäviltä konflikteilta arkkitehtuurin ja kuvataiteen välillä. Suurin osa hankkeista kun tehtiin vasta valmiiseen kirkkorakennukseen.¹³

Niinpä kuvataidekilpailujakin yritettiin järjestää kokonaistaideteos-idea silmällä pitäen, mutta käytännössä ajatusta ei aina ollut mahdollista toteuttaa. Konkreettinen tilanne oli usein se, että kuvataidetta hankittiin kirkkoihin niiden korjausten yhteydessä tai arkkitehdilla oli jo piirustuksia tehtäessä vahva visio, millaista kuvataidetta kilpailulla lähdetään hakemaan. Kaikesta huolimatta 1960-1970-luvulla rakennettavista kirkoista esimerkkiä yrittivät noudattaa Lahden Joutjärven, Kannelmäen, Roihuvuoren, Lahden Ristin ja Turun Henrikin seurakunta järjestämällä kuvataidekilpailun alttarille hankittavaa taidetta varten jo kirkon rakentamisvaiheessa.

Mielestäni idea kokonaistaideteoksesta sen perimmäisessä merkityksessä ei kilpailussa voi onnistuakaan. Kuvataiteilija on kilpailija ja arkkitehti taas kilpailujuryn jäsen. Molemmat edustavat kilpailutilanteessa vastakkaisia pooleja eikä rakentavaa yhteistyötä voi syntyä. Jouko Martikainen on ehdottanut, että arkkitehtuuri- ja kuvataidekilpailut pitäisi järjestää samanaikaisesti arkkitehtuurin itseriittoisuuden lieventämiseksi.¹⁴ Idea on kehityskelpoinen, mutta toimivampi ratkaisu olisi järjestää kyseiset kilpailut yhteistyössä sekä arkkitehdin että kuvataiteilijan kanssa.

Toisaalta kirkkoarkkitehtuurissa funktionalismin perinne omine käsityksineen kokonaistaideteoksesta on jatkunut. Arkkitehti ei edelleenkään ole tarvinnut kuvataiteilijaa, vaan suunnittelee itse myös kirkon sisälle tulevat koristeet alttariteoksesta lähtien. Tällaisiin kokonaistaideteoksiin ovat päätyneet mm. arkkitehdit Raili ja Reima Pietilä Kalevan kirkossa (Reima Pietilän Särkynyt ruoko -alttariveistos 1968; kuva 1) sekä Jaakko ja Kaarina Laapotti Kouvolan kirkossa (Jaakko Laapotin metallinen alttariteos 1978; kuva 2). Tällöin on ainakin vältytty ikäviltä konflikteilta taiteilijoiden kanssa ja arkkitehdit ovat saaneet juuri oman kirkkonsa näköistä taidetta. Puuttumatta sen kummemmin näkökulmaan onko arkkitehtien oma ratkaisu ollut paras mahdollinen, kuvataiteilijan merkitystä kirkkotaiteen kokonaistaideteos-ajatuksessa nämä tapaukset eivät kuitenkaan ole tukeneet. Päinvastoin kuvataiteilijalta on tyrehtynyt vähäininkin kirkkotaiteen tekeminen, minkä jo arkkitehtien harrastama risti tai maisemaikkuna alttaritaideteoksena -käytäntö on niukentanut minimiin.

Harvoja tapauksia, joissa kirkon arkkitehtuuria on muutettu myöhemmin hankitun alttariteoksen tyylin mukaiseksi edustaa Turun Mikaelin kirkko (1899-04). Kirkon alkuperäiset jugend-tyyliset ikkunat tuhoutuivat talvisodassa ja tilalle hankittiin kutsukilpailun kautta Hilikka ja Otso Karpakan suunnittelemat goottilaistyylliset lasimaalaukset (1953). Uusien ikkunoiden myötä kuorin tyyllinen yhtenäisyys hävisi. Niinpä 1950-luvulla lähdettiinkin muuttamaan sisätiloja enemmän kirkon usgoottilaista ulkoasua vastaavaksi maalaamalla piiloon kuorin ja triumfikaaren koristemaalaukset.¹⁵

Kuvanveistäjä Kauko Räsänen on todennut, miksei arkkitehti voisi joskus tehdä oman luomuksensa kuvataiteilijan teoksen pohjalta, ikään kuin sen ympärille.¹⁶ Samaa asiaa pohti K. Rautkari, mutta pikemminkin uhkakuvana peläten, että taiteilija antaisi rakennukselle muodon ja tekisi näin ollen

koko rakennuksen.¹⁷ Tämä on jäänyt vielä pelkäksi ideaksi, mutta kokeilu voisi onnistuessaan tuoda mielenkiintoisia arkkitehtonisia ratkaisuja, jossa kuvataide määrittelisi arkkitehtuurin.

III KIRKON KUVATAIDEKILPAILUJA EDISTÄVÄT TAHOT

Kirkon kuvataidekilpailuja ovat edistäneet Suomen Taiteilijaseura jäsenjärjestöineen, suurimpiin seurakuntiin, lähinnä Helsinkiin ja Turkuun perustetut ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnat sekä muutamat aktiiviset yksityiset henkilöt. Kristillisen Taideseuran rooli edistävänä vaikuttajana on hiukan kyseenalainen. Idea kilpailun järjestämisestä tuli usein edellä mainituilta järjestöiltä ja yksityisiltä henkilöiltä.

1. Suomen Taiteilijaseura ja taideliitot

Suomen Taiteilijaseura on jäsenyhdistyksineen¹⁸ ja jäsenineen edistänyt omalta osaltaan myös kirkon kuvataidekilpailuja. Jäsenyhdistyksistä aktiivisesti ovat toimineet lähinnä Taidemaalariiliitto, mutta ennen kaikkea Suomen Kuvanveistäjäliitto. Ne ovat olleet mukana suurimmassa osassa seurakuntia, joissa kuvataidekilpailu on järjestetty. Usein aloitekin kilpailu-ideasta tuli nimenomaan Taiteilijaseuran taholta.

Kilpailusäännöt, joita seurakuntien kuvataidekilpailujenkin osalta käytetään, on Suomen Taiteilijaseuran laatimat. Varmuudella ei ole tietoa, koska ensimmäiset säännöt laadittiin ja koska seurakunnat alkoivat niitä omissa kilpailuissaan noudattaa, mutta Kemin alttaritaulukilpailun (1951-52) yhteydessä oli maininta, että kilpailussa pidättäytytään Suomen Taiteilijaseuran säännöissä. Pohjana säännöille on todennäköisesti olleet sekä Arkkitehtiklubin (1893)¹⁹ että Suomen Kuvanveistäjäliiton vuonna 1949 laaditut vastaavat.²⁰

Suomen Taiteilijaseura on pyrkinyt valvomaan kilpailun kulkua, ja myös puuttumaan epäkohtiin niin kuvataiteen

hankkimisvaiheessa kuin itse kilpailuprosessinkin aikana. Vuonna 1950 Suomen Taiteilijaseura painosti voimakkaasti Rovaniemen seurakuntaa hankkimaan alttarifresko kilpailun avulla. Fresko oli ajateltu tilata suoraan sopivaksi katsotulta taiteilijalta - Lennart Segerstrålelta (1892-1975). Suomen Taiteilijaseura vaati julkisuudessa kovin sanoin yleistä kilpailua, mutta kirkkovaltuusto päätti yksimielisesti pidättäytyä kilpailun järjestämisestä vedoten mm. seurakunnan vähäisiin varoihin.²¹

Kirkkovaltuusto kääntyi kirjelmällään jopa Opetusministeriön puoleen, ja esitti syitä haluttomuuteen kilpailumenettelyä kohtaan, sekä pyysi lupaa käyttää Opetusministeriöltä saaman valtionavustuksen Segerstrålen palkkaamiseen.²²

Opetusministeriön ja Suomen Taiteilijaseuran monivaiheisten neuvottelujen tuloksena Suomen Taiteilijaseura ilmoitti luopuvansa yleisen kilpailuhankkeen edistämisestä.²³

Suomen Taiteilijaseura halusi puoltaa vahvasti yleistä kilpailua, koska kysymys oli suurimmaksi osaksi yleisillä varoilla hankittavasta taiteesta, ja tällöin varojen tuottama hyöty haluttiin pyrkiä käyttämään mahdollisimman tehokkaasti kuvataiteen hyväksi. Suomessa kun todella suuret työtilaisuudet ilmenivät taiteilijoille aniharvoin. Yhtä harvinaiseksi on jäänyt suomalaisen monumentaalimaalauksen kohottamisyritykset. Kilpailu-ajatuksen hautaamisen myötä Suomen Taiteilijaseura toivoi, ettei Rovaniemen tapaus muodostuisi taiteilijoille epäedulliseksi ennakkotapaukseksi.²⁴ Pelko oli turhaa, sillä jo seuraavina vuosina järjestettiin yleiset kilpailut sekä Kemissä että Rajanäen (1953-55) kirkkojen alttaritaidehankkeista yhteistyössä seurakuntien ja Suomen Taiteilijaseuran kanssa.

Suomen Taiteilijaseura pyrki puuttumaan vahvasti kuntien taidepolitiikkaan varsinkin 1970-luvulta lähtien, mutta tavoitteet kohdistuivat myös kirkkoon. Suomen Taiteilijaseuran asettaman toimikunnan, jonka tehtävänä oli seuran

tavoiteohjelman ja pitkän tähtäyksen toimintasuunnitelman laatiminen, pitämässään vuosikokouksessa (13.9.1971) mainittiin suhteesta kirkkoon seuraavaa: "Kirkon taiteen vankkojen perinteiden pohjalta tulisi pysyä suhteissa kirkkoon ja antaa asiantuntija-apua tarvittaessa; yleisön ja taiteentekijöiden vaikutusta olisi pyrittävä lisäämään itse kirkonmiesten kustannuksella päättäessä kirkon kuvataiderahoista ja taidepalkinnoista."²⁵

Suhtautuminen seurakunnan viranhaltijoiden taidemakuun haluttiin pitää hienovaraisena, ja tähtäimenä oli, että hyvät suhteet takaavat edelleen työtilaisuuksia taiteilijoille. Toisaalta kuitenkin yleisön ja taiteentekijöiden vaikutusmahdollisuuksia kuvataiteen suhteen haluttiin lisätä seurakunnissa ja vastaavasti kirkon virkamiesten päätäntävaltaa vähentää. Kyseisessä kokouksessa puheenjohtajana toimi Lauri Ahlgrén (s.1929), jolla oli omakohtaisia kokemuksia kilpailuun osallistujana seurakunnan päättäjiä menettelystä kilpailujen osalta.

Suomen Taiteilijaseuran rooli on olla aloitteentekijänä, julkisena kannanottojana sekä seurakuntien kilpailujen puolestapuhujana. Lisäksi sen toimenkuvaan kuuluu olla asiantuntevana apuna sekä kilpailun järjestämisessä että ratkaisemisessa. Sen sijaan päätäntävalta taideteoksen toteuttamisesta kuuluu seurakunnan elimille ja siihen Taiteilijaseuran toimivaltuudet eivät yllä.

Suomen Taiteilijaseura on huolehtinut ja huolehtii edelleen kilpailuohjelmien tarkistamisesta, sääntöjen noudattamisen valvomisesta, sekä asiantuntijajäsenien valitsemisesta palkintolautakuntaan. Nykyisin on yleistynyt käytäntö, että kilpailuun osallistuvat taiteilijat valitsevat itse palkintolautakuntaan sopivaksi katsomansa jäsenet edustamaan Suomen Taiteilijaseuraa. Näillä kaikilla edellä esitetyillä toimilla Taiteilijaseura on halunnut helpottaa seurakunnan päättäjiä käyttämään hankkimismuotona nimenomaan kilpailumenettelyä.

Viime vuosina on ollut nähtävissä jopa Suomen Taiteilijaseuran ja jäsenjärjestöjen arvovallan hienoista murenemistä seurakuntien kuvataidekilpailujen osalta. Pietarsaaren maaseurakunnan kirkon alttaritaulukilpailussa (1990-91) seurakuntayhtymä ei hyväksyttänyt sääntöjään Taidemaalariiliitossa. Kilpailun palkintolautakuntakin koostui paikallisista "asiantuntijoista", minkä vuoksi Taidemaalariiliitto kehoitti liittoon kuuluvia taiteilijoita boikotoimaan kilpailua.²⁶ Piittaamattomuutta Taiteilijaseuran sääntöjä kohtaan osoittivat niin Pietarsaaren maaseurakunnan alttaritaulukilpailua järjestävä toimikunta kuin siihen osallistuvat taiteilijatkin. Kilpailun voittanut taiteilija, Jukka Nopsanen (s.1950), on ollut jo 1980-luvun alkupuolesta lähtien Taidemaalariiliiton jäsen.

Pietarsaaren kirkon talousjohtaja Henrik Hult ei ollut boikotoinnista huolissaan, vaan kehui lopputuloksen ratkaisemisen pystyttävän selvittämään paikallisin voimin.²⁷ Lisäksi Hult korosti että: "Maassamme on paljon Taidemaalariiliittoon kuulumattomia taiteilijoita."²⁸ Hultin uhosta huolimatta Pietarsaaren seurakuntayhtymä lopulta taipui Taidemaalariiliiton tahtoon ja järjesti uusintakilpailun. Tällä kertaa palkintolautakuntaan nimettiin myös Taidemaalariiliiton edustajia.²⁹ Koska sääntöihin kuuluu kutsua uusintakilpailun osallistujiksi ensimmäisen kierroksen palkitut taiteilijat, Taidemaalariiliiton oli tyydyttävä "amatööriraadin" jo aikaisemmin valitsemiin kilpailijoihin.

Seurakunnat eivät ole aina suhtautuneet suopeasti Taiteilijaseuran mukanaoloon kilpailuissa. Taiteilijaseuran asemaa on pidetty liiankin vahvana ja useiden kilpailujen perusteella pikemminkin on taisteltu vallasta kuin taiteesta. Tästä on osoituksena jo edellä käsitelty Rovaniemen seurakunnan ja Pietarsaaren maaseurakunnan alttaritaulun hankkimistapaukset sekä Espoon Tapiolan alttariteoskilpailu (1989). Tapiolan kirkkoon ei saatu luonnoskilpailun myötä toteutettavaa taideteosta. Syynä

epäonnistumiseen seurakunnan talousjohtaja, Juhani Kulo, katsoi johtuvan taideliittojen yhteistyöhaluttomuudesta seurakuntien kanssa. "Me eivät toimi yhteistyössä seurakuntien kanssa, vaan vetävät kilpailujen tulosta omaan suuntaansa".³⁰ Nämä esimerkit tukevat tietynlaista arvovaltataistelua Suomen Taiteilijaseuran ja seurakunnan päättävien elimien välillä.

Ennenkaikkea Suomen Taiteilijaseuran tähtäimenä on kuitenkin ollut korkean tason ylläpitäminen kirkollisessa kuvataiteessa sekä toimiminen asiantuntija-apuna seurakuntien alttaritaulutoimikuntien ja seurakuntien kuvataidetoimikuntien kanssa. Karkeasti ajatellen Suomen Taiteilijaseura loi yhtenäiset pelisäännöt, joiden puitteissa seurakuntien kuvataidekilpailuja toivottiin käytävän, kun taas seurakuntien alttaritaulutoimikunnat ja kuvataidetoimikunnat hoitivat kilpailujen käytännönjärjestelyt parhaaksi katsomallaan tavalla kukin omassa seurakunnassaan.

2. Seurakuntien kuvataidetoimikunnat

Maahamme seurakuntien kuvataidetoimikuntia alettiin perustaa 1950-luvun puolivälistä lähtien. Idea saatiin ehkä rajantakaa Ruotsista, koska lähtölaukaus tällaisen toimikunnan perustamiseen tehtiin Turussa. Todennäköisesti ideoinnissa mukana ovat olleet niin valtakunnalliset kuin paikallisetkin taidetoimikunnat. Esimerkiksi Turussa aloite tuli juuri paikallisen taiteilijaseuran taholta.

Turun ev.lut. seurakuntaan asetettiin kuvataidetoimikunta jo vuonna 1956. Helsinki otti esimerkkiä ja perusti omansa noin kuusi vuotta myöhemmin. Tampereella on toiminut kuvataidetoimikunta vuodesta 1968 lähtien, mutta se ei ole tiettävästi järjestänyt yhtään kilpailua seurakuntiansa toimitilojen kaunistamiseksi. Syynä kilpailujen kannalta passiiviseen toimintaan on ollut lähinnä määrärahojen pienuus, mutta myöskin seurakuntien päättäjien pääseminen

yhteisymmärrykseen tilattavista teoksista tarvitsematta kilpailuttaa kuvataiteilijoita.³¹

Muihin suurimpiin kaupunkeihimme vastaavanlaisten toimikuntien asettaminen ei oikein saavuttanut innostusta. Vasta 1980-luvulla ja tällä vuosikymmenellä kuvataidetoimikuntia ja taidetyöryhmiä on perustettu ainakin Vantaan, Espoon, Hyvinkään ja Lahden seurakuntiin. Hyvinkään taidetyöryhmä on ehditty jo lakkauttaakin.

Vähien on jäänyt myös Oulun seurakuntien panos kilpailun järjestämisen saralla. Tietävästi kilpailun avulla on etsitty sopivaa lasimaalausta Oulun tuomiokirkkoon (1932) ja vastaavasti reliefiä Kaukovainion seurakuntataloon (1980). Alttaritaidehankkeet on ratkaistu muulla tavoin. Kuvataidetoimikuntaa ei koskaan seurakuntaan ole perustettu, mutta jonkinlainen taidehankintatyöryhmä on joskus ollut perusteilla.³²

Vaikka Helsingin seurakunnan kuvataidetoimikunnan³³ tehtävät rajoittuivat vain Helsinkiä koskeviksi, käännettiin myös muualta Suomesta toimikunnan puoleen lausuntopyynnöin. Tämä havahdutti tarpeen ideoida koko maata käsittävä seurakuntien taidetta edistävä ja neuvova asiantuntijaelin. Ideahan ei sikäli ollut mikään uusi, sillä vastaavanlaista asiantuntevaa apua oli antanut Kristillinen Taideseura vuodesta 1919 aina 1950-luvulle asti.

Helsingin kuvataidetoimikunta teki Kirkkohallitukselle ehdotuksen koko maan käsittävän kirkon kuvataidetoimikunnan asettamiseksi.³⁴ Tällainen koko maan kattava kuvataiteellinen asiantuntijaelin, Kirkkohallituksen taidetoimikunta, perustettiin jo vuonna 1968. Ehkä tästä syystä muut kaupungit antoivat odottaa itseään eivätkä kiirehtineet oman yhteisen kaupunkiseurakunnan kuvataidetoimikunnan perustamista.

Kuvataidetoimikuntia on perustettu vain suurimpiin kaupunkeihin. Maaseudun seurakunnissa ei ole ollut tarvetta vakinaiselle kuvataidetoimikunnalle. Siellä seurakunnan tiloja on ollut vähän, ja niiden kaunistamisen tarve rajoittunut miltei yksinomaan koskemaan alttaritaidetta. Hankittaessa maaseudun seurakuntaan alttaritaidetta on perustettu oma toimikunta, joka on toiminut vain kyseisen projektin puitteissa ja lakkautettu projektin päätyttyä.

Poikkeustapauksena on ollut Kuopion Männistön³⁵ seurakunta. Seurakunnassa on ollut oma alttaritaulutoimikuntansa vuodesta 1917. Sen toiminta ei ole ulottunut Kuopion muihin seurakuntiin. Toimikunnan tavoitteena on ollut pelkästään Männistön kirkon ja seurakuntakodin kaunistaminen, ja se on toiminut edelleen aloitteen tekijänä uuden alttaritaulun saamiseksi Männistön kirkkoon 1950-luvulla.³⁶ Mutta tuskin alttaritaulutoimikunnan toiminta on ollut kovinkaan aktiivista kuvataidehankkeiden välivuosina.

Turun ja Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikuntien tehokkainta toiminta-aikaa kilpailujen kannalta ovat olleet 1960- ja 1970-luku. Samoin kirkkorakentaminen on ollut voimakasta tähän aikaan. Tällöin Turun kuvataidetoimikunnan aloitteesta on järjestetty neljä kilpailua. Toisaalta Turun seurakunnissa on oltu innokkaita järjestämään kilpailuja ennen toimikunnan asettamistakin - lasimaalauskilpailu Turun tuomiokirkkoon 1923, alttarimaalauskilpailu Martinkirkkoon 1933, seinämaalauskilpailu Ylösnousemuskappeliin 1938-41 sekä lasimaalauskilpailu Mikaelinkirkkoon 1951 - ja sama tahti on jatkunut kuvataidetoimikunnan perustamisen jälkeenkin.

Helsingille ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan perustaminen merkitsi aktiivisempaa kilpailutoimintaa kuin seurakunnissa aikaisemmin. Ennen toimikunnan asettamista oli Helsingin seurakunnissa kilpailtu taideteoksista vain kahdesti: Johanneksen kirkon alttaritaulun (1891-92)

ja Meilahden kirkon ulkoseinään sijoitettavasta reliefin (1953) toteutuksista. Kuvataidetoimikunnan aloitteesta Helsingissä saatiin toimeenpantua seitsemän kilpailua, joista viimeisimpänä - 1986-87 käytiin Kontulan kirkon (nykyisen Mellunkylän Mikaelinkirkon) alttariteoskilpailu.

2.1. Turun ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunta

Maamme vanhin seurakuntien perustama kuvataidetoimikunta aloitti toimintansa joulukuussa 1956 Turussa. Ehdotus kuvataidetoimikunnan aikaansaamiseksi tuli Turun taiteilijaseuran taholta. Paikallinen kirkkohallintokunta asetti kyseisen toimikunnan, johon kuului aluksi seurakuntien valitsemina edustajina rovasti Jaakko Haavio ja teologian tohtori, silloinen kansanopistonjohtaja Olavi Kares. Molemmat ovat olleet tunnettuja taide-harrastuksesta. Lisäksi kuvataidetoimikuntaan liittyivät Turun Taiteilijaseuran valitsemina taiteilijat Alku Avanto (1907-1984) ja Osmo Laine (s.1914).³⁷

Kuvataidetoimikunta asetti itselleen tehtäväksi hankkia yleisten kilpailujen, tilausten ja ostojen kautta taideteoksia seurakunnille; laatia somistussuunnitelmia kirkkoja ja seurakuntahuoneistoja varten; toimeenpanna taideteosten järjestelyjä ja asetteluja kirkoissa ja seurakuntahuoneistoissa; ja tehdä kirkkohallintokunnalle ehdotuksia määrärahan ottamiseksi seurakuntien talousarvioon kysymyksessä olevaa tarkoitusta varten.³⁸

Kuvataidetoimikunnan tehtävistä voidaan panna merkille, että kilpailun järjestäminen oli toimikunnalle tärkeää. Olihan se mainittu ensimmäisenä tehtävänä tilausten ja ostojen rinnalla, ja niinpä jo ensimmäisessä kokouksessa päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin seurakuntien toimitalojen somistamiseen tähtäävän kilpailun aikaansaamiseksi.

Valitettavasti toimikunnan hyvin ja määrätietoisesti alkuun lähtenyt toiminta tyrehtyi jo muutaman vuoden päästä. Syynä tähän oli toimikunnan alullepanevan voimahahmon, Olavi Kareksen muutto paikkakunnalta, mutta myös tarvittavien määrärahojen puute.

Vuonna 1964 alettiin kuvataidetoimikuntaa herättää henkiin uudelleen. Jaosto esitti, että kirkkohallintokunta asettaisi uudestaan kuvataidetoimikunnan, jonka tehtävät olisi samat kuin aikaisemmin, ja johon seurakuntien edustajina nimettäisiin tuomiorovasti Lauri Huovinen ja rovasti Jaakko Haavio. Turun Taiteilijaseuraa kehoitettiin nimeämään kaksi jäsentä.³⁹ Alkuperäisistä jäsenistä Haavio ja Laine jatkoivat tehtävissään, mutta uusina jäseninä, Huovisen lisäksi, mukaan liittyivät rehtori Usko Puustinen ja taidemuseon intendentti Erik Bergh, jonka toimintakausi kestitkin aina 80-luvulle asti.

Sittemmin kuvataidetoimikunnassa Turun Taiteilijaseuran nimeämänä asiantuntijajäseninä ovat vaikuttaneet mm. Antti Lampisuo (1970-71), Jorma Jaakkola (1972-78) ja Veikko Lehtovaara (1979) sekä Turun Arte ry:n nimeämänä Jussi Vikainen (1970-71).

Kovin miesvaltaisena käynnistynyt kuvataidetoimikunta sai 1970-luvun alussa naispuolisiakin jäseniä, joista pitkäaikaisena sihteerinä toimi Lisa Ahlblad. Muita seurakunnan nimeämiä jäseniä ovat olleet kanttori-urkuri Kyllikki Innilä, maisteri Margareta Jokinen, lääninterveyssisar Sylvi Lindholm, pastori Hannu Konola sekä kirkkoherrat Matti Taipale ja Esko Thurén.⁴⁰

Turun kuvataidetoimikunta järjesti peräti neljä kilpailua. Kilpailut olivat kaikki yhtä lukuunottamatta veistoskilpailuja ja niiden avulla hankittiin kuvataidetta Turun ev.lut. seurakuntien toimitaloon 1957, Pyhän ristin kappeliin 1967, tuomiokirkkoon 1970-71 ja Henrikin kirkkoon 1979-80. Turun

ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan puitteissa julistetut kuvataidekilpailut olivat onnistuneita ainakin valintojen puolesta, sillä miltei kaikkien kilpailujen tuloksesta päästiin yhteisymmärrykseen ja voittanut palkintoehdotus saatiin toteutettua. Ainoan poikkeuksen teki Henrikin kirkon alttariveistoskilpailussa palkinnoitta jäänyt Eero Hiiposen veistos "Nouseva", joka toteutettiin.

Turun kuvataidetoimikunnan aktiivisesti lähtenyt toiminta on voimissaan vielä tänäkin päivänä Turun ev.lut. seurakunnissa. Sen toiminta ei ole enää niin itsenäistä kuin aikaisemmin, vaan se on liitetty muihin kirkollisiin jaostoihin.

2.2. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunta

Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunta sai alkunsa, kun arkkitehdit Keijo Ström ja Olavi Tuomisto tekivät vuonna 1958 kirkkovaltuustolle esityksen suunnittelemansa Alppilan kirkon taiteellisesta viimeistelystä. Asia oli vireillä nelisen vuotta, jona aikana kypsyi ajatus Helsingin seurakuntien yhteisen kuvataidetoimikunnan perustamisesta. Kirkkovaltuusto asetti 11.5.1962 kuvataidetoimikunnan, jonka säännöt ja tehtävät⁴¹ oli hyväksytty vuotta aikaisemmin.⁴²

Toimikuntaan kuului neljä varsinaista jäsentä, jotka aluksi valittiin kahdeksi vuodeksi ja myöhemmin neljäksi vuodeksi kerrallaan. Kirkkovaltuusto valitsi puheenjohtajan ja yhden jäsenen, sekä kaksi varajäsentä. Lisäksi Suomen Taiteilijaseura valitsi kaksi jäsentä, joista toinen edusti maalaustaidetta ja toinen kuvanveistotaidetta, sekä kummallekin yhden varajäsenen. Sihteerin valitseminen oli kuvataidetoimikunnan tehtävänä. Kun toimikunta toimi järjestettävien taidekilpailujen arvostelulautakuntana, oli kilpailua käsittävää taidealaa edustava Suomen Taiteilijaseuran nimeämä varajäsen kutsuttava toimikunnan

lisäjäseneksi.⁴³ Kuvataidekilpailun järjestämiseen kuvataidetoimikunta tarvitsi kirkkohallintokunnan luvan.

Kuvataidetoimikunta kiinnitti heti toimintansa alkuvaiheessa huomiota siihen, että "vaikka Helsingin seurakunnat ovatkin maan suurin seurakuntayhteisö, niillä ei ollut montakaan taidehistoriallisesti merkittävää ja monumentaalista taideteosta. Erityisesti viime sotien jälkeen rakennetut kirkot oli jätetty kuvateoksia vaille"⁴⁴ Alkutoiminta tähtäsikin jo olemassa olevien kirkkojen kaunistamistarpeisiin, mutta myöskin uudisrakennusten taidehankintoihin.

Helsingin kuvataidetoimikunta joutui 1970-luvun alussa pohtimaan jäsentensä uskonnollista vakaumusta. Talousjohtaja Kaarlo Pettiselle oli tehty kantelu siitä, että Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikuntaan kuuluu Suomen Taiteilijaseuran valitsemana jäseniä, jotka eivät kuulu kirkkoon. Ohjesäännöissä ehtoja kirkkoon kuulumiselle ei oltu asetettu.

Toimikunta puolusteli jäseniään antamalla seuraavanlaisen selityksen. "Tähänastisista yhteensä noin kymmenestä jäsenestä kirkkoon kuulumattomia lienee ollut kolme. Taiteilijaseuran nimeämät jäsenet ovat aina olleet nimekkäitä taiteilijoita, jotka asiantuntevasti ja asiallisesti ovat hoitaneet jäsenyytensä kuvataidetoimikunnassa. Eräiden jäsenten kirkkoon kuulumattomuudesta ei ole ollut vahinkoa tai haittaa kuvataidetoimikunnan työlle. Päinvastoin, juuri he ovat harvinaisen aktiivisesti paneutuneet seurakunnallisen kuvataiteen ongelmiin ja myös käytännön toimenpiteisiin." Asian rauhoittamiseksi päädyttiin tarkistamaan, että Helsingin seurakuntien kaikkien toimikuntien jäsenten on oltava seurakuntien jäseniä. Myös Suomen Taiteilijaseuran tuli ottaa tämä seikka huomioon edustajia valitessaan.⁴⁵

Helsingin kuvataidetoimikunta järjesti kuvataiteen osalta kahdeksan kilpailua, joista kuusi oli alttariteoshankkeita: alttarimosaiikkikilpailu Munkkivuoren kirkkoon 1964, ideakilpailu Lauttasaaren kirkkoon 1968, lasimaalauskilpailut Kannelmäen ja Roihuvuoren kirkkoihin 1968-69, seinämaalauskilpailu Maunulan kirkkoon 1979, alttariteoskilpailu Kontulan kirkkoon 1986-87. Myös kuvataidekilpailut Alppilan kirkon tiloihin 1963-64 (seurakuntasalin lämpiö, kanslia ja toimituskappelin ylähalli) sekä Kulosaaren seurakuntakeskukseen 1978-79 olivat kuvataidetoimikunnan järjestämiä. Lisäksi toimikunta suunnitteli innokkaasti alttariveistoskilpailua Tempeliahaukion kirkkoon 1969 ja veistoskilpailua Johanneksen kirkkoon, jotka jäivät järjestämättä.

Kilpailujen menestys toteuttamisen kannalta oli vaihteleva. Munkkivuori, Kannelmäki, Roihuvuori ja Kontula saivat kilpailun myötä kuvataidetta kirkkoihinsa, kun taas Lauttasaaren ja Maunulan kohdalla käytiin vielä vuosienkin jälkeen kovaa kädenvääntöä taiteellisista näkemyksistä seurakunnan sisällä.

1960-1970-luku oli Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan aktiivisinta aikaa. Tämä näkyi ennen kaikkea vanhojen, koristelematta jääneiden seurakunnan tilojen kuvataidehankkeissa, mutta myös uusien, rakenteilla olevien kirkkojen kuvataidehankkeissa. Lisäksi vuodesta 1974 lähtien kuvataidetoimikunnan vuosittaiseen toimintakertomuksen ulkoasuun panostettiin enemmän.

Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikuntaa ei koettu enää tarpeelliseksi 1990-luvulle tultaessa. Sen kokoontuminenkin alkoi hiipua kokous per vuosi vauhtiin, kun ei ollut enää käsiteltäviä asioita. Niinpä yhteinen kirkkoneuvosto päätti lakkauttaa toimikunnan 15.12.1994. Syynä lakkauttamiseen todennäköisesti oli laman mukana tuoma määrärahojen niukkuus. Seurakuntayhtymän talousarviossa ei

ollut enää viimeisinä vuosina määrärahoja .
kuvataidehankintoihin eikä myöskään tulevalle vuodelle 1995.⁴⁶

3. Kristillinen Taideseura

Kristillinen Taideseura perustettiin 10.01.1919 ensimmäisten Kristillisten Taidepäivien yhteydessä pidetyssä kokouksessa. Se jatkoi vuonna 1902 pääkaupungin kulttuuripiireissä toimintansa alkaneen Kolmisoinnun luomalta pohjalta - "kristinuskon hengessä ja suomalaisuuden pohjalla". Yhdistyksen tarmokkaana puheenjohtajana toimi Hilja Krohn (kirjailija Hilja Haahti). Kristillisen taideseuran kautta Kolmisoinnussa virinnyt toiminta ulotettiin koko maata käsittäväksi. Toiminta laajeni myös uusille alueille kuten seurakunnille annettavaan neuvontatyöhön mm. kirkon taiteellista koristamista koskevissa asioissa.⁴⁷

Kristillisen Taideseuran kilpailuja edistävä vaikutus on hiukan epäselvä. Ainakin neuvoa antavana ja kilpailun järjestäjänä yhdistys on esiintynyt muutamassa 1950-luvun vaihteen molemmin puolin kilpailua koskevissa alttaritaiteen hankinta-asioissa.

Kristillinen Taideseura on kehottanut seurakuntia jopa pidättätymään kilpailun järjestämisestä. Näin kävi Lapinlahden kirkkoon hankittavan alttaritaulun yhteydessä, kun seurakunta pyysi neuvoa alttaritaulun kilpailuhankkeessa vuonna 1929. Tapauksessa oli kyse rahasta. Taideseura oli huolissaan seurakunnan varojen vähydestä ja halusi kohteliaasti hillitä Lapinlahden innostusta järjestää seurakunnan varoihin nähden kohtuuttomasti rahaa vievää alttaritaulukilpailua.⁴⁸

Harvoja kilpailuja, jossa Kristillinen Taideseura on ollut mukana joko suorasti tai epäsuorasti ovat Lapinlahden lisäksi ainakin Ylihärman kirkon alttaritaulukilpailu (1947-48). Ylihärman alttaritauluhankkeessa Kristillinen Taideseura

toimi kilpailun järjestäjänä. Palkintolautakunnan jäsenet muodostuivat Kristillisen Taideseuran valitsemista asiantuntijoista⁴⁹. Järjestämisapu antoi tulosta, sillä Ylihärmän kirkko sai kilpailun myötä Lauri Hämäläisen maalaaman alttaritaulun kirkkoon 1943.

Suunnitelmaksi jääneiden kilpailujen osalta ainakin Rovaniemen seurakunta sekä Iisalmen kaupunkiseurakunta kääntyivät alttariteoshankkeissaan Kristillisen Taideseuran puoleen vielä 1950-luvun alussa. Rovaniemen tapauksessa ajankohta oli epäsovinnainen, sillä Hilja Krohn oli estynyt lomiansa vuoksi neuvomaan seurakuntaa ja tapauksella oli kiire, koska kirkkoon haluttiin alttariteos ennen sen vihkimistä. Niinpä Rovaniemen seurakunta ratkaisi asian itse parhaaksi katsomallaan tavalla - tilaamalla alttariteoksen suoraa taiteilijalta.

Kristilliseen Taideseuraan tukeutui Iisalmen kaupunkiseurakunta otti yhteyttä useampaankin otteeseen alttaritaulukysymyksessään. Aluksi neuvoa kysyttiin alttaritaulun tekijästä. Hankkeen edetessä Iisalmen kirkkohallitus ideoi kilpailun järjestämistä ja halusi Kristilliseltä Taideseuralta suosituksia mahdolliseen kilpailuun osallistuvista taiteilijoista sekä myöhemmin vielä tiedusteli palkintojen suuruudesta. Loppujen lopuksi kilpailu-ajatus raukesi päätökseen hankkia alttarimosaiikki suoraan Uno Eskolalta todennäköisesti naapuriseurakunnan, Kiuruveden esimerkkiä noudattaen.⁵⁰

4. Yksittäiset henkilöt

Vaikka olen korostanut eri järjestöjen, toimikuntien ja seurojen merkitystä kilpailuja edistävänä tahona, on muistettava että eri elimet muodostuvat yksilöistä, joiden panos myös on huomionarvoista. Tällaisia vireitä kilpailun parissa innokkaasti työskennelleitä henkilöitä ovat vuosien varrella olleet mm. taidekriitikko Edvard Richter,

dipl.ins. ja Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunnan pitkäaikaisena sihteerinä toiminut Arvo Aho, Turun seurakuntien kuvataidetoimikunnassa niin ikään kauan toimineet jäsenet Erik Bergh ja Osmo Laine.

Myös monet taiteilijat ovat suositelleet kilpailuja suorien tilausten sijasta. Jopa siinäkin tapauksessa, vaikka tilaus olisi suoraan langennut kyseessä olevalle taiteilijalle. Heistä innokkaimpia ovat olleet Lennart Segerstråle ja Unto Pusa (1913-1973). Myös vastustusta on esiintynyt, varsinkin kun toteutettavasta teoksesta ei ole päästy yhteisymmärrykseen. Eniten vastustusta on tullut arkkitehtien ja seurakuntien, mutta myös taiteilijoidenkin puolelta. Taiteilijoiden mielenkiinnon lopahtamisen syynä kilpailuja kohtaan on ollut seurakuntien nihkeys toteuttaa kilpailussa voittanut luonnos.

IV KUVATAIDEKILPAILUJEN KRITTEERIT

Seurakuntien eräs taiteen hankintamuodoista on kilpailu. Se ei varsinaisesti ole itsenäinen hankintamuoto lahjoituksen ja ostamisen rinnalla, vaan edustaa ostamisen esivaihetta tai välivaihetta ja eroaa suorasta ostosta siten, että seurakunnalla on mahdollisuus valita useista eri ehdotuksista kirkkoon juuri se sopivin taideteos.

Milloin taideteoksen hankkimisessa voidaan puhua kilpailusta? Suomen Taiteilijaseuran laatimien kilpailusääntöjen mukaan, jos kahdelta taiteilijalta pyydetään luonnoksia taideteoksesta kyseessä on kilpailu.⁵¹ Näinkin suppeasta osallistujamäärästä huolimatta seurakunnan tulisi noudattaa Suomen Taiteilijaseuran ja sen jäsenyhdistysten laatimia kilpailusääntöjä. Tällä halutaan varmistaa, että kilpailu todella on taidekilpailu. Ongelmana kuitenkin on se, että näin pienimuotoisena kilpailu ei välttämättä tule edes julkiseen tietoisuuteen, vaan luonnokset käsitellään seurakunnassa itsenäisesti ilman asiantuntevaa apua.

Vakiintunut käytäntö on kutsua ehdotuksien suunnitteluun kolmesta viiteen taiteilijaa, jos kyseessä on kutsukilpailu. Vastaavasti yleisessä kilpailumuodossa, johon kuka tahansa taiteilija voi ottaa osaa, osallistujamäärä voi nousta jopa sataan.

Muita tärkeitä kilpailun tunnusmerkkejä on kilpailuohjelman laatiminen ja sen hyväksyttäminen Taiteilijaseuralla tai taideliitoissa riippuen kilpailun laadusta, palkintolautakunnan muodostaminen asiantuntevine jäsenineen sekä taiteilijoiden henkilöllisyyden salassapitovelvollisuus, joka tapahtuu kilpailemalla nimimerkein.

Kilpailu on mielenkiintoinen ja haastava, mutta vaivalloinen taideteoksen hankintamuoto. Jos taiteilijoiden

kilpailuttaminen antaa tilaajalle taideteoksen valinnanmahdollisuuden, niin prosessin negatiivisina puolina suoraan ostamiseen verrattuna on hitaus, monivaiheisuus (toimikunnan perustaminen, kilpailuohjelman laatiminen, taiteilijoiden valitseminen) sekä suuret järjestämiskulut (palkkiot palkintolautakunnalle ja palkinnot taiteilijoille).

1. Kilpailumuodot

Kilpailumuodot ja niistä käytettävä terminologia ovat kehittyneet vuosien saatossa muokkautuneiden käytännön tilanteiden mukaan. Ennen Suomen Taiteilijaseuran laatiman yhtenäisen terminologian muodostumista, nimistö on ollut hyvinkin kirjavaa, mutta tarkoitusperältään samaa.

Virallisia kilpailumuotoja ovat **avoin eli yleinen** tai ns. **villikilpailu** ja **suljettu eli kutsukilpailu**. Jälkimmäistä on nimitetty aikaisemmin myös rajoitetuksi kilpailuksi. Lisäksi on olemassa **yhdistetty kilpailumuoto**, josta ilmoitetaan julkisesti ja johon kaikki saavat ottaa osaa, mutta johon samalla kuitenkin lähetetään myös henkilökohtaisia kutsuja, sekä **uusintakilpailu**. Yhdistettyä kilpailumuotoa ei ole kirkon kuvataidekilpailujen osalta käytetty, sen sijaan uusintakilpailuun on jouduttu monessakin tapauksessa turvautumaan.

Avoimella eli yleisellä kilpailulla käsitetään toimintaa, jossa kaikki Suomessa asuvat taiteilijat ovat tervetulleita ottamaan osaa mittelöön. Jopa harrastelijataiteilijoita ei ole suljettu ulkopuolelle. Ainoastaan ulkomaalaiset taiteilijat pyritään rajamaan pois osallistujien joukosta.⁵²

Suljetussa eli kutsukilpailussa pyritään rajaamaan kilpailu koskemaan vain tiettyjä taiteilijoita, jotka asianomainen raati on parhaaksi katsomallaan tavalla valinnut ja ilmoittanut heille kutsusta henkilökohtaisesti kirjeitse.⁵³

Yleensä valittujen määrä on kolmesta viiteen taiteilijaa riippuen kilpailusta. Toisinaan taiteilijat saavat lähettää useita luonnoksia arvioitavaksi, toisinaan luonnosten määrä on rajoitettu yhteen.

Kutsu kilpailuun voi käydä myös alueellisesti rajattujen taiteilijoiden kesken. Esimerkiksi Turun Ylösnousemuskappeliin järjestettyyn seinämaalauskilpailuun (1938-41) sai osallistua vain turkulaiset taiteilijat ja vastaavasti Jyväskylän Halssilan kirkon alttaritaideteoksen suunnittelusta kilpailtiin (1970-71) pelkästään jyväskyläläisten taiteilijoiden voimin.

Kutsukilpailussa suoritetaan jokaiselle kutsutulle ja osanottajalle yhtä suuri palkkio, joka vastaa luonnoksen tavanmukaista korvausta. On muistettava, että itse kilpailu on aina ehdottomasti salainen, vaikka on kyse kutsukilpailusta, jossa jo tiedetään osallistujat. Järjestäjällä on vasta kilpailun tultua ratkaistuksi oikeus avata nimimerkkikuoret.⁵⁴

Uusintakilpailu tulee kyseeseen, jos ensimmäisellä kierroksella palkintolautakunnan muodostama raati ei pääse ratkaisuun osallistujien paremmuudesta. Uusintakilpailussa ovat voimassa ensimmäiseen kilpailujaksoon nähden kaikki kyseessä olevat kilpailumuotoa koskevat säännöt ja jälkimmäiseen kilpailujaksoon nähden kutsukilpailua tai yhdistettyä kilpailua koskevat määräykset. Lisäksi tähän mittelöön on kutsuttava kaikki edellisen kierroksen palkitut taiteilijat ja lunastettujen luonnosten tekijät tai kutsukilpailuun osallistuneet taiteilijat.⁵⁵ Uusintakilpailun järjestäminen ei kuitenkaan ole pakollinen, vaan on täysin seurakunnan tahdon vallassa, halutaanko vielä yrittää ratkaista mahdollinen toteutettava taideteos kilpailun avulla.

2. Kilpailusäännöt

Suomen Taiteilijaseura yhdessä jäsenjärjestöjensä Taidemaalariiliiton, Kuvanveistäjäliiton ja Taidegraafikot ry. kanssa on pitänyt huolen sääntöjen laatimisesta, joita tietyin väliajoin on tarkistettu. Kilpailusäännöt koskevat kaikkia Suomessa järjestettäviä kilpailuja, ja samoja sääntöjä myös seurakunnat ovat omalta osaltaan pyrkineet noudattamaan kilpailuohjelmia laatiessaan. Suomen Taiteilijaseura on valvonut, että sääntöjä myös noudatetaan.

Kilpailusääntöjä käytetään pohjana kilpailuohjelman laatimisessa. On muistettava että, säännöt sisältävät yleispäteviä ohjeita, joita käytetään pelkästään kilpailuohjelman runkona, kun taas ohjelmaan laaditaan aina yksityiskohtaiset, kyseisessä kilpailussa noudatettavat määräykset. Koska kilpailusäännöt ja -ohjelma sisältävät pääpiirteissään päällekkäisyyksiä käsittelen tärkeimpiä määräyksiä vain kilpailuohjelman yhteydessä.

3. Kilpailuohjelma

Jokaista kilpailua varten seurakunnan asiantuntevan raadin tulee laatia ohjelma, jossa on selostettava kilpailuehdot. Kilpailuohjelma -termi on vakiintunut vasta 1950-luvulla aikaisemmin puhuttiin kilpailun ehdoista, mutta molemmilla tarkoitetaan samaa asiaa.

Kilpailuohjelma on lähetettävä kilpailutehtävästä riippuen joko Taiteilijaseuran tai sen jäsenyhdistyksen hyväksyttäväksi. Kun Taiteilijaseura on muokannut ja teettänyt vaadittavat korjaukset seurakunnalle ja lopulta hyväksynyt kilpailuohjelman, jää seurakunnan tehtäväksi kilpailun ja kilpailuohjelman julkistaminen. Taiteilijaseura valvoo koko prosessin ajan, että kilpailuohjelmaa myös noudatetaan niin toimeenpanijan kuin taiteilijankin taholta.

Valvonnan helpottamiseksi palkintolautakunnan jäsenistössä on vähintään kaksi joko Taidemaalariliiton, Kuvanveistäjäliiton tai Taidegraafikot ry:n jäsentä riippuen kilpailun tarkoituksesta.

Varsinaisesta kilpailuohjelmasta on käytävä ilmi kilpailun tarkoitus tai tehtävä, sen toimeenpanija, kilpailumuoto, kilpailijat eli kenelle kilpailu on tarkoitettu (jos on kyseessä kutsukilpailu on mainittava kutsuttujen nimet), palkintolautakunnan koostumus ammattitaitoisine jäsenineen, palkintojen määrä ja suuruus, kilpailuaika, tilaus ts. kilpailijan tehtävä, ehdotusten omistussuhde ja mahdollinen palauttaminen, kilpailusäännöt (mitä noudatetaan), vaadittavat luonnokset (mittakaavavaatimus, mahdollinen selostus toteuttamistavasta, eritelty kustannusarvio), salanimen käyttöpakko. Lisäksi seurakunnalla on velvollisuus laittaa esille kilpailussa palkittuja, mutta myös ehdolla olleita luonnoksia.⁵⁶

Jos taiteilija ei ole noudattanut kilpailuohjelman määräyksiä hänen ehdotuksensa hylätään jo ennen arvosteluvaihetta. Esimerkiksi Olarin kirkon alttarin kuvataidekilpailussa (1988) saapuneista ehdotuksista, joita oli 109, peräti 15 kappaletta hylättiin. Yleisimpiä hylkäämisen syitä ovat tilamallin, selitys- ja nimikuoren puuttuminen. Halutun materiaalin tai vaaditun taidelajin vaihtaminen johonkin toiseen on toisinaan ollut esteenä arvosteluvaiheeseen pääsylle. Jopa niinkin arkinen syy kuin sisäänjättöajan umpeutuminen on vaivannut useita 'mattimyöhäisiä' osallistujia.

Jos taas seurakunta ei noudata kilpailuohjelman määräyksiä, sanktiot ovat aika vähäisiä. Suomen Taiteilijaseuran ainoana mahdollisuutena on julistaa boikotti jäsentensä kesken kyseistä kilpailua kohtaan, jolloin ammattitaiteilijoiden sijasta kisa käydään pelkästään liittoon kuulumattomien taiteilijoiden voimin. Näin yritettiin Pietarsaaren maaseurakunnan alttaritaulukilpailussa, koska sen

arvostelulautakunta koostui vain amatöörijäsenistä eikä mukana ollut yhtään Taiteilijaseuran ja sen jäsenyhdistysten jäsentä. Mutta jos taas kilpailu on ehditty jo pitää eikä määräysten noudattamatta jättämistä ole huomattu vasta kuin jälkeen päin, tehtävissä ei ole enää muuta kuin nuhdella seurakuntaa.

V KILPAILUN KULKU JA ERI OSAPUOLIEN ROOLI KILPAILUSSA

Seurakunnassa järjestetyn kilpailun eteneminen on tapahtunut aluksi tiettyjen normien, ja sittemmin Suomen Taiteilijaseuran laatimien sääntöjen mukaan. Pääpiirteittäin kuvataidekilpailut etenevät seurakunnissa seuraavasti. Ensin tulee tarve hankkia taideteos. Tarvetta on edistänyt kirkon korjaukset tai kokonaan uuden kirkon rakentaminen. Kuvataidetta on myöskin haluttu hankkia jo valmiin kirkkorakennuksen salin elävöittämiseksi.

Tämän jälkeen päätetään hankintatavasta, joista kyseeseen tulee lähinnä joko suora tilaus taiteilijalta tai taiteilijoiden kilpailuttaminen. Kilpailun järjestämiseksi seurakunnan on saatava kirkkovaltuuston lupa määrärahoja varten sekä kirkon suunnitelleen arkkitehdin tai hänen edustajansa suostumus. Jos on kyse vanhempaan kirkkoon tarkoitettusta taideteoksesta luvan myöntää kirkkoneuvosto.

Kun seurakunta päätyy järjestämään kilpailun taideteoksen hankkimiseksi on perustettava toimikunta kilpailuhankkeen edistämiseksi. Suurimmissa seurakunnissa, kuten Helsingissä ja Turussa, on kuvataidetoimikuntansa, jotka vastaavat kilpailun käytännön järjestelyistä. Kuvataidetoimikunnat toimivat kiinteässä yhteistyössä rakennustoimikunnan kanssa. Joissakin tapauksissa rakennustoimikunta on yksin saattanut huolehtia käytännön asioiden järjestämisestä.

Toimikunnan ensimmäisenä tehtävänä on päättää julistetaanko yleinen kilpailu vai pidetäänkö kutsukilpailu. Kun kilpailumuodosta päästään yhteisymmärrykseen huolehtii toimikunta kilpailuohjelman laatimisesta, kilpailun julkistamisesta sekä yhdyselimenä toimimisesta seurakunnan ja taiteilijoiden välillä. Toimikunta huolehtii myös palkintolautakunnan asettamisesta.

Palkintolautakunnan tuloksia aletaan pohtia ja etsiä toteutettavaa teosta palkittujen ehdotuksien joukosta seurakuntien kirkkoneuvostossa. Paikallinen kirkkoneuvosto on saattanut saada erillisen lausunnon kilpailun tuloksista myös rakennustoimikunnalta. Lopullisen päätöksen voittaneen ehdotuksen mahdollisesta toteutuksesta aikaisempien tahojen lausuntojen perusteella tekee kyseisen seurakunnan yhteinen kirkkoneuvosto. Jos tässäkään elimessä ei päästä yhteisymmärrykseen asia siirretään kirkkovaltuustolle.

Palkittujen luonnosten toteuttamispäätöksen siirtyminen kirkkovaltuuston käsittelyyn on harvinaista. Yleensä päätös taideteoksen toteuttamisesta saadaan joko seurakunnan/ tai seurakuntien yhteisessä kirkkoneuvostossa.

1. Kuvataiteilija kirkollisten konventioiden ja arkkitehtuurin puserruksessa

Taiteilijan rooli on osallistua seurakunnan järjestämään kuvataidekilpailuun kilpailuohjelman määräyksiä noudattamalla. Jos taiteilija on laiminlyönyt määräyksiä, hänen ehdotuksensa voi joutua hylättyjen luonnosten joukkoon. Usein kilpailuohjelmassa on ollut ehtona jopa taiteilijan kuuluminen ev.-lut. seurakuntaan.⁵⁷ Tällä ehdolla on haluttu varmistaa taiteilijan tietoisuus kristillisestä sanomasta ja sen "oikeaoppisesta" toteutuksesta kilpailuehdotuksessa.

Kuvataiteen puolella hylkäämisiä uskonnollisen vakaumuksen puuttuessa ei ole tiettävästi tehty, sen sijaan kirkon suunnittelukilpailussa arkkitehti on joutunut luopumaan toteutuksesta kirkkoon kuulumattomuuden vuoksi. Näin kävi mm. Björn Krogiukselle, joka voitti ensimmäisen palkinnon Kontulan kirkon suunnittelusta. Krogius ei ehtoa täyttänyt ja hän joutui luopumaan tehtävästään. Kilvassa toiseksi tulleet Käpy ja Simo Paavilainen saivat oman suunnitelmansa toteutettavaksi.⁵⁸

Taiteilijan tulee suhtautua kirkkotaieteeseen ja sen tuottamiseen hienovaraisesti. Luovuus ei ole kiellettyä, mutta toisaalta on kunnioitettava tilaajaa eli kirkkoa/seurakuntaa ja seurakuntalaisia eli taideyleisöä.

Taiteen aihe on usein ollut problemaattinen taiteilijoille kirkkotaieteessa. Kun ei anneta tarkkoja ohjeita siitä, mikä on kirkollista taidetta, ja kirkkoon kuitenkin halutaan uusia ideoita sisällään pitävää kuvataidetta, on taiteilijan vaikea tietää, minkälainen taide sopii seurakunnan tarpeisiin. Seurauksena on usean muutoksen läpikäymä ehdotus, joka ei muutoksienkaan jälkeen välttämättä kelpaa seurakunnan päättäjille.

On muutamia taiteilijoita, jotka ovat puurtaneet useimpien seurakuntien järjestämien kilpailujen parissa, kun taas joillekin kokemus on jäänyt yhteen ainoaan kertaan. Useampaan kilpailuun osallistuneita ja niissä menestyneitä taiteilijoita ovat olleet mm. Lauri Ahlgrén, Alvar Cawén, Reino Hietanen, Kari Juva, Otso Karpakka, Matti Kujasalo, Erkki Kulovesi, Oskari Paatela, Pentti Papinaho, Unto Pusa, Antero Ruotsalainen, Anna Räsänen, Lennart Segerstråle, Kain Tapper sekä Hilikka Toivola.

Kilpailuun osallistuneista taiteilijoista ainakin Lennart Segerstråle oli omaksunut vahvan uskonnollisen vakaumuksen. Hänelle on myös kilpailujen kautta avautunut monta arvostettua kirkollista työtilaisuutta niin kotimaassa kuin ulkomaillakin.⁵⁹ Epäilemättä Segerstrålen ammattitaitoa, mikä on kiistatta nähtävissä, voidaan spekuloida, kuinka monta työtilaisuutta hän on saanut jo pelkän uskonnollisen vakaumuksen vuoksi. Ainakin toteutuksen päätöksestä vastaaville tieto Lennart Segerstrålen vakaumuksesta on voinut vaikuttaa positiivisesti päätöstä tehtäessä.

Taiteilijat ovat aina silloin tällöin kritisoineet sekä seurakuntien taidehankintoja että järjestettäviä kuvataidekilpailuja. Näihin kuuluvat mm. taidemaalari Unto Pusa (1913-1973) ja kuvanveistäjä Pentti Papinaho (1926-1992).

Unto Pusa otti vahvasti kantaa kirkkotaidetta kohtaan 1950-luvun lopulla. "Tosiasia on, että 95% kirkollisen taiteen nimissä kulkevasta on halpaa rihkamaa.⁶⁰ Pusa oli syystäkin närkästynyt, sillä hän oli osallistunut tiettävästi neljään merkittävään kirkon kuvataidekilpailuun: Varkauden (1947-52), Kemin (1951-52), Rajamäen (1953-55), ja myöhemmin vielä Lauttasaaren (1968) alttariteoshanketta varten järjestettyyn kilpailuun. Yhdessäkään tapauksessa eivät Unto Pusan luonnokset kelvanneet toteutettavaksi. Todennäköisesti protestina kirkollista taidetta kohtaan Pusa erosi kirkosta vuonna 1965.⁶¹

Pentti Papinaho osallistui kutsuttuna kahteen Lahdessa järjestettyyn kilpailuun: Joutjärven (1961-62) ja Ristin kirkon (1977-78) alttariveistoskilpailuun. Hänen mielestään "kilpailujen lopputulokset ovat sisäänpäin lämmenneitä". Kilpailijan käsiala on tunnistettavissa nimimerkin suojasta huolimatta, ja palkintolautakuntaan kuuluva jäsen on voinut halutessaan suosia jotakin tiettyä kilpailijaa.⁶²

Papinahon epäilyssä on varmaan perääkin, varsinkin kutsukilpailun osalta, jossa osallistujina on vain muutama taiteilija. Tällöin tuskin voidaan välttyä taiteilijan käsialan tunnistamisesta, jos heidän taiteensa on jo entuudestaan tuttua. Mutta on muistettava että, vaikka kilpailun ratkaisuun voi taiteilijan käsialan tunnistaminen vaikuttaa, kilpailun lopputuloksen päätöksestä toteutuksen suhteen vastaa kirkkoneuvosto tai viime kädessä kirkkovaltuusto. Palkintolautakunnan antama suositus on kuitenkin ohjeena kirkkoneuvoston lopulliselle päätökselle.

Taiteilija jää kilpailussa yleensä altavastajaan asemaan. Hän on sidottu kilpailuohjelman määräyksiin, mutta myös seurakunnan päättäjien ja arkkitehdin mielihaluihin. Kirkkoneuvosto samoin kuin arkkitehtikin voi halutessaan . muutattaa taiteilijan antamaa ehdotelmaa mieleiseensä suuntaan toteutettavaksi kelpaavaa taideteosta silmällä pitäen.⁶³ Esimerkiksi Alvar Cawénia (1886-1935) pyydettiin parantelemaan Kuusankosken kirkon alttarille suunniteltua kilpailuluonnosta ennen kuin se kelpuutettiin toteutettavaksi. Vastaavasti Pentti Papinaho teki muutoksia Lahden Ristin kirkon alttariveistosluonnokseen, mutta se ei kelvannut muutoksienkaan jälkeen seurakunnalle.

Taiteilijoiden taholta on ollut huomattavissa turhautumista kirkollisia kuvataidekilpailuja kohtaan. Kukapa jaksaa odottaa jopa vuosiakin kestävää päätöstä palkitun luonnoksen toteuttamisesta taideteokseksi? Toisaalta taiteellisen näkemyksen tukahduttaminen ei myöskään innostuta taiteilijaa konventioidensa vangitsemaa kirkkotaidetta kohtaan.

Turun kuvataidetoimikunnan perustajäsen Olavi Kares on arvostellut voimakkaasti seurakuntien kuvataidekilpailuja, ja nimenomaan taiteilijan asemaa. Hän on sanonut säälivänsä taiteilijoita, jotka joutuvat tekemään työtä kontrollin alaisuudessa. "Ajateltiinpa asiaa kristilliseltä ja kulttuuriselta kannalta, kirkkotaideteelle on syytä asettaa korkeat arvo- ja totuusvaatimukset, mutta hengenvapauden ja luomistyön sitomisella ei asiaa voida edistää".⁶⁴ Kuvanveistäjä Harry Kivijärven mukaan kirkkoon kuvataidetta suunnitteleva taiteilija lähtee usein omalle tyylilleen, ilmaisutavalleen ja taiteilijaetiikalleen uskollisena abstraktisesta luonnoksesta, jolle hän antaa kristillisen nimen saadakseen työnsä hyväksytyksi seurakunnassa.⁶⁵

Taiteilijan toteuttamaa ja nimenomaiselle paikalle suunniteltua taideteosta ei aina edes kunnioiteta, vaan se saatetaan siirtää ajan kuluessa sivummalle tai jopa varastoon

kysymättä taiteilijalta lupaa. Vaikka taideteos on seurakunnan omistuksessa sen jälkeen kun seurakunta on sen lunastanut, kuuluu kuitenkin hyviin kirjoittamattomiin tapoihin neuvotella etukäteen taiteilijan kanssa ennen kuin taideteoksen sijaintia muutetaan. Esimerkiksi kuvanveistäjä Antero Ruotsalaisen (s.1937) Turun tuomiokirkkoon toteuttama krusifiksi, joka oli suunniteltu nimenomaan alttaripöydälle, siirrettiin taiteilijan tietämättä sivunmalla olevaan nissiin. Paikkaa sai vaihtaa myös aikoinaan Kemin alttaritaulukilpailun voittanut Erkki Koposen (1899-1996) maalaama alttaritaulu, joka siirrettiin kokonaan seurakunnan toiseen rakennukseen - Paattiolehdon kappeliin.

Kaikesta huolimatta osallistujamäärältään seurakuntienkin kilpailut ovat olleet yllättävän suosittuja. Julkisen taiteen kysyntä on niin vähäistä Suomessa, että kaikki työtehtävät ovat tervetulleita taiteilijoille. Seurakuntien järjestämät kuvataidekilpailut tuovat myös taiteilijalle tarvittavaa julkisuutta mukanaan ja sitä kautta lisää kirkollisen taiteen työtehtäviä. Yhtenä ajatuksena kilpailujen järjestämiselle on todennäköisesti ollut, että uudet vielä kokemattomat taiteilijat pääsisivät tunnetuiksi kilpailujen myötävaikutuksella. Esimerkiksi aikoinaan taiteilijauraansa aloitteleva Felix Frang (1862-1932) sai kimmokkeen alttaritaulujen tehtailuun Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulukilpailusta.⁶⁶

2. Arkkitehti kirkkotaiteen "ylimpänä" auktoriteettina

Arkkitehdin rooli on hyvin vahva seurakuntiin järjestettävissä kuvataidekilpailussa. Arkkitehdit ovat hankkineet arvostetun aseman paljon aikaisemmin kuin kuvataiteilijat. Myös arkkitehdin professio on vahvempi kuvataiteilijaan verrattuna. Koulutukseen on panostettu enemmän, ja arkkitehtien toiminta on ollut järjestäytyneempää kuin kuvataiteilijoiden.

Arkkitehdit omaavat vanhemmat perinteet kilpailuistakin kuin kuvataiteilijat. Arkkitehtuurin alalla yleistyivät kilpailut arkkitehtikunnan toiminnan ansiosta. Vuonna 1894 pidetty Turun Mikaelinkirkon suunnittelukilpailu oli ensimmäinen arkkitehtiklubin hyväksymien sääntöjen mukaan järjestetty.⁶⁷

Funktionalismin perinteen myötä arkkitehtuuripiireissä on jatkunut kuvataiteettoman kirkkosalin suosiminen. Ajan myötä kirkkosalien "kolkkous" on kuitenkin alkanut häiritä seurakuntia, jotka vastaavasti ovat voimakkaasti innostuneet hankkimaan kuvataidetta kirkkosalien elävöittämiseksi. Tällaisia hankkeita edustavat mm. Helsingin Lauttasaaren (1968), Espoon Olarin (1988) ja Tapiolan (1989) kirkon kuvataidekilpailut.

Arkkitehdilta tai häntä edustavalta toimistolta tarvitaan ensin kuitenkin lupa ennen kuin hänen suunnittelemaansa kirkkoon aletaan ylipäättänsä hankkia minkäänlaista taideteosta. Jos arkkitehti hyväksyy ajatuksen esimerkiksi alttariteoshankkeesta saattaa hänellä olla jo tietty visio mahdollisesta teoksesta tai taidelajista, ja niinpä hän yleensä antaakin oman näkemyksensä ja toiveensa kirjattavaksi kilpailuohjelmaan.

Varsinkin uusien kirkkojen kohdalla arkkitehdin toivottiin jo suunnitteluvaiheessa ottavan huomioon mahdollisen alttariteoksen ja jopa alustavan hahmotuksen alttariteoksen tyypistä. Esimerkiksi Roihuvuoren kirkon arkkitehdillä Lauri Silvennoisella oli jo kirkon suunnitteluvaiheessa mielessä, että lasimaalaus tulisi olemaan paras vaihtoehto alttariseinälle. Niinpä kirkkoon julistettiin lasimaalauskilpailu vuonna 1969 ja sen myötä hankittiin yksimielisellä päätöksellä taidetta alttariseinälle.⁶⁸

Usein arkkitehti on ollut jo ennen kilpailua epäilevällä kannalla taideteoksen onnistumisesta suunnittelemaansa kirkkoon. Etenkin Lauttasaaren ideakilpailu oli edellä

mainitun seikan vuoksi tuhoon tuomittu. Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunnan tiedustellessa kantaa arkkitehti Keijo Petäjältä mahdollisen kilpailun suhteen, hän oli vaivautuneesti vastannut, ettei hän katso voivansa vastustaa tällaisen kilpailun järjestämistä. Lisäksi hän halusi esittää oman näkemyksensä kirkkosalin arkkitehtonisesta luonteesta mahdollista taideteosta ajatellen. "Taideteoksen sijoittaminen hänen valmiiksi muotoilemaansa kirkkosaliin, jonka seinämateriaalikin on selvästi omaleimainen ja aktiivinen, ei ole lainkaan yksinkertainen asia. Vaikeuksia on sekä sijoituksessa että taideteoksen laadussa."⁶⁹

Vastaavasti arkkitehdit Timo ja Tuomo Suomalainen pyysivät Helsingin kuvataidetoimikuntaa vetäytymään kilpailusuunnitelmasta (1969) Tempeliaukion kirkon alttariteoksen suhteen rakennustöiden edetessä. Louhitusta alttariseinästä tuli luonnostaan erityisen kaunista ja juovikasta kalliopintaa, mikä katsottiin riittänevän "alttariteokseksi". Myös kuvataidetoimikunta ja kirkkoneuvosto yhtyivät arkkitehtien päätökseen, ettei alttariseinä tarvitse erityistä taideteosta, vaan sinne riittää pelkkä risti.⁷⁰

Arkkitehti, jos hän on vielä elossa, on itseoikeutettu toimimaan palkintolautakunnassa. Mutta arkkitehdillakaan ei ole valtuuksia päättää toteutetaanko kilpailussa menestynyt ehdotelma kirkkoon vai ei.

3. Palkintolautakunta kilpailun ratkaisijana ja toteutettavan taideteoksen suosittelijana

Palkintolautakunta on aina kilpailua järjestävän toimikunnan asettama. Se muodostetaan kyseisen kirkon arkkitehdista, Suomen Taiteilijaseuran tai sen jäsenyhdistysten jäsenistä sekä seurakunnan jäsenistä. Palkintolautakunnan tehtävät rajoittuvat pelkästään kilpailun ratkaisun aikaansaamiseksi.

Varhaisempien kilpailujen kohdalla Suomen Taiteilijaseura kokosi jäsenistään palkintolautakunnan, joka toimi tavallaan esiraatina ja ruoti yleensä viisi parasta luonnosten joukosta. Nämä viisi lähetettiin sitten seurakuntaan, jossa ratkaistiin toteutettavaksi kelpaava luonnos. Joskus paremmuus ratkaistiin äänestämällä. Tällä tavalla valittiin mm. Virolahden, Pukkilan ja Alavuden kirkkoihin tuleviksi alttaritauluiksi suunnitellut luonnokset. Nykyisin vakiintunut tapa on jakaa luonnokset kolmeen luokkaan: A-, B-, ja C-luokkaan. A-luokkaan kelpuutetut luonnokset arvostellaan, joskus myöskin B-luokkaan ryhmiteltyt. Yleensä A-luokasta löytyy palkittavat luonnokset.

Varsinaiset palkinnot jaetaan kolmen parhaimman kesken. Lisäksi voidaan jakaa tunnustuspalkintoja ansioituneille luonnoksille, jotka eivät kumminkaan ulotu ihan terävimpään kärkeen. Usein palkintolautakunta tekee seurakunnalle esityksen yhden tai kahden luonnoksen lunastamisesta.

Palkintolautakunnalla ei ole päätösvaltaa voittaneen ehdotuksen toteuttamisesta. Täten lautakunta voi vain pelkästään joko suositella tai jättää suosittelematta voittanutta ehdotusta toteutettavaksi.

Seurakunnan valitsemien jäsenten taideasiantuntemus on yleensä vähäistä, mutta heidän tehtävänään onkin lähinnä varmistaa, että palkittavat teokset noudattavat kirkolliseksi taiteeksi hyväksyttäviä vaateita. Kilpailun järjestäneen seurakunnan kirkkoherra tai rovasti kuuluu automaattisesti palkintolautakuntaan. Seurakunnan valitsevat muut jäsenet ovat olleet ammattikunniltaan hyvin heterogeenisiä. Joukkoon on mahtunut niin tuomareita, diplomi-insinöörejä, intendenttejä, rehtoreita, vuorineuvoksia, maistereita kuin kauppiaita, maanviljelijöitä, isäntiä ja emäntiä.

Turun ev.lut. seurakunnan kuvataidetoimikunnan perustajajäsen Olavi Kares on esittänyt, että kuvataidetoimikuntiin ja palkintolautakuntiin valittaisiin mahdollisimman päteviä

asiantuntijoita. Asiallista harkintaa jäsenten suhteen tulisi Kareksen mielestä käyttää niin taiteilijaedustuksen kuin teologisen ja seurakunnallisen edustuksen suhteen.⁷¹

Seurakunnan palkintolautakunnissa ahkerasti toimineita ovat olleet mm. taidekriitikko Edvard Richter, intendentti/taidekriitikko Erik Bergh ja kuvataiteilija/taidekriitikko Osmo Laine. He ovat toimineet näkyvästi myös kilpailujen puolestapuhujina. Herrat Bergh ja Laine ovat olleet pitkäaikaisia Turun kuvataidetoimikunnan jäseniä, niinpä heidän toimintansa palkintolautakunnissa rajoittuu vain Turun seudulle.

Usein taiteilija, joka on menestynyt seurakuntien kuvataidekilpailuissa pyydetään myöhemmin jonkin toisen seurakunnan palkintolautakuntaan. Esimerkiksi Albert Edelfelt (1854-1905), Reino Hietanen (s.1932), Olli Miettinen (1899-69), Theodor Schalin (1882-1960) ja Lennart Segerstråle ovat toimineet sekä osallistuvina taiteilijoina että palkintolautakunnan asiantuntijoina seurakuntien kuvataidekilpailuissa. Käytäntöön vaikuttaa myöskin se, että samat taiteilijat ovat olleet luonnollisesti Suomen Taiteilijaseuran jäseniä.

4. Seurakunta taideteoksen tilaajana ja toimeenpanijana

Seurakunnan rooli on olla taideteoksen tilaajana ja kilpailun järjestäjänä. Seurakunnalla on taideteoksen tilaajana oikeus painavimpaan sanaan. Kun palkintolautakunta on ratkaissut taideteoksen taiteelliset kriteerit voittoon riittäviksi niin kirkkoneuvoston ja viime kädessä kirkkovaltuuston tehtävänä on pohtia, onko kilpailussa voittanut taide toteutettavaksi kelpaavaa kirkkotaidetta.

Aikaisemmin ongelmana oli ainoastaan arvioida täyttääkö voittanut luonnos taiteelliset ja kilpailulliset kriteerit.

Abstraktisen taiteen tullessa mukaan kirkkotaiteen piiriin ongelmaksi kehkeytyi, onko taide tavallisen seurakuntalaisen ymmärrettävissä.

Teologian maisteri Markku Kilpiö on pohtinut kirkkovaltuuston ongelmaa valittaessa "seurakuntalaisellekin ymmärrettävää kuvataidetta". Hän on peräänkuuluttanut, että millä tavoin on tarkoitus mitata ja varmistaa, että taideteoksesta syntyy vain samansuuntaisia ja oikeita tulkintoja, kuten valtuuston päätöksissä usein edellytetään.⁷² Olavi Kareksen mielestä on selvää näyttöä siitä, että kirkkotaiteessa on käytetty kristilliselle uskolle vierasta symboliikkaa, mutta hän myös pelkää valtuuston ajatuksen ymmärrettävästä taiteesta johtavan "kiiltokuvataiteen" lisääntymiseen kirkkoihin. Hän näkee laadittujen ohjeiden olevan luvattoman ahtaita. Esimerkiksi abstraktisen taiteen mahdollisuus on kokonaan poissuljettu.⁷³ Arvo Ahon mukaan perussyynä on, että seurakunnat eivät käytä taidetta taiteen vuoksi. Taiteille ei anneta itsenäistä roolia, vaan taustalla on aina jokin muu sivutarkoitus.⁷⁴

Oman näkemykseni mukaan hedelmällisempään lopputulokseen päästäisiin, jos seurakunta lähestyisi kuvataiteilijaa määrittelyllä tarkemmin ohjeet halutusta taiteesta. Varsinkin kilpailuohjelmassa tulisi olla selvästi kirjattuna mikä on kyseisen kilpailun tarkoitus, mitä siltä halutaan.

Kilpailuissa korostetaan ja vaaditaan kristillistä taidetta, mutta ongelmana on kristillisen taiteen määrittelyttömyys. Jukka-Pekka Airas on pohtinut kirjassaan "Uuden kuvan rakentajat" kristillisen taiteen ongelmaa. "Määrittelekö sen tarkoitus, sijoituspaikka, sisältö, tekijän maailmankatsomus tai kuuluminen kirkon jäsenyyteen. Onko kristillisen toiminnan välineenä käytetty taide kristillistä. Riittääkö kristillisyydeksi jonkin asian mieltäminen kristilliseksi. Miten taiteen kristillisyyttä arvioitaessa kytketään tekijä ja teos toisiinsa."⁷⁵

Airas toteaa jonkinlaisena vastauksena edellä esitettyihin kysymyksiin, että "kristillistä on ilmeisesti se, minkä erityisesti kristillisen maailmankatsomuksen omaavat arvioijat kulloisessakin historiallisessa tilanteessa sellaiseksi havaitsevat. Se ei ole pysyvä ja muuttumaton määre. Tällöin voidaan arvioida, että sanan kristillinen sisältö vastaa arvioijan eräänlaista kristillistä hierarkiaa. Eli taide, joka on eniten evankeliumia julistavaa, on kristillisintä taidetta. Tällöin nousee esiin kaksi suurta ongelmaa: arvioijan opillinen ja taiteellinen ymmärrys. Kun lisäksi otetaan huomioon kirkkotaiteeseen liittyvät traditioon pohjautuvat odotukset ja toteutusten harkinnan byrokraattinen kaavamaisuus, on vain arvailtavissa ne perusteet, joilla sana kristillinen taiteen yhteydessä käytetään. Käsitteen kristillisen käyttö, olisi taiteen yhteydessä aina erikseen perusteltava, jos sitä käytetään arviointiperusteena."⁷⁶

Seurakuntien kirkkovaltuustot ovat perustelleet usein kieltävää päätöstä kilpailussa voittaneen teoksen toteutuksesta, että taideteosten tulee olla niin selkeitä, että tavallinen seurakuntalainenkin ne ymmärtää. Seurakunnalle kristillinen taide on siis "ymmärrettävää", esittävää taidetta, mutta sitä ei suoraan ole haluttu ilmoittaa kilpailuohjelmassa, vaikka siten oltaisiin välttytty monilta kilpailun jälkeen aiheutuneilta konflikteilta. Sen sijaan asiaa on yritetty tähdentää kiertoilmauksin: kristillinen sanoma, teologinen teema. Myös aiheen tarkalla määrittelyllä on haluttu varmistaa esittävää taidetta sisältävän luonnoksen toteutumista valmiiksi taideteokseksi.

Taidemaalari Harald Arnkil on kiteyttänyt edellä esitettyt ongelmat mielestäni osuvasti: "Halutessaan löytää sakraalitilaan sopivaa taidetta kirkon tulisi antautua visuaaliselle kokemukselle, sen olisi luotettava taiteilijaan, uskottava ihmiseen ja hänen ainutlaatuihin kykyinsä koskettaa kuvillaan kanssaihmissen sielua."⁷⁷

VI KIRKKOJEN KUVATAIDEKILPAILUT

Suomen kirkkoihin kohdistuneita kuvataidekilpailuja on tutkimukseni mukaan pidetty 1890-luvulta alkaen tähän päivään 45 kappaletta, keskimäärin 4-5 kilpailua per vuosi. Määrästä 40 on ollut alttarille tai alttariseinälle hankittavaa kuvataidetta. (Liite 1.) Kilpailuissa 19 etsittiin perinteistä alttaritaulua, kolmessa alttarimaalausta (joko al fresco- tai al secco -tekniikalla toteutettua), viidessä lasimaalausta, kahdessa alttarireliefiä, kahdessa alttariveistosta, yhdessä alttarikrusifiksia, yhdessä alttarimosaiikkia sekä neljässä ilmaisutavaltaan määrittelemätöntä luonnosta. Lisäksi kirkkosaliin muualle kuin alttariseinälle tarkoitettua kuvataidetta haettiin kahdella seinämaalaus- ja kahdella lasimaalauskilpailulla.⁷⁸

Heikki Hangan kvantitatiivisen analyysin mukaan vuosina 1890-1970 on hankittu alttaritauluja (327) ja muita maalauksia (140) yhteensä 467.⁷⁹ Määrästä puuttuu lasimaalaukset, reliefit ja veistokset. Vaikka aikakausi ei vastaa täysin tutkimukseni aikaväliä, hankintojen lukumäärästä voidaan kuitenkin jo päätellä, että kirkon kuvataidekilpailujen järjestäminen suhteessa muihin kuvataiteen hankintamuotoihin on ollut hyvin vähäistä. Samaan aikakauteen mahtuu n. 26 alttariteoskilpailua.⁸⁰

Aktiivisinta aikaa ovat olleet 1950-1970-luku. Tulkintani mukaan todennäköisenä syynä on ollut kirkkojen voimakas rakentaminen ja niiden kaunistaminen, Suomen Taiteilijaseuran ja vahva panostus erityisesti monumentaalitaiteen kohottamiseksi mutta myös taiteilijoiden työtilaisuuksien lisäämiseksi sekä kuvataidetoimikuntien perustaminen, mikä näkyy ennenkaikkea juuri 60-70-luvun kilpailuissa.

Kirkkoja, jotka vastaavasti on suunniteltu arkkitehtikilpailun pohjalta, ja jotka sisältävät myös kilpailujen kautta

hankittua kuvataidetta, olen löytänyt neljätoista.³¹ Lisäksi Rovaniemen, Tempeliahaukion ja Rautavaaran kilpailusuunnitelmien mukaan rakennettuihin kirkkoihin ideoitiin kuvataidekilpailuja, mutta niitä ei koskaan kuitenkaan järjestetty.

Kilpailuluonnoksesta toteutettuun taideteokseen on päästy hiukan suuremmalla todennäköisyydellä kutsukilpailumenettelyllä kuin järjestämällä yleinen kilpailu. Kilpailut, jotka eivät johtaneet toteutettuun taideteokseen, muodostavat selvän vähemmistöryhmän riippumatta siitä, onko kyseessä ollut yleinen tai kutsukilpailu. Huomattava ryhmä on myös pelkästään suunnitteluasteelle jääneet kilpailut. Ryhmän jäljittämisen vaikeudesta johtuen, voi vain arvailla todellista kilpailusuunnitelmien määrää, joiden järjestämistä ei koskaan syystä tai toisesta toteutettu.

1. Kilpailuluonnoksesta toteutetuksi taideteokseksi

Kilpailussa palkituksi tulleet ja sittemmin valmiiksi taideteokseksi toteutetut luonnokset kuuluvat tähän ryhmään. Nämä ns. onnistuneet kilpailut, jossa palkituista luonnoksista ainakin yksi luonnos toteutettiin kilpailukohteeseen, muodostavat suuremman ryhmän kuin kokonaan toteuttamatta jääneet kilpailuluonnokset. Uusintakilpailuihin turvauduttiin useimmin ensimmäisen kierroksen ratkaisemisen osoittautuessa vaikeaksi, mutta uusiminen kannatti. Jokaisessa kohteessa päästiin toisella kierroksella yhteisymmärrykseen, ja edelleen palkitusta luonnoksesta toteutettuun taideteokseen.

Yleinen kilpailumuoto toi mukanaan omia pulmia ratkaistavaksi niin kilpailun järjestäjän kuin taiteilijankin kannalta. Kilpailun järjestäjälle aiheutti päänvaivaa taideteosten suuri kirjo, varsinkin jos teoksen lajia ei oltu rajoitettu. Taiteilijan taas oli osattava valita sopiva laji, aihe, tekniikka ja ennenkaikkea ilmaisutyyli. Varsinkin sota-ajan

jälkeen luonnosten tyylin muutos pelkistetympään ja abstraktiseen suuntaan sai aikaan erimielisyyttä, mikä johti usein uusintakilpailun järjestämiseen, mutta myös koko kilpailun raukeamiseen.

1.1. Avoimet l. yleiset kilpailut

Todennäköisesti ensimmäinen Suomessa käyty yleinen kilpailu, jonka lopputuloksesta ja toteutuksesta päästiin yhteisymmärrykseen, järjestettiin vuonna 1913. Kilpailussa haettiin alttaritaulun tekijää **Virolahden kirkkoon**. Samaa kilpailumuotoa käytettiin myös **Pukkilan** (1914), **Alavuden** (1915), **Lopen** (1927-28), **Pusulan** (1932), **Inarin** (1938), **Ylihärmän** (1948), **Kemin** (1951-52), **Rajamäen** (1953-55), **Helsingin Munkkivuoren** (1964), **Helsingin Kannelmäen** (1968-69), **Turun tuomiokirkon** (1970-71) sekä **Pietarsaaren maaseurakunnan kirkon** (1990-91) alttariteoksen hankkimiseksi. Ensimmäisellä kierroksella ei päästy yksimielisyyteen toteutettavasta teoksesta Lopen, Kemin, Rajamäen eikä Pietarsaaren maaseurakunnan kilpailuissa, vaan jouduttiin järjestämään uusintakilpailu palkintosijoille päässeiden taiteilijoiden kesken.

1.1.1. Virolahden, Pukkilan ja Alavuden alttaritaulukilpailut

Virolahden kirkon alttaritaulukilpailu (1913) toimi suunnannäyttäjänä yleisille kilpailuille seurakunnissa. Vastaavanlainen oli jo kylläkin pidetty Helsingin Johanneksen kirkon alttaritauluhanketta varten vuosina 1891-92, mutta huonolla menestyksellä. Voittanut kilpailuluonnos jäi toteuttamatta, ja se tuskin oli hyvänä esimerkkinä muille seurakunnille päätettäessä alttaritaulun hankintatapaa. Oliko kyse silkasta tiedon puutteesta vai mistä, mutta jostain syystä kriitikoiden keskuudessa Virolahden

alttaritauluhanketta on pidetty ensimmäisenä yleisenä kilpailuna, joka on järjestetty Suomessa.⁸²

Hiikä sai pienen maalaisseurakunnan järjestämään kunnianhimoiselta hankkeelta vaikuttavan yleisen kilpailun? Kunnia todennäköisesti kuuluu kilpailun aloitteentekijöille, paikalliselle opettajalle M. Terholle ja kauppias Aleksis Kuokalle. Ainakin osallistujamäärästä päätellen yleinen kilpailu oli tervetullut maamme taiteilijoille, sillä paremmuudesta miteltiin peräti 35 luonnoksella. Palkintolautakunnan muodostivat Pekka Halonen, Edvard Richter, Hugo Simberg, Torsten Stjernschautz sekä Werner Thomé. Herrat edustivat Suomen nimekkäitä taiteilijoita ja taideasiantuntijoita.⁸³

Virolahden kilpailukaan ei sujunut täysin kimmelluksitta. Vaikka valinta parhaasta työstä kallistui Per Åke Laurénin (1879-1951) Kristuksen hautaamista esittävään ehdotukseen, kirkkokokouksessa päätettiin toteuttaa kilpailuun osallistuneen Oskari Paatelan (1888-1952) sama-aiheinen ehdotus (kuva 3). Syynä valinnan muutokseen oli se, että Laurénin luonnosta pidettiin liian tummavärisenä toteutettavaksi.⁸⁴ Laurénille työtilaisuuden menetys todennäköisesti aiheutti negatiivisen suhtautumisen kirkkotaidetta kohtaan, sillä hänen tuotannostaan ei kuvataiteilijamatrikkelin mukaan löydy mitään kirkkotaiteeseen luettavaa.

Kriitikoiden suoranaiset "ylistyslaulut" Virolahden mallin mukaista yleistä kilpailua kohtaan toimivat innoittajana muille pienille maalaisseurakunnille. Jo parina seuraavana vuotena järjestettiin yleiset kilpailut sekä Pukkilan (1914) että Alavuden (1915) alttaritaulun hankkimiseksi.

Pukkilan alttaritaulukilpailua kylläkin edelsi kova "kädenväntö" seurakunnan ja kirkonkorjaustöitä valvovan

Ilmari Launiksen kanssa. Launis jopa painostavin kirjein lähestyi useampaan otteeseen kirkkoherraa tarjotessaan maalaamaansa ehtoollis-aiheista teosta alttaritauluksi.⁸⁵ Kaikesta huolimatta seurakunta päätyi Suomen Taiteilijaseuran avustamana kilpailun järjestämiseen.

Palkintolautakunta, joka koostui Suomen Taiteilijaseuran asettamista asiantuntijajäsenistä - Väinö Blomstedt, Alex Federley, Albert Gebhard, Edvard Richter, Helen Schjerfbeck - valitsi 24 luonnoksesta viisi varteenotettavaa alttaritauluehdotusta lähetettäväksi Pukkilan seurakuntaan. Käytännössä näillä viidellä ehdotuksella kilpailivat vain kaksi tekijää: jo Virolahden vastaavan tilauksen saanut Oskari Paatela ja Wilho Sjöström (1873-1944). Lopullisen valinnan tekivät seurakunnan nimeämät jäsenet, jotka päätyivät Sjöströmin luonnokseen "Jeesus opettaa veneestä". Palkintolautakunnan jäsenistä Richter luonnehti voittanutta ehdotusta seuraavasti: "Se on kokonaistunnelmaltaan harras ja tulokseltaan tunnollinen, ja edustaa sellaisenaan onnistuneimpia alttaritauluja mitä Suomessa yleensä on tehty."⁸⁶

Alavuden kirkon alttaritauluhanke erosi Virolahden ja Pukkilan vastaavasta siinä, että Alavuteen hankittiin taulu uuteen kirkkorakennukseen, kun taas sekä Virolahden että Pukkilan kirkoissa tarve oli ilmennyt kirkonkorjausten yhteydessä. Muuten Alavuden alttaritaulusta kilpaileminen oli hyvin samantapaisesti järjestetty kuin Pukkilankin ainoastaan palkintolautakunnan jäsenissä oli muutoksia. Alex Federley ja Albert Gebhard olivat läsnä tässäkin palkintolautakunnassa, kun taas uusia asiantuntijajäseniä edustivat Magnus Enckell, W. G. Palmqvist sekä Verner Thomé.³⁷

Arvioitavia luonnoksia oli vain 18 eli vähemmän kuin Virolahden ja Pukkilan kilpailuissa. Tälläkin kertaa Oskari Paatela oli ehdotuksellaan mukana ja onnistui saamaan

alttaritaulun toteutuksen myös Alavuden kirkkoon.
"Ristiltäotto" -teos (kuva 4) asetettiin paikoilleen 1915.

Näitä kolmea kilpailua, jotka sijoittuvat 1910-luvun alkuun, yhdisti taiteilija Oskari Paatela. Hän osallistui kaikkiin kolmeen hyvällä menestyksellä: Virolahden ja Alavuden seurakunnista lopputuloksena tuli tilaukset alttaritauluista sekä vain niukka häviö Wilho Sjöströmille vei Pukkilan tilauksen Paatelalta. Oskari Paatelalle työtilaisuudet alttaritaulujen teosta rajoittuivat vain kolmeen tauluun. Vuonna 1929 hän maalasi vielä Helsingin vapaakirkon alttaritaulun.

1.1.2. Lopen ja Pusulan alttaritaulukilpailut

Maapuriseurakunnissa Lopella ja Pusulassa järjestettiin alttaritaulun hankintaa varten kilpailut. Molempien kirkkojen alttariseiniä koristi jo ennestään Felix Frangin teokset, mutta kirkonkorjausten yhteydessä päätettiin hankkia uudet. Lopella vanha alttaritaulu saikin kokonaan väistyä uuden hankinnan tieltä, kun taas Pusulassa se sai jäädä arvoiseensa paikkaan.

Lopella kilpailu järjestettiin vuosina 1927-28. Varat hankkeeseen oli lahjoittanut prokuristi E. Kärpänoja Santahaminasta. Asiantuntijoina valinnoissa toimivat Onni Okkonen ja Edvard Richter. Kilpailuun osallistui 11 taiteilijaa 23 luonnoksella. Joukosta ei kuitenkaan ensimmäisellä kierroksella löytynyt mieluista ehdotusta. Ratkaisua haettiin uusintakilpailulla, jonka sittemmin voitti Kaapo Wirtanen (1886-1959) vuorisaarnaa kuvaavalla ehdotuksella (kuva 5).³⁸

Edvard Richterin mukaan teos oli "kypsän harkinnan ja tunnollisen esitystaidon tulos, joka on luettava parhaimpien yleensä kirkossa nähtävien alttaritaulujen joukkoon."³⁹

Huomionarvoista oli se, että hän kiinnitti huomiota kirkon muutoin kalseaan ja koleaan sisustukseen ja toivoi kunnostustöiden jatkuvan tältä osin. Richterin mukaan yleensä noitittu alttaritaulu olikin tällä kertaa kirkkotilan onnistunein osa.⁹⁰

Pusulän alttaritauluhanke oli sikäli poikkeava, että jo alttariseinällä olevan Felix Frangin "Ristiinnaulitun" (1921) sivuille haluttiin ikään kuin vahvistukseksi lisää alttaritaulut. Syynä hankkeeseen oli todennäköisesti Kauno S. Kallion johdolla tehty kirkonkorjaus 1932, jolloin sisätilojen koristamiseksi haluttiin jotakin uutta.

Palkintolautakuntaan kuuluivat kirkkoherra O. Aarnio, maanviljelijä K. K. Jussila, Br. Juvankoski, Kauno S. Kallio, Edvard Richter ja Toivo Salervo. Yhteensä 27 ehdotuksen joukosta valittiin taulujen tekijäksi jyvaskyläläinen taidemaalari Urho Lehtinen (1887-1982). Hänen luonnoksensa esittivät syntiinlankeemusta ja ylösnousemusta (kuva 6). Muita palkittuja olivat jo Lopen alttaritaulukilpailun voittanut ja sen toteutuksesta vastannut Kaapo Wirtanen sekä Erkki Kulovesi (1895-1971). Tehtävä ei varmaankaan ollut helppo taiteilijoille, sillä tulihan taulujen mukailta ja sopia jo ennestään paikalla olleen ja seurakunnalle tutuksi tulleen alttaritaulun sivuille.⁹¹

Missä määrin Urho Lehtisen valintaan vaikutti hänen edellisen kesän toimintansa Kallion apulaisena kirkon koristelemisessa, jäänee vain arvailujen varaan. Toimihan Kauno S. Kallio kilpailun palkintolautakunnassakin. Itse Lehtinen kertoo sanomalehti Keski-suomalaisen haastattelussa, että hän sattui voittamaan kilpailun. "...ankara se kilpailu olikin! Voinpa melkein väittää, että eräs onnistunut detalji, yksityiskohta käänsi vaa'an minun voitokseni." Yksityiskohtalla hän tarkoitti "Ylösnousemus" -luonnoksen (kuva 7) onnistunutta figureiden ryhmittelyä.⁹²

Urho Lehtisen ja Kauno S. Kallion yhteistyö sai jatkoa seuraavanakin vuonna Ilmajoen, Ikaalisten ja Kuhmoisten kirkon korjaustöiden myötä. Tällä kertaa koristelutyöt keskittyivät kirkkojen muihin osiin, ja vanhat alttaritaulut saivat säilyttää paikkansa korjaustöistä huolimatta.

1.1.3. Inarin ja Ylihärmän alttaritaulukilpailut

Opetusministeri Uno Hannulan aloitteesta alettiin puuhata sittemmin talvisodassa tuhoutuneeseen Inarin kirkkoon alttaritaulua. Vuonna 1938 järjestettiin yleinen kilpailu alttaritauluhanketta varten. Kilpailuun osallistuttiin lähes 100 luonnoksella. Määrä ylitti kaikkien odotukset.⁹³

Palkintolautakuntaan kuului Suomen Taiteilijaseuran puolesta Tyko Sallinen sekä valtion kuvaamataidelautakunta kokonaisuudessaan. Aiheeltaan paikalliseen väestöön ja Lapin eksotiikkaan paneutuen Väinö Saikolle (1893-1952) myönnettiin ensimmäinen palkinto, ja hän sai toteutettavakseen "Kristus ilmestyy vaeltavalle saamelaisperheelle" -teoksensa (kuva 8). Muita palkittuja olivat Anton Lindforss (1890-1943) ja Atte Laitila (1893-1972).⁹⁴ Pusulan alttaritaulukilpailun toteutuksen voittanut Urho Lehtinen on osallistunut luonnoksellaan (kuva 9) Inarin kilpailuun, mutta tällä kertaa tuloksetta.⁹⁵

Inarin kilpailu oli niin onnistunut, että se poiki vielä työtilaisuuksia toiseksi tulleelle Anton Lindforssille. Hänen kilpailuluonnoksen pohjalta saatiin valtion lahjoituksena alttaritaulu (kuva 10) Muonion kirkkoon 1939. Myöhemmin Väinö Saikko sai tehtäväkseen vielä Ylämaan kirkon (1939) ja Aunuksen kirkon alttaritaulut.

Ylihärmän alttaritaulukilpailu pidettiin vuosina 1947-48. Se oli niitä harvoja kilpailuja, jonka toimeenpanon seurakunta oli uskonut Kristilliselle Taideseuralle. Seuran rooli näkyi

palkintolautakunnan jäsenten asettamisessa. Kristillisen Taideseuran valitsemana asiantuntija-apuna edustivat Rafael Blomstedt, Mikko Oinonen, Toivo Salervo, Yrjö Vasinen. Edelleen lautakunnassa taiteilijain edustajina toimivat Uno Alanko ja Unto Pusa sekä seurakunnan valitsemina kirkkoherra K. A. Aukee, lehtori E. M. Seppälä ja isäntä J. Vesiluoma. Yhteensä 55 ehdotuksen joukosta voiton vei Lauri Hämäläisen (1905-1952) "Consulmatum". Lisäksi palkituiksi tulivat Eva Cederström (s.1909) ja Elsa Linnos (1897-1987). Hämäläisen ehdotuksen pohjalta Ylihärmän kirkkoon saatiin alttaritaulu (kuva 11) jo samana vuonna 1943.⁹⁶

Lauri Hämäläisellä oli jo takanaan Rautalammin kirkon alttaritaulun (1940) maalaaminen. Se oli toteutettu hänen isänsä, taidemaalari Väinö Hämäläisen (1876-40) luonnoksen pohjalta. Sen sijaan Cederströmin ja Linnoksen meriitit kirkkotaiteen piirissä jäänevät Ylihärmän palkittuihin kilpailuluonnoksiin.

1.1.4. Kemin alttaritaulu- ja Rajamäen alttarifreskokilpailu

Kemin ja Rajamäen kilpailujen yhdistävänä tekijänä oli se että, molemmissa tarvittiin järjestää uusintakilpailu ennen kuin parhainmaksi katsoma, alttariseinälle sopiva luonnos löytyi. Kemin seurakunta halusi juhlistaa kirkon 50-vuotispäivää alttaritaululla, joskin ideaa lasimaalausten mahdollisuudestakin väläyteltiin. Aikaisemmin alttariseiniä oli koristanut säästävyyssyistä suurikokoinen krusifiksi.

Kemin alttaritaulutoimikunta julisti vuonna 1951 Suomen Taiteilijaseuran sääntöjen mukaisen kilpailun alttaritaulun hankkimiseksi. Kilpailun arvostelulautakuntaan kuuluivat Suomen Taiteilijaseuran edustajina Ragnar Ekelund ja Olli Miettinen sekä toimikunnan valitsemina edustajina rovasti Jaakko Eeli Hyötyniemi, dipl.ins. Väinö Pekkala ja kauppias Veeti Uusitalo.

Kilpailu oli suosittu. Peräti 89 luonnosta saapui perille määräaikaan mennessä. Koska ensimmäisellä kierroksella (kuvat 12, 13 ja 14) ei löytynyt ensimmäisen palkinnon arvoista luonnosta, päätettiin järjestää uusintakilpailu toisen palkinnon saaneen Erkki Koposen (1899-1996) sekä kolmannen palkinnon jakaneiden Erkki Kuloveden ja Onni Ojan (s.1909) kesken (kuvat 15, 16 ja 17). Lopullisen alttaritaulun tekijäksi valittiin Koponen ylönousemus-aiheisella teoksella (kuva 18). Se ehti kuin ehtikin vielä valmistua kirkon 50-vuotisjuhlaan. Lisäksi kaikki kilpailun palkitut luonnokset lunastettiin koristamaan seurakunnan eri tiloja. Ensimmäisen kierroksen luonnoksista lunastettu Väinö Hervon (1894-1974) "Luukas" (kuva 19) sijoitettiin Peurasaaren kappeliin alttaritauluksi.⁹⁷

Ennen Kemien kilpailua Erkki Koponen oli ehtinyt osallistua Kauppakorkeakoulun (4.sija) sekä Svenska Lyceumin seinämaalauuskilpailuun (2.sija; ensimmäistä ei jaettu), joten monumentaalimaalaus oli hänelle entuudestaan tuttua. Vastaavasti Kulovesi oli jo osallistunut aikaisemmin käsittelemääni Lopen ja Pusulan kirkkojen alttaritaulukilpailuihin sekä myöhemmin vielä Rajamäen alttarifreskokilpailuun (1953-54).

1980-luvun lopulla Kemien kirkon alttariseinälle, Koposen alttaritaulun yläpuolelle, saatiin kauan haikailtut lasimaalaukset Lauri Ahlgrenin suunnitelman pohjalta, mutta ne eivät enää käyneetkään yksiin alttaritaulun kanssa. Niinpä taiteilijan tietämättä alttaritaulu päätettiin siirtää vasta valmistuneen Paattiolehdon kappeliin.⁹⁸

Vanhemmat seurakuntalaiset olivat ratkaisusta tyytyväisiäkin, sillä heitä ei alunperinkään melko tummasävyinen ja pelkistetty alttaritaulu miellyttänyt. Aluksi seurakuntalaiset olivat pitäneet jopa loukkauksena taulun pelkistetysti kuvattuja ihmisiä. Tyylyttelyä ei ymmärretty kuvaustavan keinoksi vaan "jotenkin vammaisiksi ihmisiksi",

joiden kaiken lisäksi ajateltiin edustavan kemiläisiä.⁹⁹ Taulun siirtäminen ilman taiteilijan mielipidettä ja lupaa oli epämoraalinen ratkaisu, mutta ei välttämättä huono, sillä Paattiolehdon alttariseinälle teos sopii erinomaisesti.

Erkki Huttusen suunnittelemaan Rajamäen kirkkoon alettiin 1953 todenteolla puuhata alttaritaidetta. Aluksi työtilaisuutta tarjottiin Lennart Segerstrålelle, mutta hän kieltäytyi tehtävästä töidensä runsauden vuoksi. Olihan hän parhaillaan työstämässä Rovaniemen kirkkoon alttarifreskoa. Hankintamuotona päädyttiin järjestämään yleinen kilpailu, ja toimeenpanemisesta vastasi Oy Alko Ab. Segerstråle suostui järjestettävän alttarifreskokilpailun palkintolautakuntaan. Hänen lisäksi jäseniksi valittiin taiteilijat Uno Alanko ja Ilmari Vuori, arkkitehti Erkki Huttunen sekä Alkon pääjohtaja K. A. Fagerholm, dipl.ins. Hemmo Heilala ja vuorineuvos Hubert Ingman. Kilpailuun, joka edusti ensimmäistä yleistä alttarifreskokilpailua (Rovaniemen kilpailu olisi ollut ensimmäinen, jos se olisi järjestetty), jätettiin kaikkiaan 74 ehdotusta, joista kaksi hylättiin. Yleistarkastelun jälkeen loppuarvosteluun valittiin 10 ehdotusta.¹⁰⁰

Lautakunta otti tehtävässään huomioon kirkon arkkitehtuurin vaatimukset ja siihen liittyvän tyyliotteen, ehdotuksen taiteellisen suorituksen ja ehdotukseen liittyvän sanoman laadun. Kilpailusta jaettiin kaksi ensimmäistä ja yksi kolmas palkinto sekä lunastettiin kaksi ehdotusta. Ensimmäisen palkinnon saajat olivat Unto Pusa (kuva 20) ja Anna Räsänen (1927-69) (kuva 21), kolmas palkinto meni niin ikään Pusalle (kuva 22). Lisäksi lunastettiin luonnoksia Erkki Kulovedeltä ja Mirjam Soikkelilta.¹⁰¹

Markku Valkonen on luonnehtinut kilpailun tulosta eräänlaiseksi tasapeliksi kahden sodanjälkeisen tyyli-ihanteen kesken. Vanhempi niistä nojasi paljolti varhaisrenessanssin viivatyyliin, ja suosi tasaisia väripintoja. Sen leimallisia

edustajia olivat Anton Lindforssin maalama Muonion kirkon alttaritaulu "Ylösnoussut Kristus nykyajassa" sekä "Kymmenen neitsyttä" -alttarifresko, jonka Tove Jansson maalasi Teuvan kirkkoon 1953. Uudempi tyyli sitä vastoin hahmotteli muodot terävän geometrisesti ja piti esikuvanaan kubismista juontuvia tyylivirtauksia.¹⁰²

Unto Pusalta (kuva 23) ja Anna Räsäseltä pyydettiin vielä lähemmät ehdotukset (uusintakilpailu) kirjeitse. Lennart Segerstrålea pyydettiin arvioimaan uusintaehdotukset. Hänen lausuntonsa puolsivat epäsuorasti Räsäsen ehdotusta. Segerstråle kuvaili suosikkinsa teosta: "Ehdotuksen ansiopuolena pidettäköön vielä sen tyyllinen ja sisällinen ajattomuus sekä elämän sisäistä salaisuutta herkästi tajuava ja henkevällä tavalla luotu vertauskuvallinen esitystapa, mihin jokainen katselija löytää oman kosketuskohtansa".¹⁰³ Jos vertaa Räsäsen ja Pusan ehdotusta Segerstrålen omaan tuotantoon ei ole mikään ihme, että Unto Pusan voimakassävyinen luonnosehdotus ei vaaleisiin sävyihin mieltynyttä Segerstrålea innostanut. Segerstrålen lausunnon pohjalta Alko päätti tilata teoksen Anna Räsäseltä (kuva 24). Lisäksi kilpailusta lunastettiin luonnoksia Erkki Kulovedeltä ja Unto Pusalta. Luonnokset sijoitettiin Rajamäen seurakunnan tiloja kaunistamaan.

1.1.5. Helsingin Munkkivuoren alttarimosaiikki- ja Kannelmäen lasimaalauskilpailu

Helsinkiin alkoi 1960-luvulla valmistua uusia kirkkoja, joita myös Munkkivuoren ja Kannelmäen kirkot edustavat. Samana vuosikymmenenä käynnistettiin Helsingin kuvataidetoimikunta. Sen aloitteesta molempiin seurakuntiin hankittiin alttaritaidetta kilpailumenettelyllä.

Munkkivuoren kirkon alttaritaulun tekijäksi etsi rakennustoimikunta aluksi taiteilijaa, joka olisi perehtynyt

mosaiikkityöhön. Kun sopivaa ehdokasta ei löytynyt päätettiin järjestää kilpailu. "Koska (yleisen) kilpailun järjestäminen vie osan käytettävissä olevasta määrärahasta, on ilmeisesti tyydyttävä kutsukilpailuun, joka tulee halvemmaksi. Samalla voidaan välttyä vaikeuksista, joita valinta eri tyyli-suuntien kesken näyttää aiheuttavan."¹⁰⁴

Kilpailun osanottajistakin jo ehdittiin sopia: Erkki Kulo-vesi, Leo Laukkanen (1913-1978) ja Anna Räsänen. Kulo-vesi ja Räsänen edustivat varmoja taiteilijavalintoja aikaisempien sakraaliki-lpailujen näyttöjen perusteella.

Rakennustoimikunnan vielä neuvoteltuaan kuvataidetoimikunnan kanssa, päätettiin sittenkin järjestää yleinen kilpailu, jota varten saatiin kirkkohallintokunnan suostumus lisämäärärahoihin. Perusteluna kilpailun valitsemiseksi esitettiin, että kilpailun avulla saadaan kuvataidetoimikunnan käyttöön luonnoksia vastaisia hankintoja varten.¹⁰⁵

Kilpailu oli ensimmäinen, jossa Helsingin kuvataidetoimikunta oli mukana. Määräpäivään 10.08.1964 mennessä saapui ruodittavaksi kaikkiaan 28 ehdotusta. Taiteellinen taso oli varsin epäyhtenäinen. Luonnosten joukossa oli sekä perinteellistä figuratiivista, että uutta abstraktista suuntausta.¹⁰⁶

Palkintolautakuntaan valittiin arkkitehti Olavi Kares, kirkkoherrat Erkki Arhinmäki ja Lasse Victorzon sekä asiantuntijajäsenet ja samalla kuvataidetoimikunnan edustajat Mauri Favén, Jaakko Sievänen ja Jussi Koivusalo. Lautakunta valitsi yksimielisesti ensimmäiseksi Åke Hellmanin (s.1915) luonnoksen "Fiat voluntas tua". Toisen palkinnon arvoinen oli Lauri Ahlgrénin "De profundis" ja kolmannen Anna Räsäsen "Sinun edestäsi on annettu". Voittanutta kilpailuehdotusta luonnehdittiin "rikassisältöiseksi ja hartautta herättäväksi".¹⁰⁷

Rakennustoimikunnan taholta tuli myöhemmin huomautus. "Alttaritauluksi valittiin erillisen palkintolautakunnan palkitsemista töistä taideteos, jossa ei esiinny mitään kristillistä symbolia. Koska valittu teos saa alttaritaulun tapaan keskeisen paikan kirkkosalissa, pitäisi selvän kristillisen vertauskuvan esiintyä sen rinnalla kirkon sisäosissa nykyistä selvemmin." Huomautuksesta huolimatta rakennustoimikunta päätti tilata alttarimosaiikin Åke Hellmanin luonnoksen pohjalta.¹⁰⁸

Åke Hellmanin julkiset teokset kirkollisen taiteen piirissä ovat vähäisiä. Munkkivuoren alttarimosaiikkityön lisäksi hän on tiettävästi tehnyt Kaskisten kirkon alttarimaalauksen (1965) sekä suunnitellut Pietarsaaren seurakuntataloon kuvakudoksen (1970).

Kannelmäen kirkon suunnittelukilpailun voittivat Marjatta ja Martti Jaatinen vuonna 1962. Jo kirkon valmistusvaiheessa Martti Jaatinen ehdotti alttarille lasimaalausta ja jätti arvion siitä rakennustoimikunnalle. Aluksi ideoitiin kutsukilpailua mutta neuvottelujen jälkeen päädyttiinkin yleiseen kilpailuun. Määräaikaan 30.04.1969 mennessä jätettiin 39 ehdotusta.¹⁰⁹

Palkintolautakunnan kokoonpano oli seuraava: Erkki Airas, Mauri Favén, Martti Jaatinen, Paul von Martens, Pauli Riikonen, Kauko Räsänen, Anita Snellman sekä kirkkoherra Veikko Vanha-Perttula. Palkintolautakunta valitsi yksimielisesti voittajaksi ehdotuksen "Chiesa nuova" (kuva 25), jonka tekijäksi paljastui Hilikka Toivola (s.1909). Toisen (kuva 26) ja kolmannen palkitun luonnoksen (kuva 27) tekijöiksi paljastuivat Reino Hietanen (s.1932) ja Osmo Isaksson (s.1913). Lisäksi jaettiin kaksi tunnustuspalkintoa Stig Fredrikssonin (s.1929) ja Leena Turpeisen (s.1941) kesken. Sittemmin Toivolan ehdotus toteutettiin.

Hilkka Toivolalla oli jo entuudestaan vahvaa näyttöä kirkollisista kilpailuista. Hän oli saanut jaetun toisen palkinnon Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauskilpailussa (1938-41) sekä ensimmäiset palkinnot ja edelleen luonnosten toteutukset Turun Mikaelin kirkon lasimaalauskilpailussa (1951) ja Turun ev.lut. seurakunnan toimitalon seinämaalauskilpailussa (1957).

Helsingin Kannelmäkeen sijoittuva lasimaalauskilpailu oli yksi kolmesta samaan aikaan käydyistä kilpailuista, jonka järjestäjänä on toiminut Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunta. Lauttasaaren kilpailussa voittanut ehdotus jäi toteuttamatta ja Roihuvuoren lasimaalauskilpailua käsittelen toteutettujen kutsukilpailujen yhteydessä.

1.1.6. Turun tuomiokirkon alttarikrusifiksilpailu

Turun tuomiokirkko oli jo toistamiseen kilpailun kohteena kuvataidetta hankittaessa. Ensimmäisellä kerralla vuonna 1923 etsittiin lasimaalauksien tekijää kuoriin ja kappeleihin, mutta huonolla menestyksellä. Nyt oli vuorossa hiukan vaatimattomampi tehtävä - krusifiksin suunnittelu alttaripöydälle.

Krusifiksin hankkimiseksi laadittiin jo 1966 kilpailuohjelma, mutta vasta 1970 julistettiin yleinen kilpailu Suomen kuvanveistäjille. Se saikin sankan osanottajajoukon liikkeelle. Peräti 95 ehdotusta jätettiin määrääjän kuluessa palkintolautakunnan arvioitavaksi.

Palkintolautakuntaan kuuluivat Turun ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan puheenjohtaja tuomiorovasti Lauri Huovinen sekä jäsenet intendentti Erik Bergh, rovasti Jaakko Haavio, lehtori Osmo Laine, rehtori Usko Puustinen, taiteilijat Antti Lampisuo ja Juhani Vikainen sekä Suomen Kuvanveistäjäliiton nimeämät edustajat Harry Kivijärvi ja Kimmo Pyykkö.

Palkintolautakunta valitsi parhaimmaksi

"Ylösnousemuskrusifiksi" -ehdotuksen (kuva 28). Työ todettiin pääalttarille erittäin sopivaksi sekä muodoltaan että yksityiskohdiltaan selkeäksi. "Muotoilultaan työ edustaa tämän päivän henkeä, mutta soveltuu siitä huolimatta Tuomiokirkon alttarirakennelmaan ja kalustoon."¹¹⁰ Nimimerkin takaa tekijäksi paljastui Antero Ruotsalainen. Toinen palkinto jaettiin Arvo Siikamäelle (s.1943) "Se on täytetty" -ehdotuksesta ja kolmas Seija Rustholkarhulle (s.1932) "I.N.R.I.". Lisäksi Taisto Martiskainen (1943-1982) ja Heikki Nieminen (s.1926) saivat ehdotuksistaan tunnustuspalkinnot.

Antero Ruotsalainen oli jo kunnostautunut Lauttasaaren kirkon taidekilpailussa (1968) voittamalla ensimmäisen palkinnon ja lisäksi saamalla kahdesta luonnoksesta tunnustuspalkinnot. Ruotsalaisen epäonneksi Lauttasaareen palkittua luonnosta ei koskaan toteutettu. Sen sijaan Arvo Siikamäki ja Seija Rustholkarhu olivat uusia nimiä kirkkotaiteen parissa.

Silloinen Turun tuomiokirkon tuomiorovasti Lauri Huovinen oli hyvin tyytyväinen kilpailun järjestämisestä ja tuloksista. Hänen mukaansa kilpailutöihin syventyessään voi hyvin kokea taiteen ihmeen: "kristillisen seurakunnan kallisarvoisin aarre, Kristuksen risti puhuu nykyajan ihmiselle (taiteilijalle)".¹¹¹ Kaikki tuntuu kuitenkin olevan katoavaista ja tämänkin kilpailutuloksen toteutus alkoi vuosien saatossa näyttää alttaripöydällä sopimattomalta. Niinpä taiteilija Ruotsalaiselta kysymättä marmorinen krusifiksi siirrettiin pohjoisseinustalla olevaan nissiin.

1.1.7. Pietarsaaren maaseurakunnan alttaritaulukilpailu

Tuhopolttajan sabotoimaksi joutunut Pietarsaaren maaseurakunnan kirkko tuhoutui osittain vuonna 1985. Tulipalossa vaurioitui myös Pekka Halosen maalaama

ehtoollis-aiheinen alttaritaulu niin pahoin, ettei sitä voitu enää puhdistamisen jälkeenkään palauttaa paikalleen.

Aluksi jälleenrakennuskomitea ehdotti kolmea eri vaihtoehtoa alttaritaulukysymyksen ratkaisemiseksi. Ne olivat aikaisemman - Margareta Capsian maalaaman - alttaritaulun palauttaminen entiselle paikalleen, kopion tekeminen joko Capsian tai Halosen ehtoollis-aiheisesta taulusta tai kokonaan uuden maalaaminen. Todennäköisesti viimeisin vaihtoehto tuntui sillä hetkellä parhaimmalta, koska jo seuraavana vuonna oli pyydetty vaasalaiselta Fritz Jakobssonilta luonnoksia. Jakobssonin ehdotukset eivät kuitenkaan miellyttäneet rakennuskomiteaa, ja Pietarsaaren seurakuntayhtymä päätyi julistamaan ehtoollisaiheisen alttaritaulukilpailun 1990.¹¹²

Luonnoksia saapui määräpäivään mennessä vain 38. Tähän asti käytyjen kilpailujen noususuuntaus luonnosten määrän suhteen saavutti taitekohtansa. Syynä taiteilijoiden vaisuun osanottoon ei johtunut mielenkiinnon puutteesta vaan pikemminkin boikotista. Taidemaalariliitto oli julistanut kilpailun boikottiin, koska sääntöjä oli laiminlyöty. Pietarsaaren seurakuntayhtymä ei ollut hyväksyttänyt kilpailun sääntöjä liitossa, ja sen seurauksena Taidemaalariliitto kehotti jäseniään jättäytymään kilpailun ulkopuolelle.¹¹³

Palkintolautakunnan muodostivat taidekoulun rehtori Ingmar Knif, kuvaamataidonopettajat Harry Nylund ja Eva Perman, arkkitehti Roger Wingren sekä Pietarsaaren seurakunnan kirkkoherra Kurt Cederberg. Lautakunnassa ei ollut yhtään Taidemaalariliiton jäsentä.

Huolimatta Taidemaalariliiton boikotista kilpailu vietiin suunnitellussa järjestyksessä läpi. Kilpailun sato oli varsin kirjava. Voittajaksi valittiin vihtiläisen Jukka Nopsasen maalaama "Valon voima" -luonnos. Palkintolautakunta luonnehti maalausta pelkistetyksi, rauhalliseksi ja sisäistyneeksi. Erityisesti miellyttiin työn persoonalliseen otteeseen perinteisen sanoman kera.¹¹⁴

Toinen palkinto myönnettiin Reguel Lindénille ja kolmas palkinto jaettiin Veikko Könösen ja Jaakko Kallisen kesken. Näitä kilpailussa menestyneitä taiteilijoita Suomen Taiteilijaseuran julkaisema matrikkeli ei tunne. Sen sijaan Jukka Nopsanen on ollut jo 1980-luvun alusta lähtien Taiteilijaseuran jäsen.

Kilpailun yleisenä arviona todettiin, että aiheissa oli paneuduttu liikaa da Vincin, Halosen tai Capsian ehtoollisaiheeseen eli suoranaiseen kopiointiin.¹¹⁵ Syynä "kopiointiin" saattoi olla se, että aiempien taiteilijoiden kuvaustapa Ehtoollis-aiheesta oli rajoittanut kilpailuun osaanottajia luomasta mitään omaperäistä aiheesta. Toisaalta Taidemaalariiliittoon kuulumattomien taiteilijoiden "ammattitaito" ei ehkä riittänyt kuin entisten teosten kopiointiin.

Kilpailutulokset eivät loppujen lopuksi miellyttäneet Pietarsaaren seurakunnan päättäjiäkään, koska järjestettiin uusintakilpailu palkittujen taiteilijoiden kesken. Tällä kertaa palkintolautakuntaan oli kelpuutettu myös Taidemaalariiliiton jäseniä: Tarja Olavi sekä Jean-Erik Kullberg. Lopputuloksessa päästiin Jukka Nopsasen paranneltuun versioon samasta aiheesta, joka myöhemmin toteutettiin.

Kehityskulku, mikä sai alkunsa 1910-luvulla Virolahden seurakunnassa järjestetyn yleisen kilpailun ansiosta, tavallaan tyssäsi 1990-luvulle tultaessa Pietarsaaren kilpailun kohdalla. Virolahden kilpailua oli nimenomaan kiitelty siitä, että konventionaaliset kirkkotaiteen tekijät, jopa kopioijat, "diletantit ja tantit", kuten Edvard Richter nimitti¹¹⁶, saatiin kitkettyä yleisellä kilpailulla pois ja tilalle saatiin uutta verta ja ammattimaista taiteentekijää. Pietarsaaren kilpailussa "kopioijat" olivat taas liikkeellä ja ammattitaiteilijat pysyttelivät ulkopuolella boikotoinnin vuoksi.

1.2. Suljetut eli kutsukilpailut

Suljettujen eli kutsukilpailujen kartoittaminen on vaikeampaa kuin yleisten, koska niiden julkisuuskyynnys on yleensä ollut korkeampi. Aina ei ole seurakunnan taholta nähty tarvetta julkistaa virallisemmin kutsukilpailua, vaan se on pysynyt pelkästään seurakunnan ja kilpailuun kutsuttujen taiteilijoiden tietoisuudessa. Usein kutsukilpailun julkistaminen onkin tapahtunut vasta sen ratkettua.

Suljettu kilpailu ei ole aina välttämättä kulkenut samalla nimelläkään, vaan se on saattanut esiintyä muodossa rajoitettu kilpailu, katselmus, tarjontakilpailu tai sitä ei ole määritelty ollenkaan. On vain tilattu taiteilijoilta luonnoksia arvioitavaksi. Kuitenkin periaatteessa, jos kahdeltakin eri henkilöltä pyydetään luonnoksia arvioitavaksi, on tällöin kyseessä kilpailu.

Kutsukilpailun avulla hankittiin useita taideteoksia kirkkoihin. Tutkimukseni mukaan Vaasan seurakunta oli ensimmäisiä, joka on käyttänyt kutsukilpailumenetelmää hankittaessa alttaritaulua **Vaasan kirkkoon** 1895, ja on lisäksi päässyt toteutettavasta teoksesta yksimielisyyteen. Muita kutsukilpailuja on pidetty mm. **Siikaisten** (1910), **Kuusankosken** (1928), **Lapinlahden** (1930-31), **Turun Martin** (1933), **Kemijärven** (1949-50), **Turun Mikaelin** (1951), **Varkauden** (1951-52), **Pielaveden** (1955), **Kuopion Männistön** (1958-59), **Lahden Joutjärven** (1961-62), **Helsingin Roihuvuoren** (1969), **Jyväskylän Halssilan** (1970-71), **Turun Henrikin** (1979-80), **Rautavaaran** (1980-81), **Helsingin Kontulan** (1986-87), **Imatran Tainionkosken** (1996) sekä **Vantaan Rekolan** (1997) kirkon kaunistamiseksi. Tästä ryhmästä vain Kemijärvellä ei päästy ratkaisuun ensimmäisellä kierroksella, vaan jouduttiin järjestämään uusintakilpailu toteutettavan luonnoksen aikaansaamiseksi.

1.2.1. Vaasan alttaritaulukilpailu

Vaasan kirkkoon haluttiin jo kahden - R. W. Ekmanin ja Albert Edelfeltin maalaaman - alttaritaulun lisäksi kolmaskin. Vuonna 1895 päätettiin kutsua taiteilijat Axel Gallén (1865-1931), Pekka Halonen (1865-1933), Eero Järnefelt (1863-1937) sekä Louis Sparre (1863-1964) kilpailemaan luonnoksillaan sopivan alttaritaulun löytämiseksi. Järnefelt kieltäytyi kutsusta. Hänellä oli vielä tuoreessa muistissa ikävä kokemus Jyväskylän kaupungin kirkkoon maalaamasta alttaritaulusta, jota ei sinne hyväksyttykään. Samoin Gallénilla oli omat henkilökohtaiset syynsä pidättäytyä kilpailusta. Osallistujiksi saatiin lopulta vain Halonen ja Sparre. Kummallakaan ei tiettävästi ollut aikaisempaa kokemusta alttaritaulujen maalaamisesta. Ehdotetuista aiheista oli etusijalla "Hautaan laskeminen", mutta taiteilijalle oli silti jätetty täysi valinnan vapaus.¹¹⁷

Palkintolautakuntaan kuuluivat Eliel Aspelin, Albert Edelfelt, ja J.J.Tikkanen. Lopullisen valinnan teki Vaasan kirkkovaltuusto. Parhainmaksi valittiin Louis Sparren ehdotus.

Pian kilpailun jälkeen Louis Sparre matkusti Pariisiin. Siellä hänellä kypsyi täysin uusi luonnos. "Kun sain sen valmiiksi ja sitten katselin entistä (luonnosta), palkintotuomarin ratkaisu tuntui minusta aivan käsittämättömältä", hän kirjoitti. Sparre kommentoi aikaisempaa luonnosta yksinkertaisesti mauttomaksi ja inhottavaksi.¹¹⁸ Vuonna 1897 Vaasan kirkko sai kolmannen alttaritaulunsa "Jeesuksen hautaanlaskeminen" (kuva 29) täysin uuden luonnoksen pohjalta toteutettuna. Voitokkaasta kilpailumenestyksestä huolimatta Louis Sparre ei innostunut kirkkotaiteen kentästä, sen sijaan Pekka Halonen maalasi alttaritaulut vielä Pietarsaaren mlk:n (1896), Mikkelin (1899), Kotkan (1900), Joroisen (1901), Karstulan (1905) sekä Vilppulan (1914) kirkkoihin.

Vaasan kirkossa on toinenkin kilpailun kautta hankittu alttaritaulu, joka alunperin oli tarkoitettu sijoitettavaksi muualle. Albert Edelfeltin (1854-1905) maalaama "Jeesuksen syntymä" (kuva 30) on tehty Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulukilpailua varten suunnitellun luonnoksen pohjalta. Luonnos voitti vuosina 1891-92 järjestetyn kilpailun. Arkkitehdin kanssa johtuneista erimielisyyksistä luonnosta ei koskaan nähty toteutettuna Johanneksen kirkossa. Käsittelen tapausta tarkemmin luvussa: Järjestetyt kilpailut - toteuttamattomat taideteokset.

1.2.2. Siikaisten alttaritaulukilpailu

Siikaisten kirkon uuden alttaritaulun hankinta oli kaiken kaikkiaan varsin vaiherikas operaatio. Tuomiokapituli ei ollut tyytyväinen Heikki Sallgrénin maalaamaan Kristuksen kirkastus-alttaritauluun (1853?), koska sen ei katsottu enää sopivan yhteen kirkon kokonaan uusittujen sisätilojen kanssa. Alttaritaulu käskettiin poistaa, joko maalilla peittämällä tai hävittämällä, ja seurakuntaa kehoitettiin hankkimaan tilalle uusi. Pitäjäläiset puolustivat vanhaa alttaritaulua ja tekivät valituksen aina Keisarilliseen Suomen Senaattiin asti. Senaatti vaati asiasta selvitystä ja antoi lopulta päätöksen, jonka mukaan vanha alttaritaulu saadaan poistaa ja uusi tilata sen tilalle.¹¹⁹

Kirkonkokous päätti vuonna 1875, että kirkkoherra tiedustelisi taiteilijoita alttaritaulun tekijöiksi. Aiheen tulisi olla kirkkoraadin ehdottama Jeesuksen ylösnousemus. Halvinman työtarjouksen 1500 mk teki turkulainen J. V. Ahlstedt, ja alustavasti päätettiin tehdä tilaus häneltä. Mutta jo seuraavassa kokouksessa kirkkoherra ilmoitti, että niin ikään turkulainen Alexandra Sält (1837-1916) tarjoutuisi tehtävään vieläkin halvemalla, n. 1200 mk:lla, jos alttaritaulun aiheena olisi Kristuksen kirkastuminen. Asiasta keskusteltiin

kiivaasti, mutta minkäänlaista päätöstä ei saatu aikaan. Loppujen lopuksi kirkko ehti palaakin, eikä asia ollut enää ajankohtainen.¹²⁰

Vuonna 1892 keskusteltiin jälleen alttaritaulun hankkimisesta tällä kertaa uuteen, K. V. Reiniuksen suunnittelemaan puukirkkoon (1888-39), mutta varojen vähyyden vuoksi asia jäi edelleen hautumaan. Kun alttaritauluhankkeesta päästiin yksimielisyyteen, ja aihekin - Kristus ristillä - oli päätetty, pyydettiin luonnoksia taiteilijoilta. Koska esitetyt luonnokset eivät miellyttäneet kirkonkokousta, toimeenpantiin vuonna 1910 kilpailu, johon osallistui viisi taiteilijaa. Parhaaksi katsottiin Ilmari Launiksen (1881-1955) ja Arthur Heickellin (1873-1958) luonnokset, joiden paremmuudesta äänestettiin. Äänestyksen tuloksena Launiksen ehdotus voitti. Siikaisten seurakuntaan saatiin vihdoinkin pitkällisen ja monivaiheisen hankkeen, joka piti sisällään sekä tarjous- että kutsukilpailumenettelyn, tuloksena alttaritaulu.¹²¹

Ilmari Launikselle Siikaisten alttaritaulutilaus oli lajinsa ensimmäinen, muttei todellakaan jäänyt ainoaksi. Paremminkin kirkkoarkkitehtina tunnetun Launiksen laajaan kirkkotaidetta käsittävään tuotantoon kuuluu mm. Luvian (1912), Lappajärven (1915), Rengon (1915), Juupajoen (1917) sekä Lappeenrannan (1924) kirkkojen alttaritaulut.¹²² Myös Arthur Heickell innostui Siikaisten kilpailun myötä tekemään alttaritauluja Karttulan (1911), Sodankylän (1912), Reisjärven (1913), Sievin (1913) ja edelleen Auran (1927) kirkkoihin.

1.2.3. Kuusankosken ja Lapinlahden alttaritaulukilpailut

Armas Lindgrenin suunnittelema Kuusankosken kirkko rakennettiin 1929. Jo vuotta aikaisemmin oli Lindgrenin ehdotuksesta pyydetty taiteilija Antti Salmenlinnaa (1897-63)

tekemään "kitsaus" alttaritaulua varten, ehkä Getsemane-aiheinen, kuitenkin ilman mitään sitoumuksia seurakunnan puolelta.¹²³

Kun luonnos aikanaan tuli rakennuslautakunnan nähtäväksi heräsi ajatus pyytää Salmenlinnaa parantelemaan ehdotustaan sekä tilata ehdotuksia muiltakin taiteilijoilta. Alvar Cawén (1886-1935), Felix Frang (1862-1932), Antti Halonen (1870-1945), Daniel Pesu, Nikolai Tscherbakoff, ja Toivo Tuhkanen (1877-1957) lähettivät luonnoksia Kuusankosken alttaritaulua varten. Antti Favén (1882-1948) lähetti vain kustannusarvion. Eero Järnefeltillä (1863-1937) ei ollut aikaa paneutua työhön.¹²⁴ Halosella, Pesulla ja Tscherbakoffilla ei ollut aikaisempaa kokemusta alttaritaulujen maalaamisesta, mutta Frang oli tehnyt lukuisia alttaritauluja¹²⁵ ja jopa palkittu Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulukilpailussa. Myös Cawén oli tehnyt Mäntän (1928) sekä Tuhkanen vastaavasti Tyrnävän (1907) ja Kajaanin (1925) kirkkojen alttaritaulut.

Armas Lindgren esitti yksityiskohtaisen arvion jokaisesta luonnoksesta. Alvar Cawénin luonnos asettui selvästi toisten edelle. Rakennuslautakunta ei tehnyt kirkkovaltuustolle mitään kiinteää ehdotusta, mutta yhtyi Lindgrenin mielipiteisiin. Lautakunnalle luonnos ei kelvannut sellaisenaan alttaritauluksi, vaan se esitti Cawénille muutostoivomuksia. Toivomusten pohjalta Cawén teki uuden luonnoksen ja sai alttaritaulutilauksen toteutettavakseen (kuva 31).¹²⁶

Alvar Cawén oli myös yhtenä pääehdokkaana hankittaessa alttaritaulua Lapinlahdelle. Aluksi Lapinlahden kirkkoherra Kaarlo Parikka kysyi Kristilliseltä Taideseuralta neuvoa alttaritaulukysymyksessä vuonna 1929. Yhtenä vaihtoehtona seurakunta oli pohtinut kilpailun järjestämistä. Kristillinen Taideseura päätyi kuitenkin suosittelemaan seurakunnalle suoraa alttaritaulutilausta joltakin tunneltulta taiteilijalta.¹²⁷

Jonkinlaisen kutsukilpailun Lapinlahden seurakunta kaikesta huolinatta järjesti, koska sekä Edvard Richter että Ludvig Wennervirta kirjoittivat sanomalehtiartikkeleissaan "Lapinlahden rajatusta kilpailusta".¹²⁸ Alunperin kilpailu-idealla Lapinlahden seurakunta todennäköisesti oli tarkoittanut yleistä kilpailua, jonka sittemmin Kristillisen Taideseuran kehoituksesta typistyi kutsukilpailuksi. Syynä muutokseen oli seurakunnan vähäiset varat.

Kristillinen Taideseura avusti seurakuntaa kilpailuun osallistujien etsimisessä. Ainakin taiteilijat Alvar Cawén, Yrjö Ollila (1887-1932) Verner Thomé (1878-1953) lähettivät pyynnöstä luonnoksiaan arvioitavaksi. Samoin teki Hjalmar Rautiainen (1879-1961), mutta onasta aloitteesta.¹²⁹ Ollila oli maalannut aikaisemmin Kontiolahden (1929) ja Thomé Alajärven (1907) alttaritaulun. Rautiaisella ei tiettävästi ollut kokemusta kirkkotaiteen piiristä. Lopullisessa arvioinnissa Alvar Cawénin luonnos katsottiin parhaimmaksi ja Lapinlahden seurakunta päätyi tilaamaan alttaritaulun Cawénin ehdotuksen pohjalta (kuva 32).

Ludvig Wennervirta kirjoittaa sanomalehti Suomenmaan arvostelussa Lapinlahden kirkon alttaritaulusta ylistävään sävyyn. "Taiteilija on maalannut teoksensa sillä taidolla, hienotunteisuudella ja hartaudella, mikä hänelle on ominaista...Taulu kuuluu epäilemättä alttaritaulumaalauksemme arvokkaimpiin tuotteisiin. Sekä Lapinlahden seurakuntaa että taiteilijaa on syytä onnitella."¹³⁰

Alvar Cawénille Kuusankosken ja Lapinlahden alttaritaulutilaukset olivat tervetulleita. Tällä kertaa kilpailuluonnoksissaan taiteilija oli pidättäytynyt perinteisissä aiheissa kyseisten alttaritaulutilausten varmistamiseksi. Hän oli aikaisemmin tehnyt Häntän kirkon alttaritaulun (1923), joka oli perinteistä tauluista poikkeava. Se esitti Mariaa ja Jeesus-lasta lampaiden ympäröimänä. Kirkon taholla Cawénin maalausta ei oltu pidetty

onnistuneena.¹³¹ Myöhemmin Cawén sai vielä Simpeleen (1933) ja keskeneräiseksi jääneen Jämsänkosken alttaritaulutilaukset.¹³²

1.2.4. Turun Martin, Kemijärven ja Turun Mikaelin kilpailut

Turun Martin ja Mikaelin sekä Kemijärven seurakunnissa pyydettiin kilpailuun kutsuttavat taiteilijat oman paikkakunnan tai lähiseudun edustajista. Turun Martinseurakuntaan valmistui vuonna 1932-33 Gunnar Wahlroosin ja Totti Soran suunnittelema kirkko. Aluksi maaseurakuntalaiset halusivat entisen kirkon, Betanian, alttaritaulun sijoitettavaksi Martinkirkkoon. Arkkitehti Soran tehtävänä oli tutkia vanhan alttaritaulun soveltumista uuteen kirkkoon. Soran esityksen pohjalta asiasta luovuttiin, ja päätettiin tilata muutamalta taiteilijalta luonnoksia alttarimaalaukseksi.¹³³

Arkkitehdit Sora ja Albert Richardtson sekä hovioikeudenneuvos Aleksis Akholm valitsivat taiteilijat. Kutsu lähetettiin Teodor Schalinille (1882-1960), Eino Kaurialle (s.1903) sekä yhteisesti Karl Ingeliukselle (1835-1956) ja Einari Wehmaalle (1898-1955). Taiteilijoista Schalin oli maalannut aikaisemmin Vahton (1906) sekä Maalahden Bergön (1919) kirkkojen alttaritaulut. Luonnokset oli jätettävä ennen heinäkuun ensimmäistä päivää 1933 eli taiteilijoilla oli tasan kuukausi aikaa suoriutua tehtävästä.¹³⁴

Heinäkuun alussa pidetyssä rakennuslautakunnan kokouksessa luonnokset Martin kirkon alttaritauluksi olivat tarkasteltavina. Kauria osallistui Ristiä kantavalla Kristus -aiheella, Schalin kahdella Kristusta ja seurakuntaa sekä Vuorisaarnaa esittävällä luonnoksella. Ingelius ja Wehmas olivat lähettäneet kolme luonnosta. Yksi esitti Kristusta ristillä ja muut Vuorisaarnaa. Näistä katsottiin Kristus ristillä -luonnoksen parhaiten soveltuvan kirkkoon. Itse

Ingelius ja Wehmas pitivät Vuorisaarna -aihetta kauniimpana, mutta asianomainen toimikunta antoi enemmän arvoa Golgata -aiheen dramaattiselle päätökselle (kuva 33).¹³⁵

Koko alttariseinän peittävä al secco -maalauksen työstäminenkin tapahtui lyhyellä aikataululla. Valmista alttarimaalausta tarkistettiin jo saman vuoden elokuun puolivälissä taiteilijoiden palkkion suorittamista varten. Arkkitehdit ja kirkkoherra Eemi Wemye ilmoittivat olevansa maalaukseen erittäin tyytyväisiä. Ylimääräiseksi palkkioksi he tarjosivat Karl Ingeliukselle ja Einari Wehmaalle vielä kirkon urkuparven kehyksen kaunistamisen. Ingeliukselle harvinainen yhteistyömalli alttaritaiteen tekemisessä oli todennäköisesti sopiva, sillä hän maalasi niin ikään yhdessä Otto Mäkilän kanssa Turun adventtikirkon alttaritaulun vuonna 1936.

Kemijärven nykyinen kirkko rakennettiin vuosina 1949-1950 Amerikan suomalaisten tuella ja arkkitehti Bertel Liljequistin piirustusten mukaan sodassa tuhoutuneen kirkon tilalle. Kemijärvellä järjestettiin jo kirkon rakentamisvaiheessa alttaritaulukilpailu, johon oli kutsuttu paikalliset taiteilijat, Uno Särkelä (1903-1978) ja Aarne Hamara (1910-1966). Taiteilijoilla ei tiettävästi ollut aikaisempaa kokemusta alalta.

Kummankaan luonnosta ei kelpuutettu toteutettavaksi, ja sen vuoksi kutsuttiin heidän lisäksi rovaniemiläisyntyinen Aale Hakava (1909-1995) uusintakilpailuun mukaan. Hakava oli ollut Helsingissä perustamassa Kemijärven Kiekeröä (Helsingissä toiniva kemijärviläisien kotiseutuyhdistys) ja oli myös Rovaniemen Palkisten perustajajäsen. Olavi Lahtela oli alttaritaulukilpailun aikana Kiekerön puheenjohtaja ja juuri hän halusi järjestettävän uuden kilpailun, johon myös Hakava osallistuisi.¹³⁶

Voitto lankesikin Aale Hakavalle. Hänellä oli kokemusta monumentaalimaalauksesta toisin kuin muilla kilpailuun osallistuneilla. Hakava oli tutkinut opintomatkallaan Italiassa vuosina 1937-39 monumentaalimaalauksia, ja toiminut Lennart Segerstrålen apulaisena Suomen Pankin freskojen työstämisessä. Hän oli saanut myös n. vuotta aikaisemmin Kemian alueelta, ensimmäisen alttaritaulutilauksen, nykyiseen Karihaaran seurakuntataloon. Aale Hakavan maalaama "Jeesus ristillä" (kuva 34) valmistui juuri sopivasti kesäkuun lopulla 1951 pidettäviin Kemijärven kirkon vihkiäisiin.

Lopulta Aale Hakava sai edelleen kolme alttaritaulutilausta. Vuonna 1953 valmistui Turtolan seurakunnan¹³⁷ tilauksesta kaksi alttaritaulua, joista toinen sijoitettiin Pellon kirkkoon ja toinen Turtolaan. Seuraavana vuonna Hakava maalasi vielä Pelkosenniemen alttaritaulun. Aale Hakavan mukaan Kemijärven alttaritaulun johdosta myös Pelloon ja Turtolaan innostuttiin hankkimaan häneltä alttaritaulut.¹³⁸

Lars Sonckin vuonna 1894 voittaman suunnittelukilpailun luonnoksen pohjalta rakennettiin Turun Mikaelin kirkko. Se vihittiin seurakuntalaisten käyttöön 1905. Kansallisromanttisia sisätiloja koristivat aluksi saksalaissyntyisen Willy Baerin (1875-1961) tekemät jugend-aiheiset lasimaalaukset, jotka sittemmin tuhoutuivat talvisodan pommituksessa.

Professori Axel Haartmanin esityksestä päätettiin Mikaelin kirkon alttariseinän lasimaalauksia varten järjestää kilpailu 1951. Kirkkohallintokunta kutsui osanottajiksi turkulaiset taiteilijat Otso Karpakan (s.1914), Hilikka Toivolan ja Voitto Vikaisen (1912-35).¹³⁹

Hilikka Toivolalle Mikaelin kilpailu oli jo toinen. Hän oli aikaisemmin osallistunut Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauksakilpailuun, ja voittanut toisen, jaetun sijan Emil Rautalan ja Ragnar Ungerin kesken. Sen sijaan Karpakalla

ja Vikaisella ei ollut aikaisempaa kokemusta kirkon kuvataidekilpailuista eikä yleensäkkään monumentaalitaiteesta.

Palkintolautakuntaan valittiin Haartmanin lisäksi rovasti T. G. Joutsu, Theodor Schalin ja Lauri Sipilä.

Kirkkovaltuuston kokouksessa huhtikuussa 1951 käsiteltiin asiantuntijalautakunnan paremmuusjärjestykseen asettamia luonnoksia, joista ensimmäiseksi oli katsottu Toivolan, toiseksi Vikaisen ja kolmanneksi Karpakan ehdotus.

Kirkkovaltuusto jätti kirkkohallintokunnalle tehtäväksi lasimaalauksen hankkimisen Hilikka Toivolan luonnoksen mukaan.¹⁴⁰

Vaikka Hilikka Toivola voitti kilpailun, suoritti hän lopullisen työn yhdessä miehensä, Otso Karpakan kanssa, joka myös oli osallistunut kilpailuun. Pariskunta matkustikin heti voiton jälkeen Ranskaan toteuttamaan lasimaalaukset. Näiden Pariisissa Jean & Pierre Gaudinin lasimaalausateljeessa valmistettujen taideteosten (kuva 35) keskeisinä aiheina ovat "Hyvä Paimen" ja "Usko, Toivo, Rakkaus".

1.2.5. Varkauden, Pielaveden ja Kuopion Männistön kilpailut

Viisikymmentäluvulla entisen Kuopion läänin alueella pidettiin peräti kolme kutsukilpailua. Varkauden kirkkoon hankittiin alttarifresko, Pielaveden kirkkoon lasimaalaus sekä Kuopion Männistön (nykyiseen Hannukselan) kirkkoon alttaritaulu kutsukilpailun avulla. Teokset hankittiin kirkonkorjausten yhteydessä.

Varkauden kirkko rakennettiin 1937-39 arkkitehti Matti Paalasan laatimien piirustusten mukaan, jotka pohjautuvat hänen vuonna 1935 kirkkokilpailussa toiseksi tulleeseen ehdotukseen. Paalanan kunnostautui myös kirkkosalin seinien kaunistamisessa, mutta vuonna 1951 toimeenpantu kutsukilpailu alttarifreskon saamiseksi kirkkotilaan koitui kohtaloksi

Paalasan taiteelle. Kirkkosalin seinällä olleet maalaukset päätettiin peittää tulevan alttarifreskon tieltä.¹⁴¹

Kilpailukutsut lähetettiin Olli Miettiselle (1899-1969), Unto Pusalle ja Lennart Segerstrålelle. Ainoastaan Segerstrålella oli aikaisempaa kokemusta freskomaalauksesta.¹⁴² Palkintolautakunta professori Uno Alanko puheenjohtajanaan ratkaisi asian vuonna 1952 ja työtilaisuus annettiin Segerstrålelle. "Tulkoon sinun valtakuntasi" valmistui vuosina 1953-54. Lennart Segerstrålen lähinpäni apulaisena toimi taiteilija Mirjam Vainio.

Pielaveden kirkkoon päätettiin hankkia lasimaalaus kilpailun avulla. Todennäköisesti kutsukilpailuntapainen mittelo on järjestetty vuonna 1955 ja voittajaksi on julistettu Urpo Wainio (1910-1975).¹⁴³ Hänen suunnittelema lasimaalaus "Kristus on ylösnoussut" (kuva 36) sijoitettiin alttaritaulun paikalle. Wainiolle Pielaveden lasimaalaus oli ensimmäinen työtehtävä kirkkotaiteen alueella. Sitä seurasivat lasimaalaukset Kokkolan pääkirkkoon (1960) ja Otamäen seurakuntasaliin (1960) sekä alttaritaulu Kolarin kirkkoon (1965).

Kuopion Männistön kirkkoon innostuttiin vuonna 1960 tehtävän kirkonkorjauksen yhteydessä hankkimaan alttaritaulua. Aloitteen uuden alttaritaulun hankkimisesta entisen taulun pienen koon vuoksi teki Männistön kirkon alttaritaulutoimikunta. Hanke toteutettiin lähinnä seurakuntalaisten lahjoitusvaroin. Hankkinismuotona päädyttiin kilpailuun, jota varten kutsuttiin kolmen eri taiteenalan edustajaa.¹⁴⁴ Osallistujat olivat taidemaalari Unto Heikkinen (s.1931), kuvanveistäjä Eeva Rynänen (s.1915) ja lasimaalauksen tekoon erikoistunut ja Pielaveden kilpailun voittanut Urpo Wainio. Taiteilijoista ainoastaan Heikkisellä ei ollut aikaisempaa kokemusta kirkkotaiteen alalta.

Toteutettavaksi valittiin Unto Heikkisen luonnoksista toinen, kubistisesti tyyllitelty öljyvärimaalaus, joka esitti Jeesuksen hautaanlaskemista. Ryynäsen ehdotus oli puinen krusifiksi ja Wainion lasimaalaus, jossa nivoutui yhteen useita Raamatun tapahtumia.

Heikkisen luonnosta arvioineet kilpailun asiantuntijat kirjoittivat lausuntonaan: "Aiheen käsittelyn omaperäisyys, henkilöiden ryhmittelyn tasapainoisuus, hiljaisen liikkeen vaikuttava rytmi, värien käytön pelkistetty jalous - kaikki tämä yhdessä antaa aihetta odottaa, että luonnos tarjoaa lähtökohdan hienon taideteoksen luomiseen".¹⁴⁵ Unto Heikkisen "Hautaan laskeminen" (kuva 37) paljastettiin Männistön kirkossa 1964. Heikkinen maalasi alttaritaulun myös Rautavaaran (1975) kirkkoon, mutta se tuhoutui neljä vuotta myöhemmin tapahtuneessa kirkon palossa.

1.2.6. Lahden Joutjärven ja Helsingin Roihuvuoren kilpailut

"Lahden ev.lut. seurakuntien yhteisen kirkkovaltuuston asettama toimikunta kutsuu Teidät täten osallistumaan rakenteilla olevan Joutjärven kirkon alttarin reliefisarjan suunnittelukilpailuun."¹⁴⁶ Näillä sanoilla alkoi 14.10.1961 päivätty kirje, jonka välityksellä kilpailuun kutsuttiin osanottajiksi kuvanveistäjät Veikko Leppänen (1913-69), Pentti Papinaho ja Arnas Tirronen (1913-1973). Kutsutut taiteilijat olivat aikaisemmin ansioituneet sankaripatsaiden tekijöinä. Lisäksi Tirronen oli voittanut Meilahden kirkon ulkoseinälle sijoitettavan reliefin luonnoskilpailun 1953.

Kilpailun idea tuli sisustusarkkitehti Olavi Liedolta. Toivomuksena oli reliefisarja, jossa keskeisenä aiheena tuli olla ristiinnaulitseminen. Lisäksi suunnitelmaan sai sisältyä korkeintaan kolme aihetta, joista yksi sijoittuisi kastemaljan kohdalle ja yksi ulosulottuvalle alttariseinän jatko-osalle. Kilpailuaikaa oli tammikuun loppuun 1962.

Palkintolautakuntaan kuuluivat osallistujien valitsemana edustajana kuvanveistäjä Oskari Jauhiainen sekä Lahden seurakunnan valitsemana Olavi Lieto, yliopettaja Heikki Liimatta, opettaja Oskari Louhimo, Joutjärven kirkon arkkitehti Unto Ojonen, ja kirkkoherra Kalervo Pulkkinen. Lautakunta päätti yksimielisesti asettaa "Perustotuuden" (kuva 38) ensimmäiselle sijalle.

Palkintolautakunnan luonnehdinta ehdotuksesta oli seuraavanlainen. "Rytmissään ja muodossaan pelkistetty, dramaattisella tehollaan vaikuttava ja voimakas ehdotus, joka tuntuu hyvin puolustavan paikkaansa kirkon yksinkertaisen selkeän arkkitehtuurin yhteydessä." Hieman häiritseväenä pidettiin kaavamaisuutta, jota taiteilijan toivottiin lopullisessa asussa välttävän.¹⁴⁷

Kun nimimerkkejä koskevat kuoret avattiin, todettiin voittaneen ehdotuksen tekijäksi Pentti Papinaho, jonka avustajana oli toiminut Heikki Elomaa. Toista ja kolmatta sijaa (kuvat 39 ja 40) ei määritelty. Pentti Papinahon luonnoksen pohjalta toteutettu Golgata -reliefi valmistui vielä samana vuonna 1962 Joutjärven kirkkoon.

Roihuvuoren kirkko valmistui arkkitehtien Lauri Silvennoisen ja Keijo Laineen arkkitehtikilpailussa voittaneen ehdotuksen pohjalta vuonna 1970. Roihuvuoren rakennustoimikunta oli jo kolme vuotta aikaisemmin tehnyt aloitteen taideteoksen saamiseksi rakennettavaan kirkkoon. Lähtökohtana oli Silvennoisen ehdotus voimakasvärisestä lasimaalauksesta, joka oli tarkoitettu asetettavaksi kirkon vertikaaliseen alttari-ikkunaan. Tehtävää varten rakennustoimikunta yhdessä Helsingin kuvataidetoimikunnan kanssa järjesti kutsukilpailun, ja kuvataidetoimikunnan tuli nimetä osallistuvat taiteilijat.¹⁴⁸ Kilpailu edusti harvoja Helsingin kuvataidetoimikunnan järjestämiä kutsukilpailuja.

Kuvataidetoimikunnan jäsenen, Mauri Favénin esityksen pohjalta kilpailijoiksi valittiin Göran Augustson (s.1936), Reino Hietanen ja Esko Tirronen (s.1934). Käydyssä keskustelussa mainittiin myös taiteilijat Erik Ehnroth ja Pentti Melanen, mutta heitä ei kutsuttu kilpailuun.

Palkintolautakunnan muodostivat Mauri Favén, arkkitehti Keijo Laine, taidemaalari Juhani Linnovaara, fil.maist. Birgitta Lojander, varatuomari Pauli Riikonen, kuvanveistäjä Kauko Räsänen, kirkkoherra Lauri Victorzon sekä sihteerinä toimi Arvo Aho. Lautakunta katsoi yksimielisesti parhaaksi työkseen "Circulum vitae" (kuva 41), joka paljastui Reino Hietasen tekenäksi.

Valintaperusteina todettiin teoksen olevan väreiltään voimakkaan, taiteellisesti korkeatasoisen sekä edustavan perinteellisen lasimaalauksen modernia toteutusta. Lisäksi sen nähtiin olevan rikassisältöinen sekä elämän täyteyttä että kärsimysmystiikkaa ilmentävä ja kirkon korutonta arkkitehtuuria kontrastina rikastuttava. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittiin kolmiulotteisuus: "ympyränuotoisesta lasimaalauksesta lähtee säteittäisiä alumiinitankoja osittain lasipinnassa osittain siitä ulospäin".¹⁴⁹

Toiselle sijalle palkintolautakunta asetti ehdotuksen "Krusifiksi" (kuva 42), joka osoittautui Göran Augustsonin ehdotukseksi Osmo Valtosen avustuksella. Kolmannelle sijalle asetettiin Esko Tirrosen "Uusi taivas ja uusi maa" (kuva 43). Vaikka arkkitehdin visio vertikaalisesta lasimaalauksesta ei toteutunutkaan oltiin Hietasen toteutukseen tyytyväisiä, kun lasimaalaus asetettiin Roihuvuoren kirkkoon vuonna 1971.

1.2.7. Jyväskylän Halssilan alttariteoskilpailu

Seitsemänkymmentäluvun taitteessa Jyväskylän Halssilaan valmistuneen kirkon alttariseinälle alettiin suunnitella alttaritaulua kilpailun muodossa. Jyväskylässä kilpailu oli laatuaan ensimmäinen. Kilpailumuotona oli kutsukilpailu, mutta tällä kertaa laajemmassa formaatissa.

"Tarjontakilpailuun" olivat tervetulleita kaikki jyväskyläläiset taiteilijat. Samantyyppinen kutsukilpailu oli pidetty turkulaistaiteilijoille, ja kohteena oli ollut Turun Ylösnousemuskappeli.

Alttaritaulutoimikunnan, joka oli samalla myös palkintolautakunta, muodostivat autoilija Toivo Hyppönen, arkkitehti Erkki Kantonen, talousopettaja Suoma Korhonen, taidemaalari Onni Kosonen, rouva Kaisa Oksanen, kuv.t.opettaja Anja Reunanen, pastori Väinö Salokorpi, maisteri Sirkka Valjakka, neiti Tuija Tolvanen sekä asiantuntijajäsenenä Raimo Paavola ja Sakari Saarikivi.

Määräaikaan 1.9.1970 mennessä alttaritaulutoimikunnalle jätettiin 14 ehdotusta, joista kolme reliefiluonnosta ja loput maalauksia. Ehdotusten yleistaso oli hyvä. Ne liikkuivat naturalistisesta toteutuksesta nykyajan pop-naturalismiin asti, puhtaasti abstraktisia ja voimakkaasti tyyliteltyjä ehdotuksia unohtamatta.¹⁵⁰

Yksimielisellä päätöksellä julistettiin Helmer Selin voittajaksi abstraktisella ehdotuksella "Ja kalliot halkesivat". Sakari Saarikivi luonnehti ehdotusta lausunnossaan: "Persoonallinen ja moderni ratkaisu, joka samalla liittyy vanhaan, kirkolliseen traditioon. Siinä on mukana lasimaalausten mystistä hohtoa."¹⁵¹

Todennäköisesti muita sijoja ei jaettu ollenkaan, koska niistä ei löytynyt mainintaa.¹⁵² Varmuudella ainakin Urho Lehtinen on osallistunut luonnoksellaan (kuva 44) kyseiseen kilpailuun.

Valinta oli onnistunut, sillä Helmer Selinin tyyllitelty teos (kuva 45) soveltuu hyvin Halssilan moderniin 1970-luvun arkkitehtuurin piiriin sijoittuvaan kirkkorakennukseen. Selin on tehnyt myös Korpilahden kastekappelin lasimaalauksen (1953).

1.2.8. Turun Henrikin ja Rautavaaran alttariveistoskilpailut

Arkkitehtien Pekka Pitkäsen, Ola Laihon ja Ilpo Raunion suunnittelema Turun Henrikinkirkko rakennettiin 1979-80. Jo kirkon rakentamisvuosina alttarille hankittavaa veistosta varten järjestettiin kutsukilpailu kolmen kuvanveistäjän, Arvo Heinosen, Eero Hirosen (s.1938) ja Raimo Utriaisien (s.1927) kesken. Erityisiä rajoituksia materiaalin ja tyylin suhteen ei oltu asetettu. Hirosella ja Utriaisella oli jo vankka kokemus julkisista veistoksista, mutta taiteilijoista vain Raimo Utriainen oli tehnyt kirkkotaidetta aikaisemminkin.¹⁵³

Kilpailu oli yksi neljästä Turun kuvataidetoimikunnan järjestämistä. Palkintolautakunta koostui seuraavista henkilöistä: intendentti Erk Bergh, taideasiainsihtööri Margareta Jokinen, hallintojohtaja Urpo Rastimo, arkkitehti Ilpo Raunio, koulutoimenjohtaja Jukka Tamminen, kirkkoherra Esko Thurén sekä kilpailijoiden valitsevat ja Suomen Taiteilijaseuraa edustavat kuvanveistäjät Veikko Hirvinäki ja Ukri Merikanto.

Kilpailuun jätettiin huhtikuun puoleenväliin mennessä kuusi luonnosta. Palkintolautakunta totesi, että ne kaikki täyttivät kilpailuvaatimukset ja taso oli korkea. Paremmuusjärjestykseen asettaminen tuotti vaikeuksia.¹⁵⁴

Ensimmäisen sijan jakoivat Raimo Utriaisien "Cantate domino canti I" ja Eero Hirosen "Valo ylhäältä II". Kolmas sija meni niin ikään Utriaiselle "Cantate domino canti II"

luonnoksesta. Vaikka palkintolautakunta ehdotti, että jompikumpi ensimmäiselle sijalle asetetuista ehdotuksista toteutettaisiin Turun evankelis-luterilaisten seurakuntien päättävissä elimissä asia ratkaistiin toisin. Henrikinkirkon alttariveistokseksi tilattiinkin Eero Hirosen "Houseva", joka oli myös kilpailun satoa.

Entisen Kuopion läänin alueella pidettiin vielä neljäskin kutsukilpailu. Vuonna 1979 tuhopoltossa palaneen Rautavaaran kirkon tilalle rakennettiin uusi kirkko kilpailun voittaneiden Sakari Aartelon ja Esa Piironen suunnitelman pohjalta. Myös alttariveistosta varten järjestettiin hyvin pienimuotoinen, ja jopa julkisuutta karttava kutsukilpailu. "Emme halunneet esitellä vaihtoehtoja julkisuuteen, koska siitä olisi seurannut vain kaikenlainen spekulointi", Rautavaaran kirkkoherra Kettunen kommentoi.¹⁵⁵ Kilpailu kuitenkin toteutettiin Suomen Kuvanveistäjäliiton sääntöjen puitteissa.

Luonnoksia pyydettiin vain kahdelta kuvanveistäjältä, Kari Juvalta (s.1939) ja Anu Matilaiselta (s.1946). Juva oli tehnyt Pyhäjoen kirkkoon reliefin 1977, kun taas Matilaisella ei ollut aikaisempaa kokemusta kirkkotaiteen alalla. Anu Matilaisen Korven Kristus -reliefi katsottiin parhaaksi ja se myös toteutettiin. Puinen reliefi valmistui Rautavaaran uuden kirkon vihkiäisiin 1982.

1.2.9. Helsingin Kontulan alttariteoskilpailu

Kontulan kirkko (nyk. Mellunkylän kirkko) valmistui 1987. Kirkko rakennettiin arkkitehtikilpailussa toiseksi tulleiden Käpy ja Simo Paavilaisen suunnitelman pohjalta. Myös alttariteoksesta toimeenpantiin kutsukilpailu (1986-87), johon osallistujiksi pyydettiin Lauri Ahlgrén, Matti Kujasalo (s.1946), Jukka Mäkelä (s.1949) ja Hannu Väisänen (s.1951). Taiteilijoista Ahlgrénilla ja Kujasalolla oli aikaisempia meriittejä kirkon

kuvataidekilpailuista. Lauri Ahlgrén oli saanut sekä Munkkivuoren että Lauttasaaren alttariteoskilpailuissa toisen palkinnon. Matti Kujasalo oli puolestaan voittanut Maunulan kirkon seinämaalauskilpailun (1979). Maalausta ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Jukka Mäkelä oli tehnyt aikaisemmin lukuisia kilpailuehdotuksia sakraalitaiteen parissa, mutta tuloksetta.¹⁵⁶ Hannu Väisäsellä oli taas vahvaa näyttöä osaamisestaan Oulun Pyhän Tuomaan kirkon seinämaalauksilla (1977).

Palkintolautakuntaan kuuluivat Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston nimeäminä: kirkkoherra Henrik Andersén, fil.maist. Birgitta Lojander, arkkitehti Simo Paavilainen, taiteilija Antero Toikka, kirkkoherra Armas Viita, sekä kilpailijoiden valitsemina taiteilijat Reino Hietanen ja Jarmo Mäkilä.

Määräaikaan mennessä palkintolautakunnalle jätettiin neljä ehdotusta: "Seitsemänkymmentä kertaa seitsemän", "Fragmentteja uskosta", "Graffiti Sacra" ja "Kärsimyshistoria". Yleisarvostelussa luonnehdittiin ehdotusten valottavan mielenkiintoisella tavalla niitä näkemyksiä, joita maamme eturivin taiteilijoilla on tällä hetkellä alttaritaiteesta ja uskontoon liittyvästä taiteesta yleensä.¹⁵⁷ Palkintolautakunta päätti yksimielisesti asettaa ensimmäiselle sijalle "Fragmentteja uskosta" (kuva 46), joka nimikuoren avaamisen jälkeen osoittautui Hannu Väisäsen suunnittelemaksi. Muita luonnoksia ei asetettu paremmuusjärjestykseen.

Hannu Väisäsen ehdotus koostui kuudesta kertomuksentapaisesta maalauksesta, jonka katsottiin liittyvän hyvin kirkkosalin arkkitehtuurin ja saavan tukea sen aihepiiristä. Kristillistä symboliikkaa oli käsitelty uudella ja virkistävällä tavalla. Taiteilijan toivottiin kehittävän ehdotuksen monotonista taustaa sekä sitomaan hiukan irralliseksi jäävät fragmentit. Vaikka modernin naivistisen kertomatyylin pelättiin jäävän ehkä etäiseksi pidettiin taiteellista tasoa korkeana ja ehdotusta kehityskelpoisena.¹⁵⁸

Kyrkpressen-julkaisussa Hannu Väisänen kommentoi olleensa kiinnostunut vanhasta perinteellisestä kirkkotaiteesta, taiteesta joka on luotu lukutaidottomalle kansalle. "Mitt förslag är mycket flexibelt, men tre av arketyperna är särskilt viktiga för mig, poängter Väisänen. Nyckeln som illustrerar ordet, Den tomma graven som illustrerar uppståndelsen och Härolden som symboliserar evangeliet. Dessa tre arketyper kommer med stor sannolikhet att finnas med på den färdiga altartavlan, förklarar han."¹⁵⁹

Jukka-Pekka Airas kirjoittaa Uuden kirkkoarkkitehtuurin ongelmat -teoksessaan käyttäen Väisäsen alttaritaulua esimerkkinään, että esittävänä taiteena ymmärrettävä kuvataide ei ole kadonnut. Esittävyys selvästi helpottaa kuvan hyväksymistä ja sillä voidaan edesauttaa alttaritaulun hyväksymistä.¹⁶⁰ Näin tapahtui Hannu Väisäsen ehdotuksen kohdalla ja yksimielisesti kirkkoneuvosto päätti tilata alttaritaulun Väisäseltä.

1.2.10. Imatran Tainionkosken alttaritaulukilpailu

Imatran pääkirkko, Tainionkosken kirkko valmistui vuonna 1932 arkkitehti Yrjö Vaskisen suunnittelemana. Vuonna 1940 asetettiin alttariseinälle Elis Reinilän krusifiksi. Ajatuksena oli hankkia ehkä myöhemmin varsinainen alttaritaulu. Kirkon 50-vuotisjuhlaan 1983 liittyen perustettiin hanketta varten alttarirahasto.¹⁶¹

Hankkeen edistämiseksi asetettiin toukokuussa 1996 alttaritaulutyöryhmä, jonka jäseniksi valittiin kirkkoherra Olli Aalto, luottamushenkilö Pirjo Kalpio, rovasti Matti Tuomisto sekä taiteen asiantuntijoina Maija Paavilainen, Raija Rantanen. Työryhmä päätti pyytää luonnoksia imatralaisilta, sieltä lähtöisin olevilta tai lähiseudun tunnetuilta ja ansioituneilta taiteilijoilta. Lisäksi taiteilijoilta edellytettiin ammattiliittojen jäsenyyttä ja kansainvälisyyttä.¹⁶²

Luonnoksia pyydettiin kuvataiteen edustajilta Sinikka Kurkiselta (s.1935), Veikko Huutiselta (s.1944), Anne Tompurilta (s.1958), Kristiina Uusitalolta (s.1959), Annu Vertaselta (s.1960) sekä tekstiilitaiteen edustajalta Jaana Niittamolta. Jokainen sai lähettää maksimillaan peräti viisi luonnosta. Taiteilijoiden tuli valmistaa luonnokset Tainionkosken kirkossa pidettävään esittelynäyttelyyn, jonka perusteella arvioidaan ne taiteilijat, jotka olisivat potentiaalisia alttaritaulun tekijöitä.¹⁶³ Niittamo kieltäytyi kutsusta. Osallistujista kyllään ei ollut tietävästi aikaisempaa kokemusta kirkkotaiteen alalla.

Tainionkosken alttarihanke oli poikkeuksellinen. Ensisikin kyse ei ollut varsinaisesta kutsukilpailumenettelystä, vaan kaksivaiheisesta hankkeesta: taiteilijoiden näyttelyssä esillä olevien töiden arvioinnista ja sen perusteella valittavista taiteilijoista lopullista alttaritaululuonnosta silmälläpitäen. Kaikesta huolimatta hanke täytti kutsukilpailuun tarvittavat kriteerit.

Toiseksi arviointi ei tapahtunut pelkästään alttarityöryhmän piirissä, vaan myös seurakuntalaisille annettiin mahdollisuus arvioida luonnokset erityisen arviointilomakkeen avulla. Aikaisemmin seurakuntalaisilta oli jo kysytty halutaanko ylipäättänsä alttaritaulua krusifiksin tilalle.¹⁶⁴ Lisäksi työryhmä halusi jokaiselta osallistujalta itsestään kirjoitetun erityisen manifestin, jossa taiteilija valottaisi omaa persoonallisuuttaan ja työskentelynsä tarkoitusta.

Heinäkuussa 1996 pidetyn esittelynäyttelyn perusteella työryhmä, ottaen huomioon myös seurakuntalaisten mielipiteet, valitsi kutsukilpailua ja alttaritaulun toteuttamista varten luonnokset Hannele Kumpulaiselta, Sinikka Kurkiselta, Kristiina Uusitalolta ja Annu Vertaselta. Seuraavan vuoden tammikuussa luonnokset olivat jälleen esillä niin seurakuntalaisten kuin työryhmänkin arviointia varten.¹⁶⁵

Seurakuntalaiset pitivät Vertasen Jeesus parantaa sairaita -luonnosta parhaimpana. Sen sijaan alttarityöryhmä päätyi yksimielisesti Kristiina Uusitalon luonnokseen, joka kuvasi valon läikettä aaltoilevan veden pinnalla.¹⁶⁶

Työryhmä perusteli valintaansa seuraavanlaisesti. "Ehdotus on yksinkertainen, selkeä ja palkistetty. Raamatussa on runsaasti vesikertomuksia. Ehdotus uudistaa kirkollista symboliikkaa, vaikka nouseekin vanhalta pohjalta. Kuva jää salaisuudeksi ja voi antaa pyhän tunnun."¹⁶⁷ Kristiina Uusitalon alttaritaulutilauksen (kuva 47) lisäksi Imatran seurakunnalle lunastettiin Vertasen, Kumpulaisen ja Kurkisen luonnokset. Valmiin alttaritaulun asettamista varten pidettiin vihkiäisjuhla elokuussa 1997.

1.2.11. Vantaan Rekolan alttaritaulukilpailu

Piirtan Pekan ja Pirkon suunnittelena Rekolan (Pyhän Andrean) kirkko valmistui vuonna 1983. Jo kirkon rakentamisvaiheessa (1986) etsittiin sopivaa alttaritaitteen tekijää. Rekolan seurakuntaneuvosto oli päättänyt 22.5.1986, että kirkon alttaritaulu voi olla graafinen teos ja aiheen toivottiin liittyvän apostoli Andreaan sekä teoksen toteuttamistavan olevan helposti ymmärrettävä. Monimutkaisen päätösprosessin jälkeen kirkon vihkimistilaisuudessa nähtiin haminalaisen graafikon Juho Karjalaisen tekemä alttariteos.¹⁶³

Jo vuonna 1990 seurakuntaneuvosto teki aloitteen uuden alttaritaulun hankkimiseksi, koska Karjalaisen teos ei mm. riittävästi kosketa ja puhuttele kirkossakävijöitä.¹⁶⁹ Asia jäi muutamaksi vuodeksi hautumaan. Vantaan yhteinen kirkkoneuvosto päätti Rekolan seurakunnan seurakuntaneuvoston esityksestä järjestää kutsukilpailu uuden alttaritaulun toteuttamiseksi tammikuussa 1997. Osallistujiksi kutsuttiin Kaija-Riitta Iivonen (s.1942), Raimo Jaatinen sekä Nanna

Susi. Iivosella oli aikaisempaa kokemusta kirkkotaiteesta mm. Itä-Hakkilan kirkon alttariteos sekä useita teoksia Helsingin seurakuntayhtymän tiloissa. Sen sijaan Jaatisella ja Sudella ei tietävästi ollut kokemusta kirkkotaiteen parissa.

Taideteoksen aiheen toivottiin liittyvän Raamatun kohtiin: Joh. 1: 35-39, 40-44; 6: 5-11; 12: 20-26. Lisäksi teoksen tuli sopia kirkkosalin väritykseen ja materiaaleihin; sisältää ilosanomaa julistavia tai symbolisoivia elementtejä; kuvastaa kristillistä uskoa, toivoa ja rakkautta sekä symbolisoida jollakin tavalla pitkää vantaalaista kristillistä perinnettä.¹⁷⁰

Palkintolautakunta, joka muodostui Rekolan seurakuntaneuvoston nimeämistä edustajista Marja Karvosesta ja Matti Lehtosesta, yhteisen kirkkoneuvoston edustajasta Pertti Luukkasesta, taiteilijoiden nimeämistä edustajista Helena Pylkkäisestä ja Marjatta Tapiolasta sekä arkkitehti Pekka Piirasta asettui yksimielisesti suosittelemaan Nanna Suden "Alttarimaalauksen" toteuttamista Rekolan kirkkoon. Muita luonnoksia ei asetettu paremmuusjärjestykseen. Lisäksi päätettiin lunastaa Kaija-Riitta Iivosen "Kirjoitettu on" -luonnos. Tietävästi Nanna Suden alttaritaulu on jo asetettu Rekolan kirkkosalin alttariseinälle.

1.3. Yhteenvetoa yleisestä ja kutsukilpailu menettelystä

Yleinen kilpailumuoto ei kasvattanut suosiotaan ainakaan järjestäjien taholta vuosien kuluessa. Keskimäärin järjestettiin kaksi kilpailua per vuosikymmen. Sen sijaan taiteilijoiden innostus kirkollisia kilpailuja kohtaan näkyi huikeana nousuna: osanottajamäärä kohosi Inarin kilpailun myötä lähes sataan ja pysyi suhteellisen korkeana lukuunottamatta boikotissa olevaa Pietarsaaren kilpailua. Suosituimpia kilpailuja osallistujamäärältään ovat olleet

Inarin lisäksi Turun tuomiokirkon (95), Kemin (89), Rajamäen (74) kilpailut.

Vastaavasti kutsukilpailuja on järjestetty enemmän kuin yleisiä. Järjestäjien taholta ehkä valinnan mahdollisuus yleisten kilpailujen kohdalla osoittautui jo rasitteeksi suurten osanottajamäärien vuoksi, ja niinpä pienimuotoisempi kutsukilpailu oli helpommin hallittavissa niin vähäisten luonnosten kuin pienemmän työpanoksenkin suhteen. Toisaalta kutsukilpailujen saama pienempi julkisuus sopi paremmin monelle seurakunnalle.

Taiteilijoiden kannalta yleinen kilpailumuoto on parempi, koska se antaa kaikille saman mahdollisuuden osallistua verrattuna vain muutamaa, valittua taiteilijaa koskevaan kutsukilpailuun. Toisaalta järjestäjien taholta kilpailuun kutsuttavilla taiteilijoilla voidaan jo etukäteen varmistaa, että kilpailuun osallistuu halutunlaista taidetta tekeviä taiteilijoita. Taas tietyn taiteilijan suosiminen ja hänen luonnoksensa joukosta löytyminen on helpompaa vähäisestä osallistujamäärästä johtuen.

Kutsukilpailuissa myös usein suosittiin oman k.o. seurakunnan tai lähiseudun vaikutuspiirissä olevia taiteilijoita. Menettelyllä haluttiin varmistaa oman paikkakunnan taiteilijoille työtilaisuuksia myös seurakunnan taholta.

Kaiken kaikkiaan molemmilla kilpailumuodoilla saatiin seurakuntiin onnistunutta kirkkotaidetta sekä voittaneiden luonnosten, mutta myös kilpailuun osallistuneiden ja seurakuntiin lunastettujen luonnosten avulla. Suurimmassa osassa kilpailuista lunastettiin useita luonnoksia seurakuntien eri tiloja koristamaan. Mutta aina ei välttämättä onnistuttu saamaan toteutuskelpoista taidetta eikä nähty edes tarpeelliseksi lunastaa kilpailuihin osallistuneita luonnoksia oli kysymyksessä yleinen tai kutsukilpailu.

2. Järjestetyt kilpailut - toteuttamattomat taideteokset

Kirkon kuvataidekilpailuja järjestettiin joskus epäonnistuneissakin merkeissä. Kilpailuprosessi suoritettiin asianmukaisesti ja voittanut ehdotuskin saatiin ratkaistua, mutta sen toteutuksesta ei päästykään enää yksimielisyyteen seurakunnan päättävissä elimissä. Lopullisen päätöksen voittaneen ehdotuksen tilaamisesta teki aina k.o seurakunnan kirkkoneuvosto tai viime kädessä kirkkovaltuusto.

Seurakunnalla ei ollut velvollisuutta toteuttaa palkituiksi tulleita luonnoksia. Usein jo kilpailuohjelmassa oli maininta seurakunnan oikeudesta jättää parhaaksi katsottu ehdotus kokonaan tilaamatta, tai toteuttaa jokin muu kilpailuun osallistunut ehdotus, mutta myös toteuttaa hankinta jollakin muulla sopivaksi harkitsemalla tavalla. Kilpailuohjelmaan kirjattu "oikeus luopua luonnoksen toteutuksesta ja palkintolautakunnan kannasta" toimi seurakunnalle ikään kuin "takaporttina", mahdollisuutena peräytyä, kun mielipiteet palkintolautakunnan kanssa eivät käyneet yksiin. Näin kävi varsin usein, kun oli kyse abstraktisemmasta taiteesta. Luopuminen tarkoitti käytännössä koko hankkeen lopullista hautaamista, sillä se merkitsi myös seurakunnan virkamiesten leimautumista sekä taidepiirin että seurakuntalaistenkin silmissä ja oli paha lähteä enää ehdottelemaan juuri minkäänlaista taideteosta kirkkoon. Yleensä epäonnistuneen kilpailun jälkeen taideteosta vaille jäänyt tila korvattiin ristillä, jos ei ristiä jo ennestään ollut. Kilpailusadon toteuttamatta jättäminen tapahtui kilpailumuodosta riippumatta.

2.1. Avoimet eli yleiset kilpailut

Järjestettyjä yleisiä kilpailuja, jotka eivät ole johtaneet toteutettavan taideteoksen aikaansaamiseksi, ovat olleet mm. **Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulukilpailu** (1891-92), **Turun Tuomiokirkon lasimaalauskilpailu** (1923), **Helsingin Lauttasaaren kirkon ideakilpailu** (1968), **Helsingin Maunulan kirkon seinämaalauskilpailu** (1979-80) sekä **Espoon Olarin kirkon kuvataidekilpailu** (1988).

2.1.1. Helsingin Johanneksen alttaritaulukilpailu

Helsingin Johanneksen kirkon suunnittelua varten oli pidetty kansainvälinen kilpailu 1878. Niukasta osallistujamäärästä (kolme ehdotusta) parhaimmaksi arvioitiin ruotsalaisen A. E. Melanderin luonnos, jonka pohjalta kirkko rakennettiin.¹⁷¹

Heinäkuussa 1891 kirkkoneuvosto julisti luonnoskilpailun valmistumassa olevan kirkon alttaritaulun hankkimiseksi. Määräaika oli vuoden loppuun. Tietävästi kyseessä oli ensimmäinen Suomessa pidetty yleinen alttaritaulukilpailu.

Määräaikaan mennessä lähetettiin 14 luonnosta. Kirkkoneuvoston kokouksessa 13.2.1892 luonnokset asetettiin paremmuusjärjestykseen. Ensimmäiseksi sijoittui ehdotus "Bethelem", toiseksi "Golgata" ja kolmanneksi "Jeesus ristillä". Kahden parhaan tekijäksi paljastui Albert Edelfelt ja kolmannen Felix Frang. Frang osallistui kilpailuun vielä toisellakin luonnoksella, joka esitti Jeesuksen kirkastumista.¹⁷² Kilpailu kiinnosti myös muitakin nimekkäitä taiteilijoita. Muiden muassa Pekka Halonen oli osallistunut Edelfeltin kehoituksesta Vapahtajan tulo Jerusalemiin -luonnoksella kyseiseen kilpailuun.¹⁷³

Albert Edelfelt itse piti voittanutta työtään toteuttamiskelpoisena, mutta myöntyi, kun neuvosto ja

lautakunta asettuivat Golgatan kannalle. Kirkkoneuvostolle osoitetussa kirjeessä (8.2. 1892) Edelfelt kritisoi erityisesti taululle varattua tilaa ja sen kapeutta. Hän toivoi tilan suurentamista.¹⁷⁴

Kirkkoneuvosto katsoi tarpeelliseksi tiedustella A. E. Melanderin mielipidettä asiasta. Arkkitehti totesi suunnitelleensa alttarin niin, että taululla on siinä osansa, mutta se ei ole pääasia. Hän oli haluton tekemään muutoksia alttaritaulun tilan suhteen. Samalla hän oli vakuuttunut, että Albert Edelfelt pystyy suoriutumaan tehtävästä.¹⁷⁵

Johanneksen kirkon vaiheita tutkineen Heikki Nuutisen mukaan, käsityskantojensa puolesta alansa arvostetut ja tunnetut edustajat, arkkitehti ja taidemaalari - Suomessa toimineen ruotsalaisarkkitehdin poika - olivat joutuneet "törmäyskurssille". Lähiseuraavien vuosien kirkkoneuvoston pöytäkirjoissa alttaritaulusta ei sanota mitään. Hanke näyttää hautautuneen näihin mielipide-eroihin.¹⁷⁶

Vasta vuonna 1932 alttaritauluhanke lopulta toteutui. Johanneksen kirkkoon asetettiin Eero Järnefeltin (1863-1937) maalaama "Paavalin kääntymys" (kuva 48) alttaritaulun paikalla olleen sinisen kankaan tilalle. Palkituksi tulleet Albert Edelfelt ja Felix Frang eivät saaneet luonnoksiaan toteutettavaksi Johanneksen kirkkoon. Sen sijaan molemmat taiteilijat maalasivat alttaritaulut näiden luonnoksien pohjalta: Edelfelt Vaasan kirkkoon 1893-94 (ks. kuva 30) ja Frang Längelmäen kirkkoon 1895 (kuva 49). Joka tapauksessa kilpailu toimi ponnahduslautana Felix Frangin alttaritaulu-uralle. Hän maalasi 19 alttaritaulua eri puolille Suomea, joista peräti 11 esittää Kristus ristillä -aihetta ja kolme Kristuksen kirkastus-aihetta.

2.1.2. Turun tuomiokirkon lasimaalauskilpailu

"Turun Tuomiokirkon kaunistamiseksi taiteellisilla lasimaalauksilla on henkilö, joka haluaa pysyä tuntemattomana, asettanut varoja käytettäväksi. Tämän johdosta kutsutaan Suomen taiteilijoita kilpailemaan ehdotuksista lasimaalauksiksi seitsemään ikkunaan tuomiokirkossa, nimittäin: neljään pääkuorin ikkunaan, koillispuoliseen ikkunaan pääkuorin ja Kankaisten kappelin välissä, pohjoispuoliseen ikkunaan Kankaisten kappelin lännenpuolella ja Joh. Kastajan kappelin ikkunaan."¹⁷⁷ Näillä sanoilla julistettiin Turun tuomiokirkon lasimaalauskilpailu vuonna 1923.

Kilpailuohjelman mukana seurasi laaja ja mahtipontinen aihe-ohjelma, jossa haluttiin taiteilijoiden ottavan huomioon aina kulloisenkin ikkunan päämotiivinsa ja johtavan aatteensa. Raamatullisten ja puhtaasti uskonnollisten aiheiden lisäksi tuli huomioida Turun Tuomiokirkon rooli kansallisen historiamme muistomerkinä ja tärkeiden tapahtumien näyttämönä. Sen tähden tahdottiin kirkon muissa ikkunoissa saada esitetyksi aiheita, jotka havainnollistavat Suomen kirkon historian päävaiheita ja kirkon osuutta kansamme nousussa sivistykseen ja valtiolliseen vapauteen.¹⁷⁸ Lisäksi ohjelmassa korostettiin, ettei lopullisen työn tilaus jää riippuvaksi kilpailun tuloksesta.

Palkintotuomareina toimivat mm. piispa Jaakko Gummerus, professori J.J.Tikkanen, taiteilija Pekka Halonen ja arkkitehti Carl Frankenhaeuser. Kilpailuun jättivät ehdotuksensa monet nimekkäät taiteilijat, sillä olihan kyseessä maamme arvostettuihin kirkkoihin lukeutuva Turun tuomiokirkko.

Kilpailun ratkaisu tuotti palkintolautakunnan jäsenille päänvaivaa, sillä ensimmäinen palkinto jouduttiin jakamaan kahden taiteilijan, Magnus Enckellin (1870-1925) ja Henry

Ericssonin (1898-1933) kesken. Kolmanneksi valittiin niin ikään Henry Ericssonin ehdotus. Lisäksi lunastettiin Lennart Segerstrålen ja Bruno Tuukkanen (1891-1979) kilpailuluonnokset.

Magnus Enckell oli aikaisemmin saanut jo Savitaipaleen kirkon alttaritaulu- (1902) sekä arvostetun Tampereen Johanneksen kirkon alttarifreskotilauksen (1906-07). Sen sijaan Henry Ericssonilla ei ollut aikaisempaa kokemusta sakraalitaitteen alalla. Lennart Segerstråle aloitteli vasta uraansa, mutta Bruno Tuukkanen oli jo suunnitellut A. Kordelinin hautakappelin lasimaalaukset vuonna 1921.

Ongelma ehdotusten paremmuusjärjestykseen asettamisesta osoitti lautakunnan vaikeudesta päästä yksimielisyyteen toteutettavasta luonnoksesta. Toisaalta kilpailuehdotkin olivat aiheeltaan liian laajat, rajatut ja vaativat, että taiteilijoiden oli lähes mahdotonta vastata niiden asettamaan haasteeseen. Joka tapauksessa lasimaalauksen tilaushanke raukesi kokonaan. Kaikesta huolimatta Turun tuomiokirkon kilpailuun pettynyt Magnus Enckell sai pari vuotta myöhemmin suunnitellakseen Porin kirkon lasimaalaukset (1925).

2.1.3. Helsingin Lauttasaaren ideakilpailu

Arkkitehtien Marja ja Keijo Petäjän suunnittelukilpailussa voittaneen ehdotuksen pohjalta rakennettiin Helsingin Lauttasaaren kirkko ja seurakunnallinen työkeskus vuonna 1958. Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunnan innoittamana alettiin kirkkoon ideoimaan taideteosta. Ensimmäisenä ajatuksena oli järjestää lasimaalaus kirkon kuorin yläosan ikkunoihin. Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin kirkkoneuvoston kehoituksesta. Sen sijaan ideakilpailun järjestäminen taideteoksen (alttaritaulu tai reliefi) hankkimiseksi alttariseinälle sai kannatusta sekä kirkkoneuvostolta että arkkitehdiltä. Kirkkoneuvosto korosti esitystä kannattamalla,

"että pyrittäisiin saamaan kirkon monumentaaliseen sakraalitilaan soveltuva taideteos, jolla olisi vastaavanlainen tehtävä kuin esimerkiksi Tapperin Golgatan kallio-veistoksella Oriveden kirkossa".¹⁷⁹

Arkkitehti Keijo Petäjä taas kannatti kilpailua sillä ehdolla että, kilpailuohjelmassa tuotaisiin esiin hänen käsityksensä kirkkotilan arkkitehtuurin luonteesta ja sen asettamista rajoituksista. Oleellisena Petäjä piti tilan avautumista U:n muotoisena sekä ylöspäin että sisäänkäyntiä kohti. Lisäksi hän kannatti, ettei kilpailijoita sidottaisi ja ohjaltaisi liiaksi tällaisessa ideakilpailussa, jossa yleensä etsitään tekijää, jolla on kehityskelpoinen idea ja oikeasuuntainen näkemys omasta takaa. Arkkitehti luotti taiteilijan vapautteen ratkaista taideteos tilan luonteeseen sopivaksi.¹⁸⁰

Näistä lähtökohdista lähdettiin kilpailuohjelmaa rakentamaan. Kilpailu oli kaikille tarkoitettu, vaikka ohjelmassa kehoitettiin lähinnä helsinkiläisten kuvataiteilijoiden ottavan osaa. Kuitenkin kysymyksessä oli kehoitus ei rajoitus.

Kilpailun palkintolautakunnan muodostivat taidemaalari Mauri Favén, taidemaalari Sven Grönvall, kuvanveistäjä Oskari Jauhiainen, arkkitehti Keijo Petäjä, varatuomari Pauli Riikonen, kuvanveistäjä Kauko Räsänen, pastori Jussi Sippola, kirkkoherra Lasse Victorzon ja sihteerinä dipl.ins. Arvo Aho.

Ideakilpailun määräaika päättyi elokuun viimeisenä päivänä 1968, johon mennessä jätettiin 43 luonnosta useiden vaihtoehtojen kera. Palkintolautakunta jakoi ehdotukset kolmeen luokkaan, joista A-luokkaan seitsemän ehdotusta, B-luokkaan 12 ehdotusta ja C-luokkaan taiteellisesti kypsymättöminä tai Lauttasaaren kirkon arkkitehtuuriin sopimattomina 25 ehdotusta.¹⁸¹

Palkintolautakunta totesi kilpailun vaikeaksi, mistä osaltaan johtuu jätettyjen ehdotusten suhteellinen vähyys. Vaikeuksia aiheuttivat mm. alttarin takana olevan seinän jaoitus laattoihin ja seinän suuruus sekä suhteellisen matalalla olevat lamput, jotka rikkovat seinäpintaa. Harvoja poikkeuksia lukuunottamatta ehdotuksissa oli kuljettu traditionaalista alttarityölinjaa.¹⁸²

Palkintolautakunta katsoi parhaaksi "Evankeliumi" -ehdotuksen. Sen tekijäksi paljastui Antero Ruotsalainen. "Evankeliumia" arvosteltiin kirkon arkkitehtuuriin hyvin sopivaksi, veistoksellisesti mielenkiintoiseksi ja rytmisesti nousevaksi ehdotukseksi. Veistoksen materiaalia suhteessa kirkon rakennusmateriaaleihin oli vielä harkittava.¹⁸³

Toisen palkinnon sai Lauri Ahlgrén "Korkeuteen" -ehdotuksesta, ja kolmannen kuvanveistäjät Toivo Jaatinen (s.1926) ja Martti Peitso (s.1924) Ylösnousemus III -ehdotuksesta. Kilpailussa jaettiin myös kaksi tunnustuspalkintoa, jotka menivät niin ikään Antero Ruotsalaiselle. Lauri Ahlgrén oli jo saavuttanut kirkkotaiteen piirissä meriittiä voittamalla niin ikään toisen palkinnon Munkkivuoren alttarimosaiikkikilpailussa (1964). Sen sijaan muilla palkintosijoille päässeillä ei ollut kokemusta kirkollisista taidekilpailuista eikä juuri muustakaan sakraalitaiteesta.

Palkintolautakunnan ratkaisu oli muuten yksimielinen, paitsi Sven Grönvall katsoi teosten "Evankeliumi" ja "Korkeuteen" olevan taiteellisella tasolla yhtäläisiä. Helsingin seurakuntien kuvaamataidetoimikunta asettui jatkossa kannattamaan toteutuksen pohjaksi Lauri Ahlgrenin "Korkeuteen" -ehdotusta. Lauttasaaren seurakunnan kirkkoneuvosto puolestaan tuli siihen tulokseen, ettei "taidekilpailun tuloksena saatu ratkaisua, joka olisi toteutettava Lauttasaaren kirkossa".¹⁸⁴

Lopullista kannanottoa oli edeltänyt jo toinen samansisältöinen lausunto ja sen johdosta pidettiin

kirkkoneuvoston ja kuvataidetoimikunnan yhteinen neuvottelu. Tässä neuvottelussa tulivat herkullisesti esille erilaiset taideteosten kokemistavat aina alkeellisesta hahmojen etsimisyrittämisestä (kirkkoherran koira, naisvartalon linjat) korkealle kehittyneeseen taideteoksen ja arkkitehtuurin muodostaman kokonaisuuden tajuamiseen saakka. Koska Helsingin kirkkoihin ei voida asettaa mitään taideteosta ilman kirkkoneuvoston lupaa, joutui kuvataidetoimikunta lopullisen lausunnon saatuaan toteamaan Lauttasaaren kirkon taideteoshankkeen tällä erää rauenneen.¹⁸⁵

Kuvataidetoimikunnan pitkäaikaisen sihteerin Arvo Ahon mielestä vaikeuksia taideteoksen toteuttamiseksi olisi aiheutunut odotettavissa olleista korkeista kustannuksista.¹⁸⁶ Kaikesta huolimatta Ahlgrenin kilpailutyö ostettiin seurakunnalle tarkoituksena sijoittaa se arvoiseensa paikkaan -Svenska Församlingen -tiloihin.

2.1.4. Helsingin Maunulan seinämaalauskilpailu

Professori Ahti Korhosen suunnittelema Maunulan kirkko valmistui vuonna 1980. Kirkkosalin sivuseinän taiteellisesta käsittelystä järjestettiin julkinen maalauskilpailu (1979) jo kirkon rakentamisvaiheessa. Vaikka kilpailun kohteena ei tällä kertaa ollut alttariseinälle vaan sivuseinälle sijoittuva taideteos, oli se paikkana sinänsä mielenkiintoinen ja keskeinen, seurakuntalaisten katseen kerääjä, sillä itse alttariseinälle ajateltiin vain vaatimatonta ristiä tai krusifiksia.

Maalauksen tehtävänä oli palvella tilataiteellisesti ja ilmauksellisesti itse huonetta ja sen käyttötarkoitusta. Maalauksen kokoa ja tarkkaa sijaintia ei haluttu rajoittaa, eikä myöskään aihepiiriä, mutta ehdotettiin viittauksenomaisesti, että aihe voisi sivuta jotain Uuden Testamentin tapahtumaa. Luonnoksen ilmaisuvoima on tavalla

tai toisella vedottava kirkossa kävijään. Maalauksen tekotapakin oli kilpailijan harkittavissa. Taiteilijalle annettiin hyvin vapaat kädet toteuttaa kilpailuluonnos.¹⁸⁷

Arvostelulautakunnan muodostivat kuvanveistäjä Heikki Häiväoja, fil.maist. Birgitta Lojander, taidemaalari Jukka Mäkelä, rovasti Martti Nortia, sekä Taidemaalariiliiton valitsemina Timo Aalto, Reijo Saarelainen ja kirkon suunnittelijan edustajana toimi arkkitehti Juha Leiviskä.

Marraskuun loppuun mennessä 1979 oli saapunut 62 ehdotusta arvostelulautakunnan tarkasteltavaksi. A-luokkaan kelpuutettiin 14 ehdotusta, joista edelleen viisi valittiin palkintoluokkaan. Ensimmäinen palkinto meni nimimerkille "Ylöspäin" (kuva 50), jonka takaa löytyi Matti Kujasalo (s.1946). Toisen palkinnon sai Hannu Sakari Marttinen (s.1955) "Johanneksen ilmestys"- ja kolmannen Markku Hakuri (s.1946) "Kauniskirkko"-ehdotuksellaan. Tietävästi taiteilijoista ei kellään ollut aikaisempaa kokemusta kirkkotaiteesta.

Arvostelulautakunta luonnehti Matti Kujasalon luonnosta sakraaliseksi ja vaikutelmaltaan puhtaaksi sekä piti sen plastista ratkaisua mielenkiintoisena. Lisäksi korostettiin ehdotuksen rakenteellista perusratkaisua, jonka ansiosta se liittyy luontevasti kirkkotilaan. Luonnosta pidettiin erittäin toteuttamiskelpoisena. Myös Maunulan kirkon arkkitehti Ahti Korhonen piti ehdotusta kokonaisinteriööriin hyvin istuvana.¹⁸⁸

Arvostelulautakunnan ratkaisu meni tavan mukaan seurakuntaneuvoston puitavaksi. Kokouksessa seurakuntaneuvosto päätti, "ettei kolmesta palkitusta taideteoksesta tilattaisi ainuttakaan, vaan toivoi, että lykättäisiin taideteoksen hankkimista kirkkoon, kunnes voitaisiin tilata kirkollinen taideteos, jonka yleisö voi tajuta".¹⁸⁹

Seurakuntaneuvoston toimeksiannosta kirkkoherra Pentti Kortekangas vielä selvensi asiaa kuvataidetoimikunnalle osoitetussa kirjeessä. "Ehdotuksista emme katso minkään soveltuvan suunniteltuun tarkoitukseen. Seurakuntaneuvoston jäsenten käsityksen mukaan niistä ei saa sitä sakraalista, jumalanpalveluselämää edistävää vaikutelmaa, mitä tällaiselta taideteokselta odotetaan. Seurakunnassamme on jo aiemmin tässä asiassa koettu yleisesti havaittavissa olevaa hämminkiä ja ristiriitoja, joten varovaisuus on välttämätöntä.¹⁹⁰ Tällä aiemmalla "hämminkiä ja ristiriitoja" tuottavalla asialla Kortekangas viittasi Oulunkylän uuden kirkon "Minä se olen" -alttariveistokseen, jonka toteutuksesta on vastannut kuvanveistäjä Raimo Heino.¹⁹¹ Lisäksi Kortekangas tähdensi ja ehdotti, että vasta kirkon valmistumisen jälkeen taideteos voitaisiin tilata joltakin tunnetulta tämän alan kirkollisen taiteen edustajalta, jonka kanssa voitaisiin etukäteen sopia niistä vaatimuksista, joita teokselle asetetaan.¹⁹²

Kortekankaan pelko oli ollut aiheellista ja konkreettisesti nähtävissä, sillä jo kilpailun tuloksen julistamisen ja teosten esillä olon jälkeen alkoi sadella ankaraa kritiikkiä. Esimerkiksi Ilmari Kallio puuttui Kirkko ja Kaupunki -lehdessä Maunulan seinämaalauskilpailuun otsikoimalla artikkelinsa "Maunulaankin kehnoa kirkkotaidetta".¹⁹³

Myös Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan silloisena sihteerinä ja kilpailua sivusta seuranneena toiminut Leo Hakanpää ihmetteli Maunulan kilpailun arvostelulautakunnan ratkaisua. Hänen mielestään Matti Kujasalon luonnos oli ollut tunnistettavissa, eikä voinut välttyä ajatusyhtymältä, että palkintolautakunta oli päättänyt korvata taiteilija Kujasalon pitkäaikaisen työn seurakuntien kuvataidetoimikunnassa.¹⁹⁴ Matti Kujasalo toimi jäsenenä vuosina 1974-1977. Niinpä tilanteen rauhoittamiseksi ja kaikenlaisen spekuloinnin hiljentämiseksi seurakuntaneuvosto katsoi parhaaksi perääntyä seinämaalaus -kysymyksessä.

Asiaa alettiin arkkitehti Korhosen toimesta viritellä uudestaan vuonna 1988. Loppuvuodesta kuvataidetoimikunta tutustui akateemikko Sam Vannin (1908-1995) luonnoksiin tähtäimenä Maunulan kirkkosaliin toteutettava maalaus. Yhteiselle kirkkoneuvostolle lähetettiin kiinteistötoimiston kautta kirje, jossa selvitettiin Maunulan kirkon seinämaalauksen historiaa, Sam Vannin maalauksen rahoitus suunnitelmaa ja lupa-anomusta työn mahdolliseksi tilaamiseksi.¹⁹⁵

Nyt vaikutti kaikkien taholta olevan otollinen aika Maunulan kirkon maalaushankkeessa, ja niinpä Vannilta tilattiin 4x5 metriä kokoinen fresko. Ironista kylläkin, kohtalo astui tällä kertaa peliin. Sam Vanni sairastui ja kuoli eikä maalausta saatu tälläkään kertaa Maunulan kirkkosalia koristamaan.

2.1.5. Espoon Olarin kuvataidekilpailu

Espooseen valmistui Olarin kirkko vuonna 1981. Sen suunnittelusta ovat vastanneet Käpy ja Simo Paavilainen. Vasta vuonna 1988 Espoon evankelis-luterilaisten seurakuntien seurakuntayhtymä toimeenpani kirkon alttarin koristukseksi tulevan taideteoksen suunnittelemiseksi yleisen kilpailun. Myös itse kirkkorakennus oli aikanaan arkkitehtuurikilpailun tulos. Kilpailun tarkoituksena oli löytää korkeatasoinen ehdotus taideteokselle, joka taiteellisesti täyttäisi sille asetettavat vaatimukset ja sulautuisi osaksi kirkkosalin arkkitehtuuria ja joka korostaisi alttarin keskeistä asemaa jumalanpalveluksessa.¹⁹⁶

Kyseessä oli yleinen kilpailu eikä sen alaa rajoitettu. Kaikkien eri kuvataidealojen edustajat olivat siten tervetulleita osallistumaan. Kilpailijan tuli olla Suomessa asuva Suomen kansalainen ja ennen kaikkea kristillisen kirkon jäsen.¹⁹⁷

Paikka, johon taideteos oli ajateltu olla alttari takana oleva tila ja seinät. Lisäksi kilpailijan oli huomioitava alttaritilan lattialla seisova suuri valkea risti, joka jäisi paikoilleen. Kilpailukutsua seurasi laaja teologinen ohjelma, jolla haluttiin antaa kilpailuun osallistuvalla taiteilijalle konkreettinen sisällöllinen lähtökohta, jolle hän pyrkii antamaan visuaalisen muodon. Teologisena teemana oli Kristuksen astuminen taivaaseen.¹⁹⁸

Kilpailuaika päättyi 29.7.1988 ja määräaikaan mennessä saapui palkintolautakunnan arvioitavaksi peräti 109 ehdotusta, joista kilpailuehdot täytettäviä oli 94. Kilpailun taso oli tyydyttävä ja kärjen osalta jopa hyvä. Palkintolautakunta suoritti perinteisesti ehdotusten jaon kolmeen luokkaan: A-luokkaan kuusi, B-luokkaan seitsemän ja C-luokkaan 81 kilpailuehdotusta.

Itse palkintosijoista äänestettiin. Äänestyksen tuloksena ensimmäinen palkinto luovutettiin "Maa ja taivas"-, toinen palkinto "Ja niin hän myös palaa"- sekä kolmas palkinto "Kirkkaus"-nimimerkeille. Nimimerkkien takaa löytyivät taiteilijat Pekka Rytkönen (s.1954), Antero Kahila (s. 1954) ja Marja Blomster palkintojärjestyksessä.

Tunnustuspalkinnot jaettiin Juha Piitulaiselle "Lasinen kolminaisuus"- sekä Jari Lepistölle "Apostolien näyt"-ehdotuksista. Palkituista taiteilijoista ei kenelläkään ollut tiettävästi aikaisempaa kokemusta sakraalitaiteesta. Voittanutta "Maa ja taivas" -ehdotusta luonnehdittiin tilaan sopivaksi, sommittelultaan plastiseksi, muodoltaan vankaksi ja kestäväksi sekä tilahahmotukseltaan jänteväksi.¹⁹⁹

Palkintolautakunta ei ollut alun alkaenkaan yksimielinen palkittujen luonnosten järjestyksestä. Arkkitehti Simo Paavilainen piti tunnustuspalkinnon saanutta, Lepistön suunnittelemaa, "Apostolien näyt" parhaimpana ehdotuksena. Hänen näkemyksensä mukaan kyseinen ehdotus "yhdistää

onnistuneella tavalla kirkollisen symboliikan ja luonnon elämykset käyttäen kirkkosalille ominaista abstraktia muotokieltä. Se jatkaa modernia tekniikkaa käyttäen sitä valopilareiden teemaa, joka syntyy kirkon korkeista ikkunoista. Lisäksi valot pehmentävät kuorin särmiä ja muodostavat olemassaolevan ristin kanssa vapautuneen kokonaisuuden."²⁰⁰

Paavilainen kritisoi "Maa ja taivas" -ehdotusta epäsovittavaksi sen materiaalin, patinoituneen pronssin, osalta. Hänen mukaan se on ristiriidassa salin abstraktin muotokielen ja aineettomien pintojen kanssa. Ehdotus toi Paavilaiselle mieleen kärsimyksen, joka ei ole ollut salin suunnittelun tavoitteena. Konservattori Thorvald Lindqvist yhtyi Paavilaisen mielipiteeseen Apostolien näyt -ehdotuksen nostamisesta I. palkintosijalle. Myös rakennusarkkitehti Seppo Saulamaa oli samoilla linjoilla kyseisestä ehdotuksesta. Eriäviä mielipiteitä annettiin myös kilpailun muista sijoista. Erityisesti tunnustuspalkintojen jakautumisesta ei oltu samaa mieltä.²⁰¹

Koska Olarin kirkkoa koskeva alttarikilpailun ratkaisu oli jo saanut paljon eripuraa osakseen, oli myös yksimielisyyteen pääseminen toteutuksen suhteen mahdotonta. Jos ei palkintolautakuntaan päässyt yksimielisyyteen luonnosten paremmuudesta, niin ei asia onnistunut Espoon evankelis-luterilaisten seurakuntien päättäviltä elimiltään. Oman vaikeutensa aiheutti myös arkkitehdin kielteinen kanta voittaneesta ehdotuksesta. Lopputuloksena Olarin kirkko jäi vaille alttariteosta ja seurakunta sai tyytyä jo ennestään olevaan arkkitehdin suunnittelemaan valkoiseen puuristiin.

2.2. Suljetut eli kutsukilpailut

Kutsukilpailullakaan ei aina saavutettu toteuttamiskelpoista kuvataidetta. Vaikka järjestävä toimikunta oli etukäteen tietoinen taiteilijoiden tuotannosta, toteuttamistavasta ja -tyylistä, kun se lähetti osallistumiskutsun taiteilijoille. Järjestettyjä kutsukilpailuja, jotka eivät ole johtaneet toteutettavan kuvataiteen aikaansaamiseksi, on pidetty mm. **Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauskilpailun (1938-41), Lahden Ristin kirkon alttariveistoksen (1977-78) sekä Espoon Tapiolan kirkon alttaritaideteoksen (1989) hankkimiseksi.**

2.2.1. Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauskilpailu

Vuonna 1938 toimeenpannun yleisen sekä sitä seuranneen kolmen palkinnonsaajan välisen uusintakilpailun jälkeen sai arkkitehti Erik Bryggman tehtäväkseen laatia Turun Ylösnousemuskappelin lopulliset piirustukset. Rakennustyöt aloitettiin heti seuraavan vuoden keväällä, mutta ne keskeytyivät talvisodan vuoksi. Kappeli valmistui helmikuussa 1941.

Samoihin aikoihin, kun kappelin rakennustöitä aloiteltiin teki G. A. Petreliuksen lahjarahaston komiteassa arkkitehti Eskil Hindersson ehdotuksen, että myöskin taidemaalareille, eikä ainoastaan kuvanveistäjille olisi järjestettävä tehtäviä. Ehdotuksen johdosta Turun Taideyhdistys kääntyi komitean puoleen pyynnöllä, että se harkitsisi kilpailun järjestämistä seinäpinnan koristamiseksi esim. jossakin koulussa.²⁰²

Kokouksessaan maaliskuun 11 p:nä 1938 komitea periaatteessa päätti ehdotetun kilpailun järjestämisestä ja asetti työvaliokunnan. Valiokuntaan kuuluivat komitean edustajana Albert Richardtson, taideyhdistyksen edustajana taiteilija Ragnar Ungern ja intendentti Axel Haartmanin, joka oli sekä

komitean että yhdistyksen sihteeri. Kysymys johonkin kouluun kohdistuvasta monumentaalimaalauskilpailusta muuttui koskemaan parhaillaan valmistuvaa hautakappelin koristelua.²⁰³

Petreliuksen komitean piirissä huomautettiin, "että kilpailu, jonka aiheena olisi monumentaalimaalauksen luominen rakenteilla olevaan kappeliin, tarjoaisi sen edun, että rakennus ja koristelu kuuluisivat samaan aikakauteen ja että hedelmällinen yhteistyö arkkitehdin ja taidemaalarin välillä voitaisiin aikaansaada".²⁰⁴ Kun vielä saatiin tietää kirkkohallintokunnan myötämielisestä suhtautumisesta kysymykseen päätettiin, että kilpailu tulisi koskemaan kappelin koristelua.²⁰⁵

Kilpailua varten asetettiin komitea, jonka muodostivat tuomiorovasti A. Ahtola kirkkohallintokunnan ja intendentti Axel Haartman Petreliuksen komitean puolesta sekä itseoikeutettuna jäsenenä rakennuksen arkkitehti Erik Brygmann. Kilpailun ohjelma julkaistiin kesällä 1939. Ohjelma oli laadittu yhteistyössä Tukholman Kuninkaallisen Taideakatemian johtajan, professori Olle Hjortzbergin kanssa, joka oli lupautunut palkintolautakunnan jäseneksi. Muut jäsenet olivat Ahtola, Bryggman ja Haartman.

Kilpailu oli rajoitettu ainoastaan Turussa asuville tai siellä kotipaikkaoikeutta nauttiville taiteilijoille. Kilpailumuoto oli kutsukilpailu, mutta laajemmassa mittakaavassa. Kutsu oli tällä kertaa rajattu alueellisesti eikä taiteilijakohtaisesti, kuten oli yleisempänä tapana.

Kilpailijoilla oli oikeus valita aihe, kunhan se olisi uskonnollinen luonteeltaan ja soveltuisi kyseiseen tilaan. Tämän vuoksi oli otettava huomioon sekä huoneen käyttötarkoitus että sisustan muotoilu. Lisäksi maalaus oli toteutettava al fresco- tai al secco -tekniikkaa käyttäen. Kilpailijan sallittiin esittää yksi vaihtoehto, mutta vain sillä edellytyksellä, että se sisältäisi saman aiheen kuin pääehdotus.²⁰⁶

Turun taiteilijoille tehtävä ei todellakaan ollut helppo. Paitsi niitä erittäin suuria vaatimuksia, jotka sisustan erinomaisen herkkä pintojen ja valaistuksen yhdistely asettaa taiteilijalle, oli lisäksi otettava huomioon, että koristelua varten tarkoitettu seinäpinta on 70 neliömetrin laajuinen. Taidemaalari, joka oli tottunut taulumaalauksen kokoon ja tekniikkaan, merkitsi kilpailuohjelmassa vaadittava al fresco- tai al secco -tekniikka käänteentekevää muutosta koko hänen suhteessaan muotoon, väriin, sommitteluun ja tekniikkaan. Sitä merkittävämpää oli, että kilpailun tulokset olivat laadultaan korkeatasoisia.

Kilpailuajan päättyessä - sitä oli talvisodan takia useaan kertaan lykätty - joulukuun 17 p:nä 1940 jätettiin 19 ehdotusta. Niistä kaksi ei täyttänyt ohjelman vaatimuksia ja seitsemän ehdotusta valittiin lopullista arviointia varten. Tarkan harkinnan jälkeen palkintolautakunta päätti jakaa nimimerkille "Tähti" (kuva 51) ensimmäisen palkinnon sekä ehdotuksille "Via dolorosa", "L.V." ja "1940" toisen palkinnon kullekin. Nimikuoria avattaessa todettiin, että "Tähden" tekijä oli Turun ulkopuolella täysin tuntematon nuori taiteilija Aarne Niinivirta (1906-1942).

Palkintolautakunnan perustelut olivat seuraavat: "Ehdotuksella on kokonaisuutena valoisa, toivorikas tunnelma ja sillä on suuri koloristinen arvo. Mittakaava on hyvin valittu ja myös suhde huoneen muotoiluun on hyvin edullinen. Taideteos aiheeltaan selvä, vaikkakin muutamat korjaukset olisivat toivottavia."²⁰⁷

Axel Haartman, joka itsekin kuului palkintolautakuntaan, kummeksui palkintolautakunnan sananmuotoa. Hänen mielestään sitä voitiin pitää jossain määrin pidättyvänä niihin innostuneihin arvosteluihin verrattuna, jotka myöhemmin ovat tulleet Niinivirran ehdotuksen osaksi. Lisäksi hän kiinnitti huomiota taiteilijan tekemiin yksityiskohtiin, että ne kuuluvat niihin lukemattomiin tutkielmiin, joita taiteilija on työn aikana suorittanut.²⁰⁸

Muista kolmesta palkitusta ehdotuksesta, joiden tekijöiksi paljastuivat Eemil Rautala (1883-1948), Ragnar Ungern (1885-1995) ja Hilikka Toivola totesi palkintolautakunta, että vaikkakin niillä oli ansioita, niiltä puuttuivat juuri ne ominaisuudet, jotka luonnehtivat Niinivirran työtä: valo, toiveikkaus, värityksellinen arvo, hyvin valittu mittakaava ja oikea suhde huonetilaan.

Eemil Rautala oli suunnitellut aikaisemmin Oripään (1928) ja Pornaisten (1936) kirkkojen alttaritaulut. Sen sijaan Ungernilla ja Toivolalla ei ollut aikaisempaa kokemusta sakraalitaitteen parissa. Itseasiassa Hilikka Toivola vasta aloitteli taiteilijauraansa.

Axel Haartman kirjoitti kilpailua koskevassa loppukomentissa, että: "Miten tämän kilpailun tulokseen suhtauduttaneenkin, ei voida olla toteamatta sen suurta merkitystä Turun taide-elämälle ja sen elvyttävää vaikutusta siellä työskentelevälle, suuressa määrin eristetyille taiteilijaryhmälle."²⁰⁹

Kilpailun tulokseen suhtauduttiin hyvin positiivisesti. Maalaukset olisivat todennäköisesti toteutettu, mutta niin turkulaisten kuin Suomen taide-elämänkin suruksi Aarne Niinivirta kuoli vuonna 1942. Maalaushankkeesta Turun Ylösnousemuskappeliin päätettiin luopua kokonaan. Sen sijaan että koko kilpailuhankkeen annettiin raueta, olisi kannattanut harkita muiden taiteilijoiden työllistämistä kappelin koristamiseen Niinivirran luonnosten pohjalta. Toisaalta olisi voitu myös järjestää uusintakilpailu jo palkittujen taiteilijoiden kesken.

Sakari Saarikivi kirjoitti artikkelin Hilikka Toivolasta Suomen taiteen vuosikirjaan 1945 ottaen samalla kantaa Turun siunauskappeliin seinämaalauskilpailuun: "Kun Niinivirran ei suotu toteuttaa ensi palkinnon saanutta luonnostaan freskona, olisi syytä harkita, eikö Hilikka Toivolalle voitaisi

antaa tilaisuutta yrittää omaansa."²¹⁰ Ehdotus jäi vain Saarikiven ajatukseksi. Jää ainoastaan mielikuvienne varaan, minkälainen Bryggmanin pelkistetty Ylösnousemuskappeli olisi voinut olla Niinivirran elävine seinämaalauksineen.

2.2.2. Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailu

Arkkitehti Albert Mellinin vuonna 1890 suunnittelema Lahden kirkko purettiin vuonna 1977 uuden kirkon tieltä. Uutta kirkkoa varten järjestettiin suunnittelukilpailu, joka ratkesi vasta kolmannen suunnittelukierroksen jälkeen arkkitehtien Elissa ja Alvar Aallon hyväksi.²¹¹ Tämä Keski-Lahden seurakunnan kirkko, jota myöhemmin alettiin kutsua Ristin kirkoksi - sen eteläpäädyssä olevan ristinmuotoisen ikkunan mukaan - valmistui vuonna 1978.

Jo kirkkoa suunniteltaessa oli rakennustoimikunta sopinut professori Aallon kanssa alttariseinälle tulevasta veistoksesta. Toimikunta päätti järjestää kilpailun alttariveistoksen suunnittelusta. Kilpailuun kutsuttiin kuvanveistäjät Kari Juva (s.1939), Pentti Papinaho (1926-1992) sekä Kain Tapper (s.1930). Kaikilla osallistujilla oli jo ennestään kokemusta kirkollisesta taiteesta. Papinaho oli voittanut kutsukilpailun kautta Lahden Joutjärven alttarireliefin (1964) toteuttamisen, Juva oli suunnitellut Pyhäjoen kirkon "Viisaat neitsyeet" -teoksen (1977) ja Tapper Oriveden kirkkoon kiistellyn "Golgatan kallio" -alttariveistoksen (1962).²¹²

Teoksen tekotapa ja materiaali olivat tekijän vapaasti valittavissa. Todennäköisesti kilpailussa ei ollut odotettavissa realistista veistosta, sillä itse kirkkorakennuskin oli funktionalistisen tyylin edustajien Elissa ja Alvar Aallon käsialaa. Samoin kilpailuun kutsutut

kuvanveistäjät olivat modernin taiteen harrastajia. Niinpä haluttiin veistoksen liitteeksi kirjallinen selostus, josta kävi ilmi mm. miten teos ilmentää kristillistä sanomaa.

Määräaikaan 31.10.1977 jokainen kutsuttu kilpailija lähetti kaksi kilpailutyötä palkintolautakunnan arvioitavaksi. Palkintolautakunnan muodostivat arkkitehti Elissa Aalto, Lahden ev.lut. seurakuntien edustajina kirkkoherra Mauri Malkavaara ja opetusneuvos Osmo Moilanen sekä kilpailuun kutsuttujen taiteilijoiden itse valitsemina kuvanveistäjät Heikki Nieminen ja Terho Sakki. Ehdotuksista yksi ei täyttänyt kilpailuohjelman vaatimuksia, joten se suljettiin arvostelun ulkopuolelle.

Lautakunta, asetettuaan työt paremmuusjärjestykseen, avasi nimimerkkikuoret ja totesi luonnoksien "Tulta minä olen tullut heittämään" Papinahon (kuva 52), "Rukouslehto" Tapperin (kuva 53), "Markus 13:26" Juvan (kuva 54), "Minulle on annettu kaikki valta" Papinahon (kuva 55) ja "Ihmisten kalastajat" Juvan (kuva 56) tekemiksi. Ensimmäiseksi sijoittuneesta "Tulta minä olen tullut heittämään" -luonnoksesta palkintolautakunta antoi seuraavan lausunnon: "Veistos ilmentää nimimerkin mukaista kristillistä sanomaa. Ehdotus on veistoksellisesti hyvin viimeistelty sekä sommitelman ylöspäin suuntautuva liike kirkon arkkitehtuurin henkeen sopiva. Lisäksi materiaalina käytetty honkapuu on oikea ratkaisu. Muotoelementtien suhde toisiinsa kaipaisi tarkistusta samoin kuin lopullinen kokokin. Työ on kehityskelpoinen."²¹³ Yleisenä lausuntona kilpailutöistä palkintolautakunta totesi, että mikään kilpailuun jätetyistä luonnoksista ei sellaisenaan ollut valmis toteutettavaksi.

Palkintolautakunnan lausunto lähti ensiksi Keski-Lahden seurakuntien seurakuntaneuvoston käsiteltäväksi. Seurakuntaneuvosto oli kokouksessaan tutustunut kilpailuun jätettyihin ehdotuksiin ja antoi niistä oman lausuntonsa. Siinä korostettiin että: "Alttariveistoksen tulee olla

helposti ymmärrettävä ja perinteellisesti puhutteleva veistos. Valinnassa ei saa ottaa huomioon yksinomaan veistoksen taiteellisia arvoja".²¹⁴ Seurakuntaneuvosto asetti puolestaan ensimmäiselle sijalle Pentti Papinahon luonnoksen "Minulle on annettu kaikki valta", minkä taas palkintolautakunta oli asettanut neljännelle sijalle. Luonnos ei seurakuntaneuvoston mielestäkään ollut sellaisenaan valmis toteutettavaksi, vaan aihetta olisi pitänyt edelleen kehittää. Myös Keski-Lahden kirkon rakennustoimikunta esitti yhteiselle kirkkoneuvostolle, ettei se hyväksyisi lopulliseksi veistokseksi mitään jätetyistä ehdotuksista, vaan kilpailuohjelmassa mainitun "järjestäjä voi jättää toteutuksen kokonaan" -kohdan mukaisesti luopuisi kilpailuehdotuksen toteutuksesta kokonaan.²¹⁵

Lopullinen päätösvalta toteutuksesta meni Lahden seurakuntien yhteisen kirkkoneuvoston puitavaksi eri tahojen antamien lausuntojen pohjalta. Valmistelujaosto teki esityksen yhteiselle kirkkoneuvostolle, että Pentti Papinaholta pyydetäisiin uusi veistosluonnos kohtuullista korvausta vastaan ja jätettäisiin seurakunnalle valinnanvaraa lopullisen toteuttamisen suhteen sekä uuden veistosluonnoksen tekemisessä pyrittäisiin myös rakennuksen suunnittelijoita tyydyttävään ratkaisuun. Yhteinen kirkkoneuvosto hyväksyi esityksen 10.1.1978 pitämässään kokouksessa.²¹⁶

Pentti Papinaho teki uuden luonnoksen ja toi sen rakennustoimikunnan arvioitavaksi, mutta sekään ei täyttänyt alttariveistokselle asetettuja toiveita, ja niinpä asiasta luovuttiin kokonaan. Koska lopullisena tavoitteena oli alttariveistos, esitti rakennustoimikunta Aallon arkkitehtitoimistolle, että alttariseinä olisi sileä ja arkkitehtitoimisto suunnittelisi tälle seinälle ristiaiheen puusta. Samalla voidaan toteuttaa alttarisuunnitelman kokonaisratkaisu niin, että se olisi mahdollista toteuttaa kirkon valmistumisen aikataulun myötä.²¹⁷ Ristin kirkko vihittiin tarkoitukseensa 3.12. 1978 ja "alttariveistos"

- sileä valkoinen alttariseinä puisine risteineen - toivotti seurakuntalaiset tervetulleeksi uuteen kirkkoon. Alvar Aallon alkuperäinen ajatus alttariveistoksesta jäi toteuttamatta.

2.2.3. Espoon Tapiolan alttariteoskilpailu

Espoossa sijaitseva Tapiolan kirkko on suunniteltu vuonna 1962 ratkaistun suunnittelukilpailun voittaneen arkkitehti Aarno Ruusuvuoren ehdotuksen "Pyhät puut" pohjalta. Tapiolan kirkon koko olemassaolon ajan mielipiteet kirkkosalin arkkitehtuurista ovat jakautuneet. Toisaalta kirkkotila on koettu liian karuna ja pelkistettynä ja taas toisaalta askeettisuudessaan, viivojen puhtaudessa ja suhteiltaan kauniina.

Vuonna 1989 Espoon seurakuntayhtymä päätti toimeenpanna kirkkosalin elävöittämiseksi kutsukilpailun viiden taiteilijan kesken. Kutsutut taiteilijat olivat Kari Juva, Helena Pylkkänen (s.1945), Kauko Räsänen (s.1926), Kain Tapper ja Marjatta Weckström (s.1932). Samalla toivomuksena oli, että taideteos tulisi tasoittamaan näitä voimakkaita näkemyseroja.

Helena Pylkkänen oli joukon kokemattomin taiteilija sakraalitaiteen alalla. Juva ja Tapper olivat osallistuneet kutsuttuina Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun (1977-78). Kauko Räsäsellä oli pitkä ura sakraalitaiteen piirissä. Hän oli suunnitellut mm. Joutsenon siunauskappelin alttariveistoksen (1956), Keravan kirkon alttarireliefin (1978) sekä useita sankari- ja hautamuistomerkkejä. Marjatta Weckström oli puolestaan toteuttanut mm. Oulunkylän (1973) kirkkoon ja Länsi-Pasilan (1985) kappeliin reliefit sekä Eurajoen Irjanteen kirkkotarhaan sijoitetun veistoksen (1981).

Kilpailun tarkoituksena oli löytää taiteellisesti korkeatasoinen ehdotus reliefistä tai veistoksesta, joka kiinnitettäisiin alttariseinään tai muuten sijoitettaisiin alttarin yhteyteen ja joka sulautuisi osaksi kirkkosalin arkkitehtuuria. Taideteoksen sanomana oli: "Jumalan rakkaus maailman kärsimyksen ja ahdistuksen keskellä".²¹⁸ Muilta osin taiteilijat saivat vapaat kädet toteuttaa kilpailuehdotuksensa.

Kilpailun palkintolautakuntaan kuuluivat Espoon yhteisen kirkkoneuvoston nimeäminä: arkkitehti Risto Kaarlehto (puh.joht.), teologian maisteri Anna-Maija Raittila, professori Aarno Ruusuvuori, kirkkoherra Tapio Sanerva, taiteilija Osmo Visuri sekä kilpailijoiden valitsemina taiteilija Nina Terno ja professori Terho Sakki. Sihteerinä toimi rakennuspäällikkö Juhani Kulo. Palkintolautakunta oli oikeutettu käyttämään työssään tarpeelliseksi katsomiaan asiantuntijoita.

Kilpailuaika päättyi 1.3.1990 ja määräaikaan mennessä saapui viisi ehdotusta, joista kaikki täyttivät kilpailuehdot. Yleisarvosteluna kilpailijat olivat paneutuneet tehtävään huolella ja kaikki ehdotukset olivat korkeatasoisia. Mikä tahansa ehdotuksista pienin tarkistuksin olisi voinut olla toteuttamiskelpoinen kirkkosalin taideteokseksi. Ehdotuksen toteutustavan perusteella kilpailuteokset jaettiin kahteen erilaiseen ryhmään: toisen ryhmän lähtökohtana oli kirkkosali tilana ja toisen perinteinen alttariratkaisu.²¹⁹

Harkittuaan perusteellisesti kilpailuehdotusten keskinäistä järjestystä (palkintolautakunta kokoontui peräti kahdeksan kertaa) palkintolautakunta päätti yksimielisesti asettaa ensimmäiselle sijalle ehdotukset "Alla kasvon kaikkivallan" ja "Hiljaisuus" sekä muut toiselle sijalle. Ensimmäisen sijan tekijöiksi paljastuivat nimimerkkijärjestyksessä Kauko Räsänen ja Kain Tapper. Toisen sijan jakoivat Kari Juva, Helena Pylkkänen ja Marjatta Weckström.

Palkintolautakunta antoi jokaisesta ehdotuksesta omakohtaisen arvostelun. Ensimmäiselle sijalle valituista ehdotuksista Räsäsen "Annan kasvon kaikkivallan" luonnehti palkintolautakunta huolellisesti toteutetuksi ja loppuunasti viedyksi, mitoitukseltaan, aineettomuudeltaan ja ilmavuudeltaan tilaan sopivaksi. Lisäksi teos korosti kirkkosalin nousua ja avaruutta, mutta oli kuitenkin jossain määrin tekninen ja dekoratiivinen.²²⁰ Samaa sijaa jakavaa Tapperin "Hiljaisuus" -ehdotusta kiiteltiin idealtaan rohkeaksi ja omaperäiseksi. Se oli löytänyt kirkkosalin keskeisen sisällön ja lisäsi salin hiljaisuuden vaikutelmaa. Teos synnytti miellelyhtymiä sekä kristillisiin peruskäsitteisiin, että nykypäivän polttaviin ekologisiin ongelmiin. Negatiivisena kritiikkinä lautakunta pahoitteli ehdotuksen keskeneräisyyttä ja viitteellisyyttä, joka johtui lähinnä sen elementtien keskinäisistä suhteista.²²¹

Palkintolautakunta suositteli Espoon seurakunnille, että toteutuksen pohjaksi otettaisiin "Hiljaisuus" -ehdotus perustellen sitä sillä, että se on syntynyt Tapiolan seurakunnan kirkkosalin innoittamana, se on symboliikaltaan lähellä Tapiola -käsitettä ja antaa tilaa katsojan vapaille miellelyhtymille.²²² Terho Sakki oli Räsäsen ehdotuksen kannalla. Lisäksi lautakunta suositteli, että Espoon seurakunnat käyttäisivät hyväkseen korkeatasoiseksi osoittautunutta kilpailua ja lunastaisi myös muut kilpailuehdotukset.

Tapiolan seurakuntaneuvosto päätti äänestyksen tuloksena olla hyväksymättä Tapiolan kirkkoon mitään viidestä kilpailun tuloksena saadusta taideteoksesta. Seurakuntaneuvosto teki kielteisen päätöksensä äänin 9-4, ja Tapiolan kirkko jäi toistaiseksi vaille alttariteosta.²²³

Vuoden 1997 keväällä, Tapiolan kirkkoherra Antti Rusama sekä kappalainen Aarne Laasonen yrittivät herättää henkiin alttariteoskysymystä elävöittämällä karua alttariseinää omalla

ehdotuksella, joka esittää kolmea harmaata kyyhkystä laskeutumassa alttaria kohti. "Ajattelimme, että alttaria voisi elävöittää kristillisten symbolien kautta. Kyyhkyselä ovat Pyhän Hengen ja rauhan symboleja", tähdensi Rusama.²²⁴

Teos on ollut Espoon seurakuntien taidetoimikunnan arvioitavana. Taidetoimikunnan puheenjohtaja Risto Kaarlehto totesi, "ettei taidetoimikunta ole työhön kovinkaan ihastunut eikä se tuo kirkkoon mitään lisähenkeä". Toimikunta ei sinänsä tyrmännyt ideaa, mutta sen mielestä "saliin ei pitäisi ruveta ripustamaan koristeluja, kun sinne ei kerran taideteosta hyväksytty".²²⁵

Seurakuntaneuvosto ei lämmennyt tällekin ehdotukselle, ja niinpä Tapiolan kirkossa ei nähdä vielääkään alttaritaideteosta. Espoon seurakunnalle Tapiolan epäonninen kilpailu toteutuksen suhteen oli jo toinen. Ratkaisua toteutettavasta ehdotuksesta ei saatu myöskään Olarin alttariteos kilpailussa vuonna 1988. Espoon seurakuntayhtymän rakennuspäällikköä Juhani Kuloa on harmittanut negatiivinen julkisuus, mitä kilpailujen epäonnistuminen on tuonut mukanaan. Kulo vyörytti osasyyn epäonnistumiselle taideliittojen niskaan. Hänen mielestään ne eivät toimi yhteistyössä seurakuntien kanssa vaan vetävät kilpailujen tulosta omaan suuntaansa. Espoon seurakunnissa ei kuitenkaan ole lannistuttu taiteilijoiden kilpailuttamiseen, vaan alustavasti hankkeilla on ollut seurakuntayhtymän tiloihin tarkoitettun kuvataiteen luonnoskilpailu.²²⁶

2.3. Yhteenvetoa toteuttamattomaksi jääneestä kirkollisesta kuvataiteesta

Näiden muutaman esimerkin perusteella on nähtävissä, miksei kilpailut aina taanneet toteutettavaa kuvataidetta kirkkoihin: "Kysyntä ja tarjonta eivät kohdanneet." Kilpailuohjelmat olivat joko liian mittavia tai niissä annettiin liian väljät ohjeet taiteilijalle. Esimerkiksi Lauttasaaren kirkkoon haettiin ideoita, Espoon taidealaa ei oltu rajoitettu. Maunulan kilpailussa haluttiin kylläkin maalausta, mutta sen kokoa eikä tarkkaa sijaintia oltu rajoitettu. Toisaalta Turun lasimaalauksen sekä Olarin alttariteoksen luonnoskilpailua varten oli laadittu liian mahtipontiset ohjelmat, jota tuskin kukaan osallistujista jaksoi kirjaimellisesti noudattaa.

Toteuttamisen ongelmaksi nousee esiin jo kirkkojen arkkitehtoonisesti suunniteltu liian valmis tila, jossa kuvataiteelle ei ollut enää sijaa, vaikka toisaalta seurakunnat halusivat nimenomaan kuvataidetta elävöittämään askeettisia kirkkotiloja. Tällöin usein joko arkkitehdin ja taiteilijan tai arkkitehdin ja palkintolautakunnan näkemykset eivät olleet samoilla linjoilla. Helsingin Johanneksen alttaritaulun toteutus raukesi taiteilijan ja arkkitehdin mielipide-eroihin, kun taas Olarin tapauksessa vastakkain olivat arkkitehdin ja palkintolautakunnan näkemykset.

Toisaalta seurakunnat valittivat, että kilpailuluonnoksia vaivasi kristillisen sanoman tai näkemyksen puute. Ne olivat usein liian vaikeatajuisia. Esimerkiksi Maunulan ja Lahden Ristin kirkon kilpailutulokset jäivät toteuttamatta juuri ymmärrettävyyden puutteen vuoksi. Ehkä taiteilijalla unohtui luonnosta ideoidessaan, että kohteena oli kaikesta huolimatta kirkko. Seurakunta halusi nimenomaan kirkollisen teoksen, jonka pääasia oli olla sisällöltään ymmärrettävä kristillistä sanoman kera eikä vain taiteellisia arvoja sisältävä teos.

Taiteilijaseura liittoineen taas halusi sakraaliteoksista vastaavasti taideteoksia, jolloin seurakunnan peräänkuuluttamalla kristillisellä sanomalla ei ollut ehkä tarpeeksi suurta painoarvoa.

Todennäköisesti kilpailun lopputuloksesta oltiin niin harmissaan, ettei edes kilpailuluonnoksia hyödynnetty lunastamalla niitä seurakuntien tiloja kaunistamaan. Ainoastaan Lauri Ahlgrénin tekemä luonnos Lauttasaaren alttariteoksesta lunastettiin Svenska Församlingenin -tiloihin. Taiteilijoista mm. Albert Edelfelt ja Felix Frang itse käyttivät hyväkseen luonnoksensa maalaamalla niiden pohjalta alttaritaulut muiden seurakuntien kirkkoihin.

Yllättävää on kuitenkin, että kilpailut haudattiin ensimmäisen kierroksen jälkeen kokonaan, eikä yritetty ratkaista asiaa järjestämällä uusintakilpailua, jolloin näkemykset puolin ja toisin olisivat voineet lähestyä. Papinaholta pyydettiin uutta luonnosta Lahden Ristin kirkon alttariveistoksesta, muttei muille palkituille annettu uutta mahdollisuutta yrittää. Esimerkiksi Lopen, Kemin, Kemijärven ja Rajamäen kilpailun ratkaisu tuotti vaikeuksia järjestäjälle, mutta toisella kierroksella päästiin jo kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun ja saatiin hankittua mieleiset alttariteokset kyseisiin kirkkoihin.

3. Suunnitelmaksi jääneet kilpailut

Alttariteoksen hankkiminen taiteilijoita kilpailuttamalla kiehtoi moniakin seurakuntia, mutta jostain syystä järjestäminen jäi vain suunnitelmaksi. Tällaisia seurakuntia, jotka ovat alttaritaidehankkeen yhteydessä väläyttelleet kilpailun mahdollisuutta olivat ainakin **Kajaani** (1895), **Rovaniemi** (1950), **Iisalmen kaupunkiseurakunta** (1951-1954), **Helsingin Taivallahti** (1969) sekä **Rautavaara** (1972). Kajaanin ja Rautavaaran kirkkoihin suunniteltiin yleistä kilpailua, kun taas Iisalmen ja Taivallahden seurakunnat olisivat tyytyneet pienimuotoisempaan kutsukilpailuun. Rovaniemen seurakunnan alttaritaidekysymyksessä mainittiin molempien kilpailumuotojen mahdollisuutta. Pisimmälle kilpailuhankkeessa edettiin Taivallahden seurakunnassa.

3.1. Kajaanin alttaritauluhanke

Kajaanin seurakunnan kolmas kirkko rakennettiin 1895-96 ja sen suunnittelusta on vastannut Jac Ahrenberg. Hänen puolisoalta, Vidolfa Engeström-Ahrenbergiltä (1845-1914) saatiin ehdotus alttaritauluksi, ja taiteilija Louis Sparrelta pyydettiin lausuntoa sen sopivuudesta. Sparre kuitenkin tyrmäsi ehdotuksen.²²⁷

Kirkon rakennustoimikunta yhtyi Louis Sparren mielipiteeseen ja harkitsi kilpailun julistamista alttaritaulusta, "jota varten ajatellaan useampia taulun sisältöehdotuksia ja tauluista maksettava hinta, joka aikanaan kilpailua varten kuulutuksella ilmoitetaan ja jätetään kilpailuehdotusten tarkastaminen ja hyväksyminen taiteilijoista kootulle komitealle Helsingissä." Asia jätettiin 6.11.1895 kokouksessa vielä mietittäväksi.²²⁸

Alttaritaulun hankkiminen kilpailun avulla saattoi alunperin olla Louis Sparren ehdotus. Hän oli juuri voittanut

ensimmäisen palkinnon samana vuonna pidetyssä Vaasan alttariteoskilpailussa, ja saanut tilauksen kilpailuluonnoksen toteuttamisesta Vaasan kirkkoon. Itse hän tuskin olisi ehtinyt osallistua, jos kilpailu olisi järjestetty, mutta arvostelulautakunnan jäsenyys olisi Sparrea varmaan kiinnostanut.

Harkinta-aikakaan ei tuonut ratkaisua kilpailun järjestämisen suhteen. Joka tapauksessa kirkon rakennustoimikunta päätti kokouksessaan 10.1 1896 tilata väliaikaisen alttaritaulun maalari Risto Tenhuselta, joka suoritti myös kirkon maalauksen.²²⁹ Tenhusen toteutus oli esillä vuosina 1896-1925. Sen päälle kiinnitettiin varsinainen alttaritaulu "Vapahtaja ja Pietari vetten päällä" vuonna 1925, joka oli tilattu taiteilija Toivo Tuhkaselta.

3.2. Rovaniemen alttarifreskohanke

Rovaniemen seurakunta menetti sodassa kaikki seurakunnan rakennukset kirkko mukaanlukien. Tuhonneen kirkon tilalle alettiin pikaisesti suunnitella uutta. Vuonna 1946 asetettu rakennustoimikunta päätti julistaa yleisen piirustuskilpailun. Runsaan 35 ehdotuksen joukosta arvioitiin parhaimmiksi seuraavat: I p. Retu Rytöhongan "Good will", II p. Heikki Sirenin "Kontraposto" ja III p. Elma ja Erik Lindroosin "Profeetat puhuvat tuuleen". Mikään näistä ehdotuksista ei saanut sellaisenaan rakennustoimikunnalta kannatusta.

Kilpailun ulkopuolelta arkkitehti Bertel Liljeqvist oli halukas tuomaan oman ehdotuksensa, joka vastasi eniten Rovaniemen seurakunnan toivomuksia tulevasta kirkosta. Seurakunta jopa yritti kääntää Arkkitehtiliiton mielen Liljeqvistin ehdotukselle suopeaksi. Sääntöihin vedoten liitto ei voinut hyväksyä kilpailun ulkopuolelta tulleen Bertel Liljeqvistin ehdotusta suoraan toteutettavaksi. Sen sijaan Arkkitehtiliitto taipui itsepintaisen seurakunnan edessä

ja antoi luvan uusintakilpailun järjestämiseksi edellisten palkittujen ja Liljeqvistin kesken. Tällä kertaa parhaaksi valittiin Heikki Sirenin "Excelsior", mutta toteutettavaksi ei tämäkään ehdotus ei yltänyt. Sen sijaan toiselle sijalle tulleen Bertel Liljeqvistin "Rovaniemen" rakennustoimikunta valitsi toteutettavaksi erinäisin muutostoivomuksin.²³⁰

Tällä vaiherikkaalla ja ongelmallisella kirkkokilpailulla haluan tuoda esille Rovaniemen päättäjien itsepäisyyttä, joka tuli esiin myös alttaritaulun hankkimisen yhteydessä. Rovaniemen seurakunta ei kumarrellut Arkkitehtiliiton eikä tullut kumartamaan liioin Suomen Taiteilijaseurankaan puoleen päättäessä niin kirkon kuin alttaritaulunkaan suunnittelijasta.

Vuonna 1949, kun kirkon peruskivi murattiin, kirkon rakennustoimikunta suunnitteli myös alttaritaulun hankintaa. Taiteilija Antti Salmenlinnalta (1897-1968) pyydettiin lausuntoa vanhan kirkon alttaritaulun soveltamisesta uuteen kirkkoon. Hänen toivottiin myös laativan vaihtoehtoisia alttaritaulusuunnitelmia.²³¹ Todennäköisesti ruotsalaisen Anders Johan Hanssonin (1769-1833) Pyhä Ehtoollinen -alttaritaulu ei enää sopinut uuteen kirkkoon, vaan se siirrettiin Viirin kappeliin. Toisaalta Salmenlinna tuskin halusi vanhaa alttaritaulua kirkkoon, koska olisi itse näin menettänyt todennäköisen työtilaisuuden.

Salmenlinnalta saatiin ehdotuksia ja niistä päätettiin pyytää lausuntoa Kristilliseltä Taideseuralta, mutta kesäaikaan seuran puheenjohtaja, professori Hilja Krohn ei ollut tavattavissa.²³² Kunnallisneuvos J. Koivurannan (rakennustoimikunnan jäsen) ehdotuksesta käännyttiin Lennart Segerstrålen puoleen, joka työskenteli Ruotsin Burträskin alttarifreskon parissa. Segerstråle oli voittanut kyseisen kirkon alttaritaulukilpailun vuonna 1948. Rakennustoimikunta päättikin antaa alttaritaulun maalaamisen Lennart Segerstrålen ja kirkon muun koristeellisen työn Antti Salmenlinnan toteutettavaksi.²³³

Ongelmana oli kuitenkin, että Lennart Segerstråle pystyi aloittamaan työt vasta noin vuoden kuluttua. Epävarmuus Segerstrålen aikataulusta antoi aiheita varasuunnitelmaan, joka piti sisällään, nähdä ja arvioida taiteilija Paavo Leinosen (1894-1964) Savonlinnan Säämingin kirkkoon maalaama alttarimaalaus (1949). Jos ei Segerstråle voisi ottaa työtä vastaan, tulisi Leinosen yhdessä Salmenlinnan kanssa suorittaa kirkon koristelutyöt.²³⁴

Maaherra Uno Hannulan ajatuksesta ilmoitettiin Segerstrålelle, freskotyön tulevan kysymykseen, jos rahoitus järjestyy.²³⁵ Rahaa oli anottu mm. Ruotsista ja Opetusministeriöstä. Ruotsista rahaa ei herunut, mutta sen sijaan Opetusministeriö myönsi 1 miljoonan määrärahan, sillä ehdolla että työn tekijänä on Segerstråle.

Koska freskon maalausasia oli joutunut Suomen Taiteilijaseuran väliintulon tähden kiistanalaiseksi, rakennustoimikunta ei katsonut voivansa ratkaista asiaa, vaan jätti sen kirkkovaltuuston tehtäväksi. Suomen Taiteilijaseura oli julkisuudessa vaatinut kilpailun järjestämistä, ennen kuin valtion varoja käytetään, mutta kirkkovaltuusto päätti yksimielisesti, ettei seurakunnan varoilla voida kilpailua järjestää.²³⁶

Rakennustoimikunnan kokouksessa 4.3. 1950 keskusteltiin fresko-asiassa syntyneestä kriisistä, jonka Taiteilijaseura oli nostanut tyytymättömänä Opetusministeriön päätöksen valtionvarojen luovuttamisesta taidetyön hyväksi ilman kilpailua. Lennart Segerstråle Suomen Taiteilijaseuran jäsenenä oli antanut ymmärtää Taiteilijaseura kannanoton johdosta, ettei hän voi ottaa työtä vastaan, jollei seuran kannanotto muutu tai järjestä kilpailua.²³⁷

Asia päätettiin esittää kirkkovaltuustolle periaateratkaisun saamiseksi. Rakennustoimikunnan mielestä (yleisen) kilpailun järjestäminen seurakunnan varoilla ei olisi järkevää, mutta

jos kirkkovaltuusto haluaisi varata määrärahan kutsukilpailun suorittamiseen, olisi varattava n. 300 000 mk. Koska freskon saaminen kirkkoon joka tapauksessa nyt myöhästyy, päätettiin sen tilalle väliaikaisesti asettaa taiteilija Salmenlinnan suunnittelema risti.²³⁸

Rovaniemen kirkkovaltuusto hätääntyi Suomen Taiteilijaseuran kilpailun painostukseen niin suunnattomasti, että se kääntyi kirjelmällään Opetusministeriön puoleen, joka oli jo myöntänyt määrärahat ilman kilpailuehtoa. Kirjelmä tuotti tulosta, sillä Suomen Taiteilijaseura neuvoteltuaan Opetusministeriön kanssa ilmoitti luopuvansa vaatimuksestaan järjestää yleinen kilpailu. Rovaniemen seurakunnan alkuperäinen suunnitelma alttarifreskosta sai vaiherikkaiden neuvottelujen jälkeen luvan toteutua. Lennart Segerstrålen maalaama Elämänlähde-fresko valmistui vuonna 1951.

3.3. Iisalmen alttariteoshanke

Iisalmen pääkirkko rakennettiin vuonna 1933-34 Eino Pitkäsén suunnitteleminen piirustusten mukaan. Vasta vuonna 1951 alettiin puuhata kirkkoon alttaritaidetta. Iisalmen seurakunta tukeutui Kristilliseen Taideseuraan tiedustellakseen mahdollista alttariteoksen tekijää. Ajatuksena oli joko fresko tai puuveistos. Hankkeen edetessä Iisalmen kirkkohallitus päätyi suositteluun kilpailun järjestämistä alttariteoksen suunnittelemiseksi ja Kristilliseltä Taideseuralta haluttiin suosituksia mahdolliseen kilpailuun osallistuvista taiteilijoista.²³⁹

Varat alttaritaulun hankintaan oli lahjoittanut Olvi Oy:n toimitusjohtaja Evert Wilhelm Åberg ja hänen puolisonsa Hedvig Åberg, joka oli myös seurakunnan perustaman alttaritaulutoimikunnan jäsen. Alttaritaulutoimikunta oli hankkinut vuonna 1953 asiantuntijalausunnot arkkitehti Eino Pitkäseltä, Suomen akatemian rehtori Aarre Heinoselta ja arkkitehti Kauno S. Kalliolta.²⁴⁰

Alttaritoimikunnan jäsenenä, kirkkoherra Martti Ervola tiedusteli edelleen Kristilliseltä Taideseuralta mahdollisen kilpailun palkintojen suuruudesta pätevien taiteilijoiden houkuttimeksi. Mutta toisaalta epäiltiin kilpailun hyödyllisyyttä, koska mielessä oli jo alttarimosaiikin hankkiminen suorana tilauksena.²⁴¹ Naapuriseurakuntaan Kiuruvedelle oli saatu vuotta aikaisemmin lahjoituksena Uno Eskolan alttarimosaiikki ja todennäköisesti sen innoittamana myös alttaritaulutoimikunta alkoi ideoida alttarimosaiikkia.²⁴² Joka tapauksessa kilpailu-ajatuksesta luovuttiin ja Iisalmen seurakunta tilasi Uno Eskolalta Ristiinnaulittu -alttarimosaiikin, joka asetettiin paikoilleen vuonna 1954.

3.4. Helsingin Tempeliaukion kirkon alttariveistoshanke

Jo 1930-luvulta lähtien oli Taivallahden seurakunta suunnitellut Tempeliaukiolle kirkkoa ja sitä varten oli järjestetty peräti kolme suunnittelukilpailua. Kolmas kerta toi vihdoin toteutettavan ratkaisun Tempeliaukion kirkoksi. Tämän vuonna 1963 järjestetyn kilpailun voittivat arkkitehdit Timo ja Tuomo Suomalainen, ja kirkon rakennustyöt saatiin päätökseen 1969.

Tempeliaukion kirkon taidekysymystä alettiin pohtia hyvissä ajoin jo kirkon rakentamisvaiheessa. Helsingin kuvataidetoimikunnan pitämässä kokouksessa läsnä olivat eri seurakuntaelinten edustajia mukaanlukien arkkitehdit. Kaikki asianosaiset halusivat taideteosta Tempeliaukion kirkkoon. Kuvataidetoimikunta oli saanut kipinän kilpailujen järjestämiseen, sillä Helsingissä vireillä oli jo peräti kolme kilpailua yhtä aikaa ja Tempeliaukion kilpailusta odotettiin neljättä.

Sijoituspaikka jätettiin vielä auki. Ehdotettiin alttariseinää, pääsisäänkäynnin ovia tai seurakuntasalia. Sen sijaan taideteoksen materiaalista oltiin jossain määrin eri mieltä. Toisaalta katsottiin, ettei taiteilijan mielikuvitusta pitäisi rajoittaa, mutta toisaalta taas oltiin sitä mieltä, että materiaalin tarkka määrittely voisi antaa tukevan pohjan taideteoksen luomiselle. Arkkitehdit, jotka edustivat jälkimmäistä kantaa, katsoivat että tulevan seinämateriaalin, kiven, kanssa sopivat vain lasi ja metalli.²⁴³

Parhaaksi tavaksi taideteoksen saamiseksi Tempeliaukion kirkkoon katsottiin sopivan kutsukilpailun järjestäminen. Asia eteni niin pitkälle että Tempeliaukion kirkon rakennustoimikunta suostui irrottamaan osan rakennusmäärärahoista käytettäväksi kutsukilpailun järjestämiskustannuksiin, ja kuvataidetoimikunta laati alttariseinää koskevan veistoskilpailun ohjelman, joka oli Suomen Taiteilijaseuran tarkastamista vaille valmis.

Kutsutuista taiteilijoistakin oli jo päätetty.

Varteenotettavia nimiä mainittiin moniakkin mm. Raimo Heino, Kari Juva ja Terho Sakki, mutta varsinaiseen kilpailuohjelmaan oli kirjattu kuvanveistäjät Harry Kivijärvi (s.1931), Laila Pullinen (s.1933), Kimmo Pyykkö (s.1940) sekä Aimo Tukiainen (1917-1997). Luonnoksen materiaali ja tekotapa oli vapaa. Ainoastaan kilpailun tarkempi aikataulu oli jätetty auki.

Rakennustöiden edetessä havaittiin louhinnan alttariseinän kohdalla onnistuneen yli odotusten. Suomalaiset raportoivat ja luonnehtivat asiaa seuraavasti: "Lohkeamispinta muodostaa rytmikkään kuvion ja on väreiltään monivivahteinen. Se erottuu selvästi muusta kalliopinnasta ja tehostaa alttarialuetta. Tästä syystä ehdotamme harkittavaksi voiko kilpailun kohteena enää ollenkaan olla varsinainen alttariveistos".²⁴⁴ Arkkitehtien mukaan taideteokselle olisi etsittävä uusi paikka ja ehkä kokonaan muualta kuin alttarin kohdalta.

Keskeneräisessä kirkkosalissa vaeltelun ja laajan keskustelun jälkeen päädyttiin siihen rakennustoimikunnan, kirkkoherrojen ja arkkitehtien edustamaan kantaan, että suunniteltua kilpailua olisi lykättävä tuonemmaksi, jotta nähtäisiin alttarin tienoot ja koko kirkkosalikin valmiina. Asia pantiin pöydälle toistaiseksi. Ajan myötä sekä kilpailuajatus että mahdollinen alttariveistos haudattiin lopullisesti.

3.5. Rautavaaran alttaritauluhanke

Rautavaaran seurakunta oli alunperin suunnitellut yleisen alttaritaulukilpailun järjestämistä, mutta päättyi keväällä 1975 tilaamaan taulun suoraan Unto Heikkiseltä. Päätökseen todennäköisesti vaikutti se että, Rautavaaralle oli jo aikaisemmin toteutettu Heikkisen suunnitelman pohjalta Juoksuhaudat -sankaripatsas (1970), jonka tilaus oli ratkennut niin ikään kilpailun kautta. Seurakunnalle oli jo patsaan kautta muodostunut tuntuma ja luottamus taiteilijaan.

Rautavaaran kirkko paloi tuhopoltossa huhtikuussa 1979 ja sen myötä myös Unto Heikkisen maalaama alttaritaulu. Heikkinen, joka itse oli pitänyt "Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme" -teosta pääteoksenaan oli maalannut Kuopion Männistön alttaritaulun. Se oli myös aikoinaan kilpailun kautta saavutettu tilaus.

Uuteen kirkkoon, joka valmistui 1982 Sakari Aartelon ja Esa Piironen kilpailusuunnitelman pohjalta, hankittiin alttariteos kilpailun myötä. Vihdoin suunnitelmasta tuli totta, mutta kohde vain oli ehtinyt jo vaihtua ja kilpailukin supistua kahden taiteilijan kutsukilpailuun.²⁴⁵

3.6. Pohdintaa syistä miksi kilpailua ei järjestetty

Edellä esitettyjen suunnitelmaksi jääneiden kilpailujen perusteella nousee esiin muutamia syitä, miksi kilpailuista luovuttiin tai miksi kilpailuun ei ryhdytty ollenkaan. Yhtenä syynä on raha: kilpailun järjestämiskustannukset varsinkin pienissä seurakunnissa olisivat paisuneet liian suuriksi. Rahan niukkuus ei selitä kaikkea, koska isot ja vauraatkaan seurakunnat eivät innostuneet kilpailuista.

Toisaalta alttariteoshankkeessa päästiin vähemmällä vaivalla, kun tilattiin teos suoraa parhaimmaksi katsotulta taiteilijalta. Kilpailun järjestäminen kun on monimutkainen tapahtuma, joka vaatii alttaritoimikunnalta tai kuvataidetoimikunnalta tarmokkuutta ja perinpohjaista paneutumista asiaan. Esimerkiksi Iisalmen kaupunkiseurakuntaa miellytti Kiuruveden alttarimosaiikki, ja niinpä päätös tilauksesta tapahtui yksimielisesti, ettei tarvittu järjestää rahaa ja aikaa vievää kilpailua. Samoin Rautavaaran alttaritaulu katsottiin helpommaksi tilata taiteilijalta - Unto Heikkiseltä- jolta oli jo tilattu muutakin taidetta seurakuntaan.

Toinen todennäköinen syy on ollut aika. Varsinkin, jos kyseessä oli alttariteoshanke, se ajoittui usein joko uuden kirkon vihkiäisiä tai merkkipäivää silmällä pitäen, ja ne myös sanelivat valmistumisaikataulun. Tällöin aikaavievämpi prosessi, kilpailun järjestäminen ei tullut kyseeseen, sillä hankkeeseen herättiin usein liian myöhään.

Kolmantena ongelmana näen julkisuuden. Varsinkin yleinen kilpailumuoto tuo aina paljon julkisuutta mukanaan - niin positiivista kuin negatiivistakin - ja erityisesti silloin, jos voittanut kilpailuluonnos jää toteuttamatta. Monille seurakunnan virkamiehille ja kilpailun päätöksessä mukana olleille asia on vielä vuosienkin jälkeen hyvin tulenarka.

Esimerkiksi Helsingin Maunulan ja Vantaan Rekolan seurakunnissa oltiin hyvin vaitonaisia ja yhteistyöhaluttomia selvittämään kilpailuakoskevaa tiedusteluani.

Valinnanvaikeus on voinut olla yksi, mikä on pelottanut kilpailun järjestäjää. Runsas osanotto toi tullessaan paljon luonnoksia, ja niistä oli pystyttävä löytämään se paras mahdollinen, joka myös miellyttää kaikkia osapuolia. Palkitun kilpailuluonnoksen toteuttamatta jääminen on varmaan ollut liian suuri kynnyks ja huonoa esimerkkiä muille seurakunnille ratkaistaessa taideteoskysymystä. Tapaukset, joissa seurakunta on jäänyt kilpailutuloksen jälkeen ilman sopivaa kuvataidetta jopa vuosiksi sai monenkin seurakunnan harkitsemaan helpompaa tapaa, kuten suoraa tilausta.

VII PÄÄTÄNTÖ

Suomen ev.lut. seurakuntien kirkkoihin järjestetyt kuvataidekilpailut ovat olleet suhteellisen harvinaisia. Keskimäärin 3-4 kilpailua järjestettiin per vuosikymmen, eri puolelle maamme seurakuntien kirkkoja aina Helsingistä Inariin asti. Tutkimukseni mukaan kilpailuja on järjestetty vuodesta 1890 lähtien, joista viimeisintä edustaa Vantaan Rekolan alttaritaulukilpailu.

Kilpailun järjestäjä eli seurakunta päätti kuvataiteen hankinnasta, mutta aloite hankkeesta kilpailumenettelyn avulla tuli enimmäkseen ulkopuoliselta taholta. Kilpailuhankkeen edistäjiä olivat lähinnä Suomen Taiteilijaseura jäsenjärjestöineen ja taiteilijoineen, seurakuntien kuvataidetoimikunnat, jotka ovat toimineet kiinteässä yhteistyössä sekä Suomen Taiteilijaseuran että kirkon rakennustoimikunnan kanssa, ja yksittäiset henkilöt.

Suomen Taiteilijaseura halusi vahvistaa ammattitaiteilijoiden asemaa ja sitä kautta myös laadun parantamista kirkkotaiteen alalla. Lisäksi toivottiin uusien, nuorten taiteilijakyykyjen tulevan yleisön tietoisuuteen ja saavaan edelleen julkisuuden myötä uusia työtilaisuuksia niin kirkollisen kuin profaaninkin taiteen parissa.

Kilpailumenettelyllä saatiin laadukasta ja jopa erilaista kuvataidetta, kuin mitä kirkkoon oli aikaisemmin hankittu. Kilpailu aiheutti aina paljon keskustelua, joka on ollut niin positiivista kuin negatiivistakin. Varsinkin konventionaaliseen taiteeseen tottuneet kirkon virkamiehet eivät taiteellisista ratkaisuksista aina pitäneet; heille kun Taide kirkollisessa yhteydessä jäi sivutarkoitukseksi.

Kuvataiteilijan asema kilpailuhankkeessa oli tukala. Hän joutui asettumaan sekä kirkkotaiteen konventioiden ja

kirkkoarkkitehtuurin sanelempiin kaavoihin. Taiteilijan luovuus ja uudet taidevirtaukset saivat liian usein jäädä taka-alalle. Kirkon arkkitehti ei aina ollut kovin yhteistyöhaluinen taiteilijan eikä myöskään seurakunnankaan kanssa hankittaessa kirkkoon kuvataidetta. Pahimmassa tapauksessa arvovaltaisen ammattikunnan edustajana arkkitehti koki olevansa ylin auktoriteetti kuvataiteen hankinnassa. Palkintolautakunta, joka koostui seurakunnan ja Suomen Taiteilijaseuran nimeämistä jäsenistä sekä arkkitehdista, toimi kilpailun ratkaisijana ja edelleen suositteli voittanutta luonnosta kirkkoneuvostolle. Kirkkoneuvosto tai viime kädessä kirkkovaltuusto ratkaisi sopiiko voittanut tai jokin muu kilpailussa palkittu luonnos toteutettavaksi kirkon tiloja somistamaan.

Kilpailumuodoista on kutsukilpailumenettely ollut suosituin, helpomman järjestettävyytensä vuoksi. Kilpailumuodolla ei ollut merkitystä, saatiinko toteutettavaa kuvataidetta vai ei. Uusintakilpailun järjestäminen olisi tuonut moniin "keskenjääneisiin" kilpailuihin ratkaisun ja edelleen toteutettavan taideteoksen kirkon koristukseksi.

Kuvataidekilpailujen kautta seurakunnat saivat kilpailuistaan lunastamista luonnoksista taidetta useisiin seurakunnan eri tiloihin. Lisäksi kilpailut toivat seurakunnille haluamaansa julkisuutta, vaikkakin toiset seurakunnat vastaavasti kokivat julkisuuden kiusallisena. Kilpailun hyödystä huolimatta seurakunnat innostuivat verrattain harvoin kilpailumenettelystä, koska se koettiin kalliina, aikaavievänä ja vaivalloisena hankkimismuotona.

Kuvataidekilpailussa ei riitä, että julistetaan kilpailu sen kummemmin miettimättä, mitä kilpailulla halutaan ja odottamalla, mitä saadaan "saaliiksi". On oltava selkeät ja täsmälliset ohjelmat ja tavoitteet, joiden puitteissa voisivat kaikki osapuolet rakentavasti toimia.

VIITELUETTELO

1. Ks. Nikula 1990, s. 124; Suhonen 1987, s. 10.
2. Timo Kohon luento, kesäkuu 1993.
3. Priha 1987, s. 86-87.
4. Hanka 1988, s. 136, 163-167.
5. Toivakan seurakunnan alkuperäisenä tarkoituksena oli ollut vain sisätilojen maalausten entisöiminen, jonka vuoksi tarjouskilpailu pidettiin, mutta epäselvän maalaustyön määrittelyn vuoksi, urakan saanut Pellervo Lukumies näki parhaimmaksi toimia omalla tavallaan. Hän määritteli itse tehtävän: "Kuviot vanhalta pohjalta, aiheeltaan ja hengeltään persoonani mukaan" Taipale 1982, s. 259.
6. Valkonen 1987, s. 70; Ks. Wäre 1989, s. 129-130. On myös nähty, että Johanneksen kirkon arkkitehtuuri ja taiteellinen koristelu eivät muodosta kokonaisuutta siksi, että ne olisi suunniteltu tiiviissä yhteistyössä tai yhden pääsuunnittelijan johdolla. Kokonaistaideteos syntyi ehkä siitä, että kaikki kolme taiteilijaa ovat kukin tavallaan pyrkineet yllätyksellisyyteen ja salaperäiseen arkaisointiin.
7. Valkonen 1987, s. 70-71.
8. Näin Launis menetteli suunnitellessaan mm. Pomarkun kirkon (1914-15, 1920-21) ja alttarifreskon (1922) sekä Tervon kirkon (1924-35) ja alttarilasimaalauksen (1925).
9. Nikula 1990, s. 124; Valkonen 1987, s. 71.
10. Valkonen 1987, s. 71.
11. Ks. Sarantola 1967, s. 174-177; Pietilä 1967, s. 183; Pusa 1963, s. 6-10.
12. Kiinteistölautakunnan suunnittelujaoston pöytäkirja 3.2.1971. HeKA.
13. Aikaisemmin pidetyistä kilpailuista vain Kuusankosken, Turun Ylösnousemuskappelin ja Kemijärven kirkkoon oli hankittu jo kirkon rakentamisen yhteydessä kuvataidetta.
14. Martikainen 1987, s. 23.
15. Mikaelinkirkko. Kirkon esite.
16. Valkonen 1987, s. 81.
17. Kiinteistölautakunnan suunnittelujaoston pöytäkirja 3.2. 1971. HeKA.
18. Suomen Taiteilijaseura perustettiin Helsingissä 1864, ja aluksi se toimi kaikkien taiteenalojen edustajien yhteisenä järjestönä. Myöhemmin 1952 se muutettiin kuvataiteen harjoittajien keskusjärjestöksi, jonka jäsenyhdistyksiä ovat Suomen Kuvanveistäjäliitto (1910), Taidemaalariiliitto (1929), Suomen Taidegraafikot (1931) sekä Suomen Kuvataidejärjestöjen liitto.
19. Arkkitehtuurikilpailujen järjestyssäännöt. Moniste.
20. Kilpailusäännöt 1949. SKA.
21. Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1949-55. RoKA.
22. Ibid.
23. Suomen Taiteilijaseuran kirje Opetusministeriölle 6.6.1950. RoKA.
24. Ibid.
25. Suomen Taiteilijaseuran pöytäkirjoja. KA.

26. Ammattitaiteilijat jäivät pois Pedersören alttaritaulukilpailusta. Kotimaa 16.3.1990.
27. Suomen Taiteilijaseura boikotoi Pedersören alttaritaulukilpailua. Helsingin Sanomat 14.3.1990. Palkintolautakuntaan kuuluivat mm. kuvaamataidonopettaja, Uusikaarlepyyn taidekoulun rehtori ja rakennuskonservointiin perehtynyt arkkitehti.
28. Ibid.
29. Jan-Erik Kullberg ja Tarja Olavi.
30. Juhani Kulon suullinen tiedonanto 9.9.1997.
31. Sirkka-Liisa Helinin suullinen tiedonanto 30.9.1997.
32. Laila Männistön suullinen tiedonanto 30.9.1997.
33. Vuoteen 1974 käytetty nimitystä Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvaamataidetoimikunta.
34. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto. HeKA.
35. Kuopion Männistön kirkko nykyään Hannukselan kirkko.
36. Hannula 1991, s. 27.
37. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1957-79. TuKA.
38. Ibid.
39. Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1932-64. TuKA.
40. Jäsenistä on lueteltu vain tärkeimmät henkilöt, jotka liittyivät kilpailutoimintaan.
41. Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunnan toimintaohjeiden mukaan sen tehtävänä oli valmistella seurakuntien julkisten rakennusten ja huonetilojen sekä hautausmaiden kaunistamista taideteoksia ja tehdä suunnitelmia hankittavista taideteoksista joko valmiin teoksen ostamisesta, tilaamisesta tai kirkkohallintokunnan luvalla kilpailun järjestämisestä; hankkia taideteoksia kirkkovaltuuston vuosittain myöntämän määrärahan puitteissa joko kilpailun tai ostojen kautta; neuvotella rakennustoimikuntien toimintaohjeiden ja kiinteistölautakunnan ohjesäännön mukaisesti suunnitella oleviin rakennuksiin aiotuista taideteoksista asianomaisen toimikunnan kanssa; toimia järjestettävien taidekilpailujen arvostelulautakuntana, siten että kilpailua käsittävää taidealaa edustavan taiteilijaliiton on määrättävä lisäjäsen arvostelulautakuntaan, minkä lisäksi kuvataidetoimikunta kutsuu asian laadusta riippuen siihen 2-3 lisäjäsentä ja tässä kokoonpanossa määrätä myönnetyn määrärahan puitteissa jaettavien palkintojen suuruus ja lopullisesta työstä maksettava palkkio; valvoa seurakuntien omistamien taideteosten kuntoa ja antaa lausuntoja seurakuntatiloihin lahjoituksin tarjotuista taideteoksista. Kuvataidetoimikunnan ohjesääntö. HeKA.
42. Helsingin ev.lut seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto. HeKA.
43. Kuvataidetoimikunnan ohjesääntö. HeKA. Helsingin kuvataidetoimikunnan jäseninä ovat toimineet: Martti Aiha, Heikki Alitalo, Mauri Favén, Uno Halttunen, Raimo Heino, Erkki Hervo, Heikki Häiväoja, Toivo Jaatinen, Harry Kivijärvi, Matti Kujasalo, Jouko Liehu, Birgitta Lojander, Hilikka Luosto, Jukka Mäkelä, Martti Nortia, Silja Rantanen, Jari Reponen, Pauli Riikonen, Kauko Räsänen, Tauno Sarantola, Sigtrygg

- Serenius, Anita Snelman, Heikki Somersalo, Antero Toikka, Lasse Victorzon ja Reijo Viljanen.
44. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto. HeKA.
 45. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 46. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 47. Vähäkangas 1994, s. 113.
 48. Vähäkangas 1994, s. 114.
 49. Kristillisen Taideseuran valitsemina asiantuntijoina Ylihärmän alttaritaulukilpailun palkintolautakunnassa toimivat Rafael Blomstedt, Mikko Oinonen, Toivo Salervo sekä Yrjö Vasinen.
 50. Vähäkangas 1994, s. 115-116.
 51. Suomen Taiteilijaseuran kilpailusäännöt 38/1986. STA; Kilpailusäännöt 1949. SKA.
 52. Ibid.
 53. Ibid.
 54. Ibid.
 55. Ibid.
 56. Ks. esim. Lauttasaaren kirkon taidekilpailun ohjelma. HeKA.
 57. Ks. esim. Olarin kirkon kuvataidekilpailu.
 58. Kontulan uusi pyhäkkö avautuu lauantaina. Helsingin Sanomat 4.5.1988.
 59. Lennart Segerstråle on voittanut mm. II p. Eduskuntatalon seinämaalauskilpailussa 1930, I p. Burträskin kirkon alttaritaulukilpailussa 1948, I p. Varkauden kirkon alttarifreskokilpailussa 1951-52, I p. Motalan krematorion seinämaalauskilpailussa 1955, II p. Malmön Slottstadenin kirkon seinämaalauskilpailussa 1958. Kuvataiteilijat 1986, s. 410.
 60. Wessman 1977, s. 92.
 61. Wessman 1977, s. 97.
 62. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
 63. Ks. Taiteilijan luomisvoimaa ei saa kahlita. Kotimaa 26.4.1977.
 64. Ibid.
 65. Kajanto, MSL:n kirkkotaiteen päivät. Suomenmaa 6.10.1981.
 66. Felix Frang maalasi alttaritaulun mm. Längelmäen 1895, Viljakkalan 1896, Jämijärven 1987, Lopen 1901, Suoniemen 1903, Kiukaisten 1904, Reposaaaren 1906, Pirkkalan 1907, Multian 1912, Iitin 1917, Mouhijärven 1918, Pusulan 1921, Kankaanpään 1922, Joutsenon 1923, Vähäkyrön 1923, Virtasalmen 1926 kirkkoihin
 67. Wäre 1989, s. 127.
 68. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 69. Ibid.
 70. Timo ja Tuomo Suomalaisen kirje kuvataidetoimikunnalle 19.2.1969. HeKA.
 71. Taiteilijan luomisvoimaa ei saa kahlita. Kotimaa 26.4.1977.
 72. Ibid.
 73. Ibid.
 74. Aho 1987, s. 7.
 75. Airas 1992, s. 33.
 76. Airas 1992, s. 33-34.

77. Arnkil 1987, s. 67.
78. Seurakuntataloihin/keskuksiin on hankittu kuvataidetta kilpailun avulla mm. Helsingin Alppilaan 1961, Ylöjärvelle 1978, Helsingin Kulosaareen, Oulun Kaukovainiolle 1980, Pudasjärvelle 1982, Uuteenkaupunkiin 1988, Nurmijärvelle (?).
79. Hanka 1988, s. 165-166.
80. Jouko Martikaisen mukaan vuosina 1945-1984 rakennettuihin kirkkoihin hankittiin 103 alttarille tai alttariseinälle sijoitettua taideteosta.
81. Kirkkoja, joissa on pidetty sekä arkkitehtuurisuunnittelu- että kuvataidekilpailu ovat mm. Helsingin Johanneksen, Alavuden, Turun Mikaelin, Varkauden, Helsingin Meilahden, Helsingin Lauttasaaren, Helsingin Kannelmäen, Helsingin Roihuvuoren, Lahden Ristin ja Espoon Olarin kirkko.
82. Ks. esim. L(udvig). W(ennervirta)., Altтарitaulut kirkoissamme. Uusi Suomi 1.3. 1914; E(dvard). R(ichte)-r., Wirolahden altтарitaulukilpailun johdosta. Helsingin Sanomat 27.2.1914.
83. Kilpailu Wirolahden kirkon altтарitauluksi. Karjalainen 1.3.1914.
84. Ibid.
85. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL; Hanka 1995, s. 30.
86. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
87. Ibid.
88. Lopen kirkon altтарitaulu. Iltalehti 4.7.1928.
89. E(dvard) .R(ichte)-r., Lopen kirkon altтарitaulu. Helsingin Sanomat 1.12.1929.
90. Vähäkangas 1995, s.125. JYTHL.
91. Pusulan kirkon altтарiseinämaalauskilpailu. Helsingin Sanomat 17.12.1932.
92. Tarinahetki taiteilija Urho Lehtisen kanssa. Keski-suomalainen 31.12.1932.
93. Rönkkö 1985, s. 150-151; Kilpailu Inarin kirkon altтарitaulusta. Helsingin Sanomat 12.5.1938.
94. Ibid.
95. Vesa Kotilaisen suullinen tiedonanto 5.8.1997.
96. Ylihärman kirkon altтарitaulukilpailu. Helsingin Sanomat 28.3.1948.
97. Eini Syväniemen arkisto. ESA.
98. Lauri Aaltosen suullinen tiedonanto 5.5.1997.
99. Ibid.
100. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
101. Ibid.
102. Valkonen 1992, s. 37-38.
103. Valkonen 1992, s. 38.
104. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94.
105. Ibid.
106. Munkkivuoren kirkon altтарitaulukilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjat 1964.
107. Ibid.
108. Munkkivuoren kirkon rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1963-64.

109. Kannelmäen kirkon lasimaalauskilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjat 1967-69.
110. Turun tuomiokirkon alttarikrusifiksin palkintolautakunnan pöytäkirjat 1971.
111. Suomen Kuvanveistäjäliiton arkisto. SKA.
112. Höglund, Pedersöre kyrka. Vasabladet 30.1.1987.
113. Ammattitaitelijat jäävät pois Pedersören alttaritaulukilpailusta. Kotimaa 16.3.1990.
114. Alttaritaulukisan voitti perinteisen moderni työ. Keskipohjanmaa 29.6.1990.
115. Ibid.
116. E(dvard). R(ichte)-r., Wirolahden alttaritaulukilpailun johdosta. Helsingin Sanomat 27.2.1914.
117. Mannerheim-Sparre 1994, s. 136.
118. Mannerheim-Sparre 1994, s. 158.
119. Kettunen 1971, s. 74-75.
120. Kettunen 1971, s. 76.
121. Kettunen 1971, s. 78.
122. Lisäksi Launis on suunnitellut mm. Mietoisen alttarikrufiksin 1911, Tarvasjoen kuori-ikkunan lasimaalaukset 1916, Euran Hinnerjoen alttarilasimaalauksen 1921, Pomarkun alttarifreskon 1922, Tervon alttarilasimaalauksen 1925, Lappi TL: alttarilasimaalauksen 1926.
123. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
124. Ibid.
125. Ks. Viite 66.
126. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
127. Vähäkangas 1994, s. 114.
128. Ks. E(dvard). R(ichte)-r., Lapinlahden alttaritaulu. Helsingin Sanomat 7.6. 1931; L(udvig). W(ennervirta)., Lapinlahden kirkon alttaritaulu. Suomenmaa 6.6.1931.
129. Vähäkangas 1994, s. 114.
130. L(udvig). W(ennervirta)., Lapinlahden kirkon alttaritaulu. Suomenmaa 6.6.1931.
131. Vähäkangas 1996, s. 220.
132. Jämsänkosken alttaritaulun viimeisteli valmiiksi taiteilijan kuoleman jälkeen hänen puolisonsa Ragni Cawén vuonna 1935.
133. Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1932-64. TuKKA.
134. Ibid.
135. Ibid.
136. Rönkkö 1985, s. 188.
137. Entinen Turtolan srk., johon myös Pello kuuluu, muutettiin Pellon srk.-nimiseksi 1975.
138. Rönkkö 1985, s. 191.
139. Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1932-64. TuKKA.
140. Ibid.
141. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
142. Segerträle oli jo suunnitellut mm. Porvoon teatteritalon freskomaalaukset 1935 (tuhoutunut sodan aikana), Mäntän tehtaiden 3 freskomaalauksta 1935, Suomen Pankin Finlandia-freskot 1943 sekä Rovaniemen kirkon alttarifreskomaalauksen.

143. Ainoa tieto, että kyseessä olisi ollut kilpailu, löytyy Kuvataiteilijat 1986 -teoksesta. Ks. Kuvataiteilijat 1986, s. 479.
144. Hannula 1991, s. 27.
145. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
146. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
147. Ibid.
148. Roihuvuoren kirkon rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1967-70. HeKA.
149. Roihuvuoren kirkon lasimaalauskilpailun palkintolautakunnan pöytäkirja 1.-3.9.1969. HeKA.
150. Selinin "Kalliot halkesivat" Halssilan kirkon alttariseinään. Keski-Suomen Iltalehti 16.9.1970.
151. Ibid.
152. Jyväskylän kaupunkiseurakunta ei ole säilyttänyt arkistossaan Halssilan kilpailua koskevia pöytäkirjoja.
153. Henrikin kirkon alttariveistoskilpailun ohjelma. TuKKA.
154. Henrikin kirkon alttariveistoskilpailun palkintolautakunnan pöytäkirja 18.4.1980. TuKKA.
155. Alttariseinän peittävä puinen reliefi hankitaan Rautavaaran kirkkoon. Iisalmen Sanomat 11.9.1981.
156. Arnkil 1987, s. 67.
157. Kontulan kirkon alttarimaalauskilpailu palkintolautakunnan pöytäkirja 4.5.1987. HeKA.
158. Ibid.
159. Kokkola, Trosfragment - talande symbolik. Kyrkpressen 21.5.1987.
160. Airas 1992, s. 109.
161. Alttaritaulutyöryhmän muistio 1996-97. ITaKA.
162. Ibid.
163. Ibid.
164. Ibid.
165. Ibid.
166. Ibid.
167. Ibid.
168. Seurakuntaneuvoston pöytäkirjat 1986-98. VReKA; Ositettu taivaallinen kirkkaus. Helsingin Sanomat 24.1.1988. Sanomalehti artikkelissa väitettiin, että Juho Karjalainen olisi valittu alttariteoksen tekijäksi kutsukilpailumenettelyllä.
169. Seurakuntaneuvoston pöytäkirjat 1986-98. VReKA.
170. Ibid.
171. Nuutinen 1991, s. 30.
172. Ibid.
173. Lindström 1957, s. 226.
174. Nuutinen 1991, s. 30.
175. Ibid.
176. Ibid.
177. Palkintokilpailu ehdotuksista lasimaalauksiksi Turun tuomiokirkkoon.
178. Näitä johtavia ajatuksia olivat Kristus opettajana; Kristus kuninkaana ja maailman tuomarina; Suomen kansan kohoaminen sivistyskansaksi; Suomen kansan valtiollinen kehitys; Kirkko, Hengen johtoa seuraten, Suomen kansan kasvattajana persoonalliseen ja henkiseen uskonelämään; Raamatullisia Maria-aiheita, keskeisenä Jeesuksen

- syntyminen sekä miten Suomen kirkko on toteuttanut Vapahtajan sanoja: "Sallikaa lasten tulla minun tyköni" ja "Tehkään kaikki kansat opetuslapsikseni...kastamalla...ja opettamalla. Palkintokilpailu ehdotuksista Turun tuomiokirkkoon.
179. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 180. Ibid.
 181. Lauttasaaren kirkon taidekilpailun palkintolautakunnan pöytäkirja 2.-12.9.1968. HeKA.
 182. Ibid.
 183. Ibid.
 184. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 185. Ibid; Ks. Aho 1970, s. 11.
 186. Ibid.
 187. Maunulan kirkon maalauskilpailun arvostelulautakunnan pöytäkirja 14.12.1979.
 188. Ibid.
 189. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 190. Kirkkoherra Pentti Kortekankaan kirje kuvataidetoimikunnalle 1.2.1980. HeKA.
 191. Ks. Aroaho, Kelpaako moderni kuvataide kirkkoon? Kirkko ja kaupunki 12.11.1980.
 192. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 193. Kallio, Keskustelua. Kirkko ja kaupunki 9.1.1980.
 194. Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94. HeKA.
 195. Ibid.
 196. Alttarin kuvataidekilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjat 1988. EsOKA.
 197. Ibid.
 198. Ibid.
 199. Ibid.
 200. Ibid.
 201. Ibid.
 202. A. G-s (Axel Haartman), 1942, s. 19.
 203. Ibid.
 204. Ibid.
 205. Ibid.
 206. A. G-s (Axel Haartman), 1942, s. 20.
 207. Ibid.
 208. Ibid.
 209. Ibid.
 210. Saarikivi 1945, s. 139.
 211. Ks. Airas 1992, s.114-140.
 212. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
 213. Ibid.
 214. Ibid.
 215. Ibid.
 216. Ibid.
 217. Ibid.
 218. Tapiolan kirkon kirkkosalin kuvataidekilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjat 1989-90. EsKA.
 219. Ibid.
 220. Ibid.
 221. Ibid.
 222. Ibid.
 223. Ibid.

224. Järvinen, Kirkkoherra ja kappalainen tekivät Tapiolan kirkon alttariseinälle teoksen. Helsingin Sanomat 17.5.1997.
225. Ibid.
226. Juhani Kulon suullinen tiedonanto 9.9.1997.
227. Paikkakunnittain järjestetty arkisto. JYTHL.
228. Ibid.
229. Ibid.
230. Rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1946-49. RoKA.
231. Ibid.
232. Ibid.
233. Ibid.
234. Ibid.
235. Ibid.
236. Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1949-55. RoKA.
237. Rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1946-49. RoKA.
238. Ibid.
239. Vähäkangas 1994, s. 115.
240. Ibid.
241. Ibid.
242. Ibid.
243. Temppliaukion kirkon veistoskilpailun ohjelma. HeKA.
244. Timo ja Tuomo Suomalaisen kirje kuvataidetoimikunnalle 19.2.1969. HeKA.
245. Ks. Luku VI 1.2.8. Rautavaaran alttariveistoskilpailu s. 79.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

- Eini Syväniemen arkisto (ESA), Jyväskylä.
Kemin alttaritauluhanketta koskevat asiakirjat.
- Espoon kirkkojen arkisto (EsKA), Espoo.
Tapiolan kirkon kirkkosalin kuvataidekilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirjat 1989-90.
- Espoon Olarin kirkon arkisto (EsOKA), Espoo.
Altтарin kuvataidekilpailun palkintolautakunnan
pöytäkirjat 1988.
- Helsingin kirkkojen arkisto (HeKA), Helsinki.
Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan
arkisto.
Kannelmäen kirkon lasimaalauskilpailun ohjelma.
Kannelmäen kirkon lasimaalauskilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirjat 1967-69.
Kiinteistölautakunnan suunnittelujaoston
pöytäkirja 3.2.1971.
Kirkkoherra Pentti Kortekankaan kirje
kuvataidetoimikunnalle 1.2.1980.
Kirkkoherra Voitto Viron kirje
kuvataidetoimikunnalle 8.12.1966
Kontulan kirkon alttarimaalauskilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirja 4.5. 1987.
Kuvataidetoimikunnan ohjesääntä.
Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1962-94.
Lauttasaaren kirkon taidekilpailun ohjelma.
Lauttasaaren kirkon taidekilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirja 2.-12.9.1968.
Maunulan kirkon maalauskilpailun arvostelulautakunnan
pöytäkirja 14.12.1979.
Maunulan kirkon rakennustoimikunnan pöytäkirja
28.12.1979.
Meilahden kirkon rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1953.
Munkkivuoren kirkon alttaritaulukilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirjat 1964.
Munkkivuoren kirkon rakennustoimikunnan
pöytäkirjat 1963-64.
Roihuvuoren kirkon lasimaalauskilpailun ohjelma.
Roihuvuoren kirkon lasimaalauskilpailun
palkintolautakunnan pöytäkirja 1.-3.9.1969.
Roihuvuoren kirkon rakennustoimikunnan
pöytäkirjat 1967-70.
Roihuvuoren seurakunnan kirkkoneuvoston
pöytäkirja 23.1.1970.
Temppeliaukion kirkon veistoskilpailun ohjelma.
Timo ja Tuomo Suomalaisen kirje
kuvataidetoimikunnalle 19.2.1969.

- Imatran Tainiokosken kirkon arkisto (ItaKA), Tainiokoski.
 Alttaritaulutyöryhmän muistiot 1996-97.
- Jyväskylän yliopisto, Taidehistorian laitos (JYTHL), Jyväskylä.
 Paikkakunnittain järjestetty arkisto.
 Valokuvakokoelma.
 Vähäkangas, Pekka, Kirkko ei ole temppeli ilman
 kuvataidetta. Alttaritaulutraditio 1918-1945.
 Lisensiaattityö 1995.
- Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkon arkisto (JyKA), Jyväskylä.
 Kirkkohallintokunnan ja -valtuuston pöytäkirjat 1970.
- Kansallisarkisto (KA), Helsinki.
 Suomen Taiteilijaseuran pöytäkirjoja.
- Keski-Suomen museon arkisto (KSMA), Jyväskylä.
- Kemin kirkon arkisto (KeKA), Kemi.
- Lahden kirkkojen arkisto (LaKA), Lahti.
 Kilpailujakoskeva arkisto.
 Yhteisen kirkkoneuvoston pöytäkirja 10.1.1978.
- Rovaniemen kirkon arkisto (RoKA), Rovaniemi.
 Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1949-55.
 Rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1946-49.
 Suomen Taiteilijaseuran kirje
 Opetusministeriölle 6.6.1950.
- Suomen Kuvanveistäjäliiton arkisto (SKA), Helsinki.
 Rautavaaran kirkon alttariveistoskilpailun kutsu.
 Rautavaaran kirkon rakennustoimikunnan
 pöytäkirja 23.10.1980.
 Kuvataidetoimikunnan vuosikertomukset 1974-79.
 Kilpailusäännöt 1949.
- Suomen Taidemaalariliiton arkisto (STA), Helsinki.
 Suomen Taiteilijaseuran kilpailusäännöt 38/1986.
- Turun ja Kaarinan kirkkojen arkisto (TuKKA), Turku.
 Kirkkohallintakunnan pöytäkirjat 1932-64.
 Martinkirkon rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1933.
 Turun ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto.
 Henrikin kirkon alttariveistoskilpailun ohjelma.
 Henrikin kirkon alttariveistoskilpailun
 palkintolautakunnan pöytäkirja 18.4.1980.
 Kuvataidetoimikunnan johtosääntö.
 Kuvataidetoimikunnan pöytäkirjat 1957-1979.
 Turun tuomikirkon alttarikrusifiksin palkintolautakunnan
 pöytäkirjat 1971.
 Turun tuomiokirkon alttarikrusifiksin veistoskilpailun
 ohjelma.

Vantaan Rekolan kirkon arkisto (VReKA), Rekola.
Kutsukilpailuohjelma.
Seurakuntaneuvoston pöytäkirjat 1986-98.

Suullisia tietoja antaneet

Aaltonen, Lauri, talousjohtaja, Kemi.
Helin, Sirkka-Liisa, projektisihteeri, Tampere.
Kotilainen, Vesa, fil.yo. Jyväskylä.
Kulo, Juhani, rakennuspäällikkö, Espoo.
Männistö, Laila, hallintosihteeri, Oulu.

Sanomalehtiartikkelit

Alttariseinän peittävä puinen reliefi hankitaan Rautavaaran kirkkoon. Iisalmen Sanomat 11.9.1981.

Alttaritaulukisan voitti perinteisen moderni työ.
Keskipohjanmaa 29.6.1990.

Ammattitaitelijat jäävät pois Pedersören alttaritaulukilpailusta. Kotimaa 16.3. 1990

Aroaho, Jyrki, Kelpaako moderni kuvataide kirkkoon?
Kirkko ja kaupunki 12.11.1980.

E(dvard). R(ichte)-r., Kirjallisuutta ja taidetta. Wirolahden alttaritaulukilpailun johdosta. Helsingin Sanomat 27.2.1914.

E(dvard). R(ichte)-r., Lopen kirkon alttaritaulu.
Helsingin Sanomat 1.12.1929.

E(dvard). R(ichte)-r., Lapinlahden alttaritaulu.
Helsingin Sanomat 7.6.1931.

Eskilsstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors.
Hufvudstadsbladet 21.1.1892.

Höglund, Maj-Britt, Pedersöre kyrka. Nya altartavlans planeras i Vasa. Vasabladet 30.1.1987.

Järvinen, Elina, Kirkkoherra ja kappalainen tekivät Tapiolan kirkon alttariseinälle teoksen. Helsingin Sanomat 17.5.1997.

Kajanto, Anneli, MSL:n kirkkotaitteen päivät. Kirkosta etsitään sisäistä rauhaa. Suomenmaa 6.10.1981.

Kallio, Ilmari, Keskustelua. Manulaankin kehnoa kirkkotaidetta.
Kirkko ja kaupunki 9.1.1980.

Kilpailu Inarin kirkon alttaritaulusta ratkaistu.
Helsingin Sanomat 12.5.1938.

Kilpailu Wirolahden kirkon alttaritauluksi.
Karjalainen 1.3.1914.

Kirjallisuutta ja taidetta. Uusi Suometar 20.1.1982.

Kokkola, Mikael, Trosfragment - talande symbolik.
Kyrkpressen 21.5.1987.

Kontulan uusi pyhäkkö avautuu lauantaina.
Helsingin Sanomat 4.5.1988.

Lasimaalaus perinettä Halssilan kirkon alttaritauluun.
Keskisuomalainen 16.9.1970.

Lopen kirkon alttaritaulu. Iltalehti 4.7.1928.

L(udvig). W(ennervirta)., Alttaritaulut kirkoissamme.
Uusi Suomi 1.3.1914.

L(udvig). W(ennervirta)., Lapinlahden kirkon alttaritaulu.
Suomenmaa 6.6.1931.

Martinkirkon alttarimaalaus valmistumassa.
Turun Sanomat 27.7.1933

Ositettu taivaallinen kirkkaus. Helsingin Sanomat 24.1.1988.

Pusulan kirkon alttariseinämaalauskilpailu.
Helsingin Sanomat 17.12.1932.

Puuska, Virpi, Tainiokosken alttaritaulu pistää ajattelemaan.
Myö yhes (Imatran seurakuntalehti) 30.11.1997.

Selinin "Kalliot halkesivat" Halssilan kirkon alttariseinään.
Keski-Suomen Iltalehti 16.9.1970.

Suomen Taiteilijaseura boikotoi Pedersören alttaritaulukilpaa.
Helsingin Sanomat 14.3.1990.

Taiteilijan luomisvoimaa ei saa kahlita. Kotimaa 26.4.1977.

Tapiolan kirkkoon ei hyväksytty taidetta. Kotimaa 16.11.1990.

Tarinahetki taiteilija Urho Lehtisen kanssa.
Keskisuomalainen 31.12.1932.

Tulta minä olen tullut heittämään. Orimattilan
Pitäjänsanommat 31.12.197.

Uusi Alttaritaulu. Kansan Uutiset 23.6.1951.

Ylihärmän kirkon alttaritaulukilpailu.
Helsingin Sanomat 28.3.1948.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

A. G-s (Axel Haartman), 1942. Turun uuden hautauskappelin koristekilpailu. Helsinki.

Ahlgrén, Lauri, 1987. Lasimaalauksia Suomessa. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki.

Aho, Arvo, 1967. Yksi pääsky kesää tekemässä. Taide 4/67.

Aho, Arvo, 1970. Uusinta kirkkotaidetta. Taide 3/70.

Aho, Arvo, 1987. Kirkollisen taiteen ongelmasta. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki

Airas, Jukka-Pekka, 1992. Uuden kirkkoarkkitehtuurin ongelmat. Kirkkorakennus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon taidekysymyksenä. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 178. Vammala.

Arkitekten 1903-1920.

Arkkitehti 1921-1991.

Arkkitehtuurikilpailujen järjestyssäännöt. Moniste. Helsingfors 1918.

Arnkil, Harald, 1987. Materian tuolle puolen. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki

Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Espoo 1987.

Auranen, Ahti, 1967. Muodot ja sisällys muuttuvat. Taide 4/67.

Berhg, Erik, 1984. Taidetta seurakunnissa. Wäinö Aaltosen museon julkaisu. Turku.

Bryggman, Erik, 1942. Turun hautauskappeli. Helsinki.

Hanka, Heikki, 1988. Kirkolliset taulumaalaukset Suomen luterilaisissa kirkoissa 1600-1980: hankintatapausten kvantitatiivinen analyysi. Kirkko suomalaisessa kulttuurissa. Erään tutkimusprojektin tuloksia. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A n:o 49. Pieksämäki.

Hanka, Heikki, 1995. Kuin kuvastimessa. Suomalaisen kirkkomaalauksen yleispiirteitä uskonpuhdistuksen jälkeen. Jyväskylän yliopiston taidehistorian julkaisuja 5. Jyväskylä.

Hannula, Kaija, 1991. "Julkinen tusina". Kahdentoista Kuopion julkisen taideteoksen synty, lähtökohdat ja tavoitteet. Kuopion taidemuseon julkaisuja n:o 11. Kuopio.

Hintze, Bertel, 1953. Albert Edelfelt. Suom. Helka Varho ja Eino Palola. Porvoo.

Huusari, Marja-Leena, 1988. Felix Frang 1862-1932. Ikaalinen.

Hyötyniemi, Hannu, 1977. Kemin 75-vuotiaan kirkon ja kaupunki-seurakunnan vaiheita - taaplausta tavallaan. S.l.

Jylhä, Kari, 1970. Kirkot ja kilpailut. Taide 3/70.

Kettunen, Sakari, 1971. Siikaisten seurakunnan vaiheita 1771-1971. Vammala.

Kuvataidekilpailun kilpailusäännöt. Julkaissut Suomen Taiteilijaseura. Moniste. Helsinki 1991.

Kuvataiteilijat 1986. Jyväskylä 1986.

Kuvataiteilijat 1991. Jyväskylä 1991.

Lennart Segerstråle 1892-1975. Lennart Segerstrålen 100-vuotisjulkaisu. Toim. Matias Uusikylä. Helsinki 1992.

Lindström, Aune, 1957. Pekka Halosen elämä ja teokset. Vammala.

Mannerheim-Sparre, Eva, 1994. Taiteilijaelämää. 2 painos. Helsinki.

Martikainen, Jouko, 1987. Kirkkotaiteemme ristiaallokossa. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki.

Martinkirkko. Kirkon esite. Turku 1989.

Me suunnitteleme kirkkoa. Raportti. Kirkkosuunnittelun seminaari 13.-14.10.1981. S.l. (1981).

Metsänheimo, Raimo, 1988. Veistäjän vapaus kilpailun kurimuksessa. Taide 5/88.

Mikaelinkirkko. Kirkon esite. Turku 1989.

Nikula, Riitta, 1990. Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku. Ars. Suomen taide 5. Keuruu.

Nuutinen, Heikki, 1991. Johanneksen kirkko 100 vuotta 1891-1991. Helsinki.

Palkintokilpailu ehdotuksista lasimaalauksiksi Turun tuomiokirkkoon. Moniste.S.l. (1923).

Pietilä, Reima, 1967. Kuvataiteen ja arkkitehtuurin suhde. Taide 4/67.

Poukkala, Aila, 1967. Anna Räsäsen totuuden hetki. Taide 4/67

Priha, Päikki, 1987. Suomen kirkollinen tekstiilitaide. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki.

Pulkamo, Seija, 1982. Rovaniemen seurakunta 350 vuotta. Rovaniemi.

- Pusa, Unto, 1963. Taide ja arkkitehtuuri. Taide 1/63.
- Reitala, Aimo, 1990. Monumentaalimaalaus.
Ars. Suomen taide 5. Keuruu.
- Räsänen, Kauko, 1963. Monumentaalimaalauksen ongelmat.
Taide 1/63.
- Rönkkö, Pekka, 1985. Noitarummusta kirkkauden kruunuun. Lapin
kirkkomaalauksia keskiajalta nykypäivään. Oulu.
- Saarikivi, Sakari, 1945. Suomalaisen taiteilijan "säädöllinen
murhenäytelmä". 10 vuotta Hilikka Toivolan taiteilijantietä.
Suomen taiteen vuosikirja 1945. Porvoo.
- Sarantola, Tauno, 1967. Ihanteellinen kirkko -
kokonaistaideteos. Taide 4/67.
- Sarantola, Tauno, 1987. Aiheen ja kuvan kysymyksiä kirkon
taiteessa. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki.
- Stenros, Helmer, 1967. Taideteos -luova intuitio. Taide 1/67.
- Suhonen, Pekka, 1987. Kirkkoarkkitehtuuri 1940-luvulta
nykypäiviin. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa.
Helsinki.
- Suomen kirkot ja kirkkotaide 1-2. Toim. Markku Haapio ja Laura
Luostarinen. Lieto 1980.
- Suomen taide 1953-1969. Porvoo.
- Suomen taiteen vuosikirja 1942-47, 1981-82 ja 1985. Porvoo.
- Taide 1970-1979. Porvoo.
- Taipale, Pentti, 1982. Kirkko Toivakassa. Saarijärvi.
- Tukiainen, Aimo, 1963. Monumenttitahto. Taide 1/63.
- Valkonen, Anne, 1986. Taide rakennetussa ympäristössä.
Monumenttiteoksen hankinta julkiseen tilaan. Jyväskylä.
- Valkonen, Markku, 1987. Modernin taiteen murros kirkkotaiteessa.
Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki.
- Valkonen, Markku, 1992. Monopolin taide. Porvoo.
- Varkauden kirkon uusi fresko. Taide 4/1954.
- Wessman, Kerttuli, 1977. Unto Pusa, monumentaalimaalari.
Rengas taiteen ketjussa. Keuruu
- Vähäkangas, Pekka, 1994. Kirkkotaide Pohjois-Savossa.
Kirkkotaidetta Pohjois-Savossa. Kuopio.

Vähäkangas, Pekka, 1996. Taide alttarilla. Alttaritaulutraditio Suomessa 1918-1945. Jyväskylä studies in the arts 52. Jyväskylä.

Wäre, Ritva, 1989. Kirkot. Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa. Ars. Suomen taide 4. Keuruu.

LUENTO

Koho, Timo, Modernia suomalaista arkkitehtuuria. Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos. Kesäkuu 1993.

KIRKON KUVATAIDEKILPAILUT AIKAJÄRJESTYKSESSÄ

LIITE 1

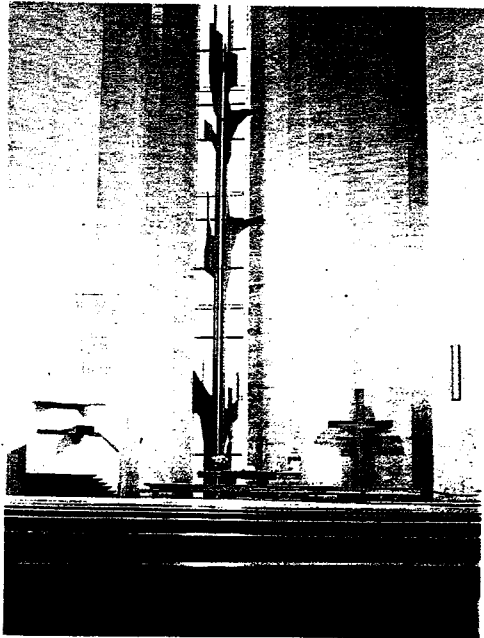
KILPAILU- VUOSI	KILPAILU- MUOTO	KILPAILUN KOHDE JA TARKOITUS	VOITTAJAT
1891-92	Y	HELSINGIN JOHANNEKSEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Albert Edelfelt (ei toteutettu)
1895	K	VAASAN PÄÄKIRKKO; alttaritaulukilpailu	Louis Sparre
1875 1910	T K	SIIKAISTEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Ilmari Launis
1913	Y	VIROLAHDEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Per Åke Laurén (ei toteutettu)
1914	Y	PUKKILAN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Wilho Sjöström
1915	Y	ALAVUDEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Oskari Paatela
1923	Y	TURUN TUOMIOKIRKKO; lasimaalauskilpailu	Magnus Enckell Henry Ericsson (jaettu)
1927-28	Y/U	LOPEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Kaapo Wirtanen
1928	K	KUUSANKOSKEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Alvar Cawén
1930-31	K	LAPINLAHDEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Alvar Cawén
1932	K?	NOORMARKUN KIRKKO; seinämaalauskilpailu; asehuone	Björn Thunström
1932	Y	OULUN TUOMIOKIRKKO; lasimaalauskilpailu	Gunnar Forström
1932	Y	PUSULAN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Urho Lehtinen
1933	K	TURUN MARTINKIRKKO; alttarimaalauskilpailu	Karl Ingelius Einari Wehmas (yhteistyö)
1938	Y	INARIN SAAMELAISKIRKKO; alttaritaulukilpailu	Väinö Saikko

1938-41	K	TURUN YLÖSNOUSEMUSKAPPELI; seinämaalauskilpailu	Aarne Niinivirta (ei toteutettu)
1948	Y	YLIHÄRMÄN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Lauri Hämäläinen
1949-50	K/U	KEMIJÄRVEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Aale Hakava
1951	K	TURUN MIKAELINKIRKKO; lasimaalauskilpailu	Hilkka Toivola
1951-52	Y/U	KEMIN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Erkki Koponen
1951-52	K	VARKAUDEN KIRKKO; alttarifreskokilpailu	Lennart Segerstråle
1953	K	HELSINGIN MEILAHDEN KIRKKO; reliefikilpailu;ulkoseinä	Armas Tirronen
1953-55	Y/U	RAJAMÄEN KIRKKO; alttarifreskokilpailu	Anna Räsänen
1955	K	PIELAVEDEN KIRKKO; lasimaalauskilpailu	Urpo Wainio
1958-59	K	KUOPION MÄNNISTÖN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Unto Heikkinen
1961-62	K	LAHDEN JOUTJÄRVEN KIRKKO; alttarireliefikilpailu	Pentti Papinaho
1964	Y	HELSINGIN MUNKKIVUOREN KIRKKO; alttarimosaiikkikilpailu	Åke Hellman
1967	Y	TURUN PYHÄN RISTIN KAPPELI; veistoskilpailu;sisääntuloaula	Essi Renvall
1968	Y	HELSINGIN LAUTTASAAREN KIRKKO; alttariteoskilpailu	Antero Ruotsalainen (ei toteutettu)
1968-69	Y	HELSINGIN KANNELMÄEN KIRKKO; lasimaalauskilpailu	Hilkka Toivola
1969	K	HELSINGIN ROIHUVUOREN KIRKKO; lasimaalauskilpailu	Reino Hietanen

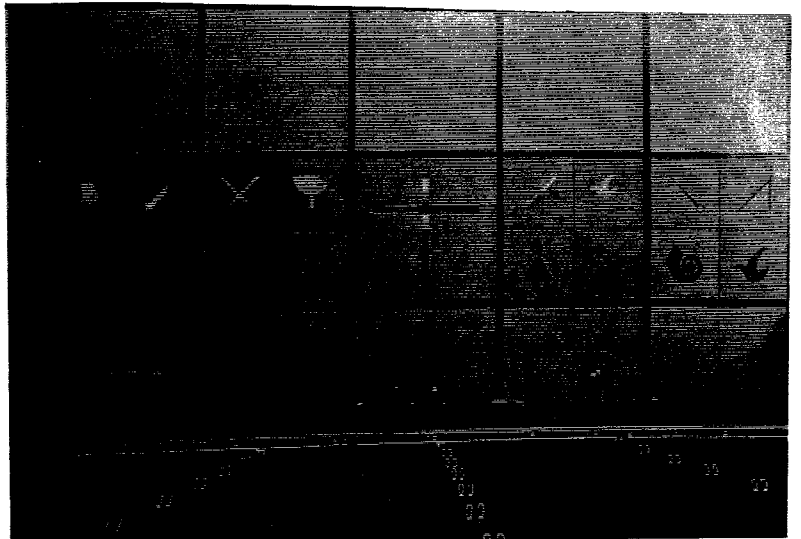
1970-71	K	JYVÄSKYLÄN HALSSILAN KIRKKO; alttariteoskilpailu	Helmer Selin
1970-71	Y	TURUN TUOMIOKIRKKO; alttarikrusifiksi- kilpailu	Antero Ruotsalainen
1972	T	TOIVAKAN KIRKKO; maalauskilpailu; sisäkatto	Pellervo Lukumies
1977-78	K	LAHDEN RISTIN KIRKKO; alttariveistoskilpailu	Pentti Papinaho (ei toteutettu)
1979-80	K	TURUN HENRIKIN KIRKKO; alttariveistoskilpailu	Raimo Utriainen (ei toteutettu)
1979-80	Y	HELSINGIN MAUNULAN KIRKKO; seinämaalauskilpailu	Matti Kujasalo (ei toteutettu)
1980-81	K	RAUTAVAARAN KIRKKO; alttarireliefikilpailu	Anu Matilainen
1986-87	K	HELSINGIN KONTULAN KIRKKO; alttariteoskilpailu	Hannu Väisänen
1988	Y	ESPOON OLARIN KIRKKO; alttariteoskilpailu	Pekka Rytönen (ei toteutettu)
1989-90	K	ESPOON TAPIOLAN KIRKKO; alttariteoskilpailu	Kauko Räsänen Kain Tapper (jaettu; ei toteutettu)
1990-91	Y/U	PIETARSAAREN MAASEURAKUNNAN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Jukka Nopsanen
1996	K	IMATRAN TAINIONKOSKEN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Kristiina Uusitalo
1997	K	VANTAAN REKOLAN KIRKKO; alttaritaulukilpailu	Nanna Susi

Lyhenteet: Y = Yleinen kilpailu
K = Kutsukilpailu
T = Tarjouskilpailu

KUVAT

1.

2.

3.

4.

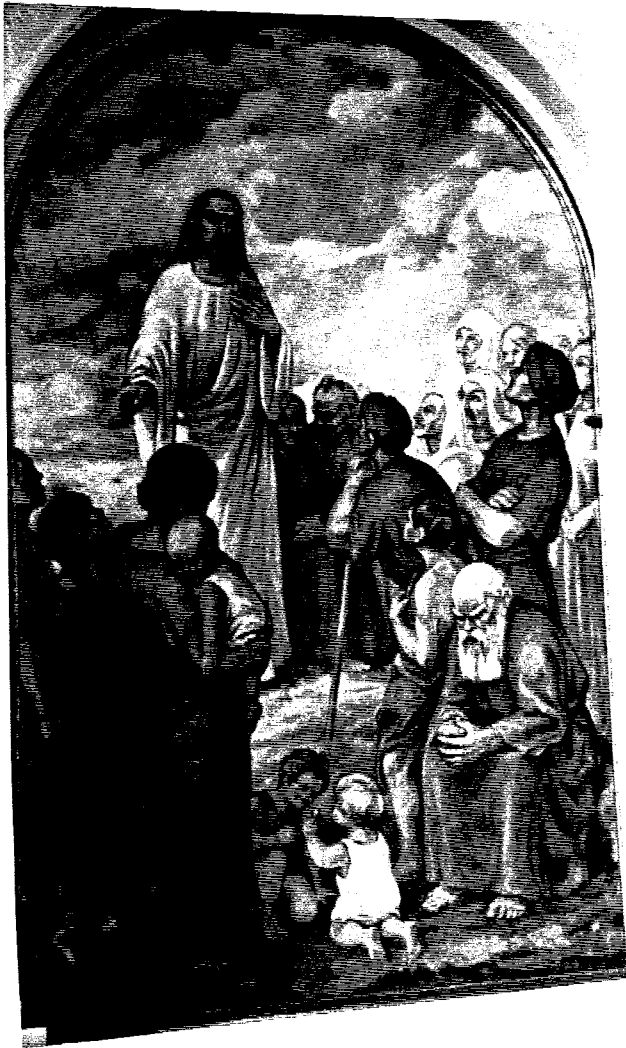

Kuva 1. Reima Pietilä, Särkynyt ruoko, 1968. Tampereen Kalevan kirkon alttariveistos. *Ars Sacra Fennica*, s. 40.

Kuva 2. Jaakko Laapotti, Kouvolan kirkon alttarisommitelma, 1978. Valok. Mini Syväniemi 1997.

Kuva 3. Oskari Paatela, Hautaanlasku, 1914. Virolahden kirkon alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.

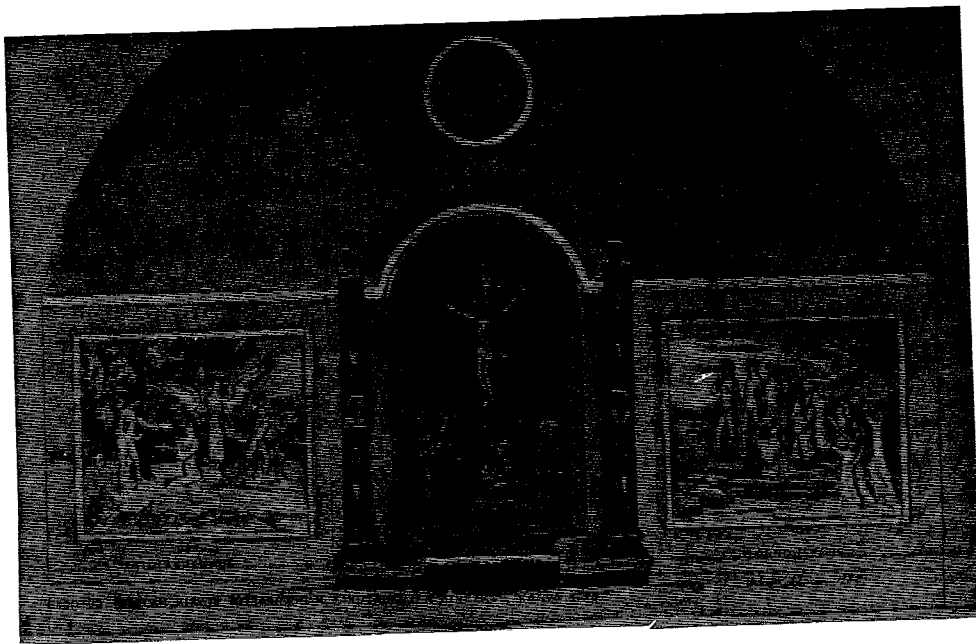
Kuva 4. Oskari Paatela, Ristiltöttö, 1915. Alavuden kirkon alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.

5.

7.

6.

Kuva 5. Kaapo Jirtanen, Vuorisaarna, 1929. Lopen kirkon alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTL.

Kuva 6. Urho Lehtinen, Syntiinlankeemus, Ylösnousemus, 1932. Luonnokset Pusulan kirkon alttariseinän sivutaulujen aiheiksi. Keski-Suomen museon arkisto. KSMA.

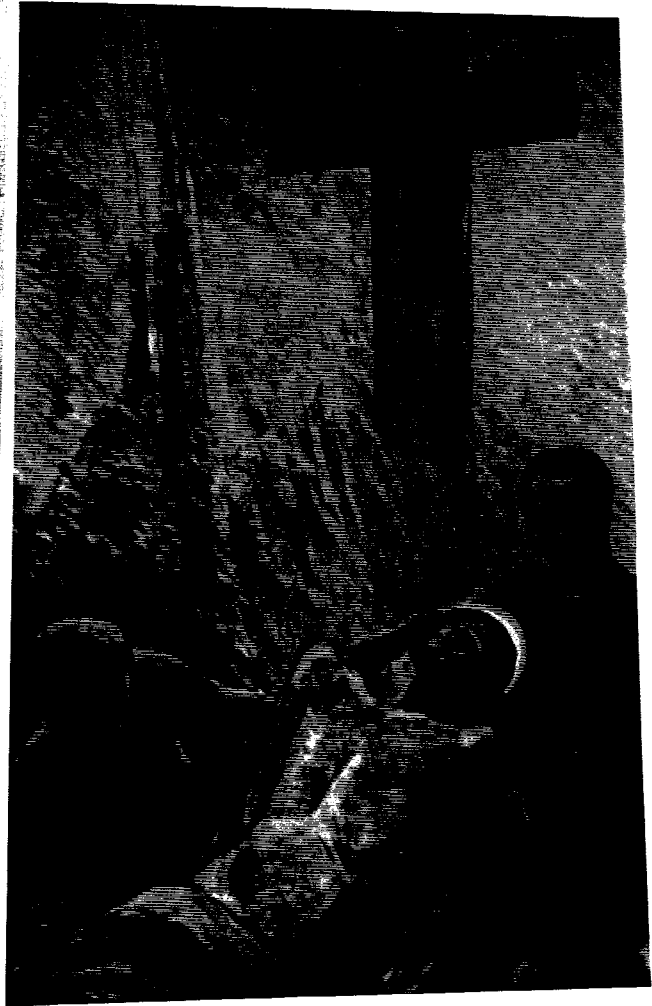
Kuva 7. Urho Lehtinen, Ylösnousemus, 1932. Luonnos Pusulan kirkon alttariseinän sivutaulun aiheeksi. Keski-Suomen museon arkisto. KSMA.

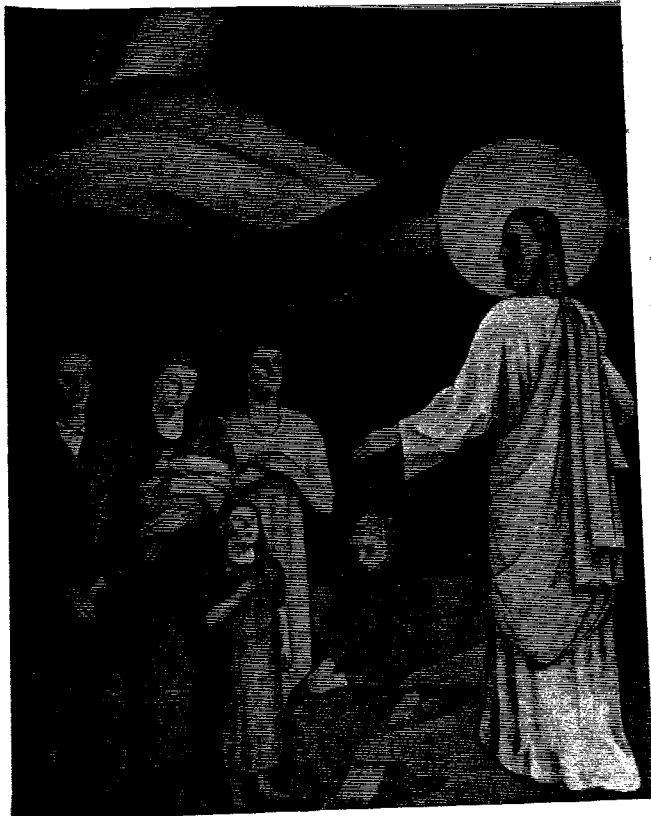
3.

9.

10.

11.

Kuva 3. Viinö Saikko, Kristus ilmestyy vaeltavalle saamelaisperheelle, 1938. Inarin saamelaiskirkon alttaritaulu. Rönkkö 1985, s. 151.

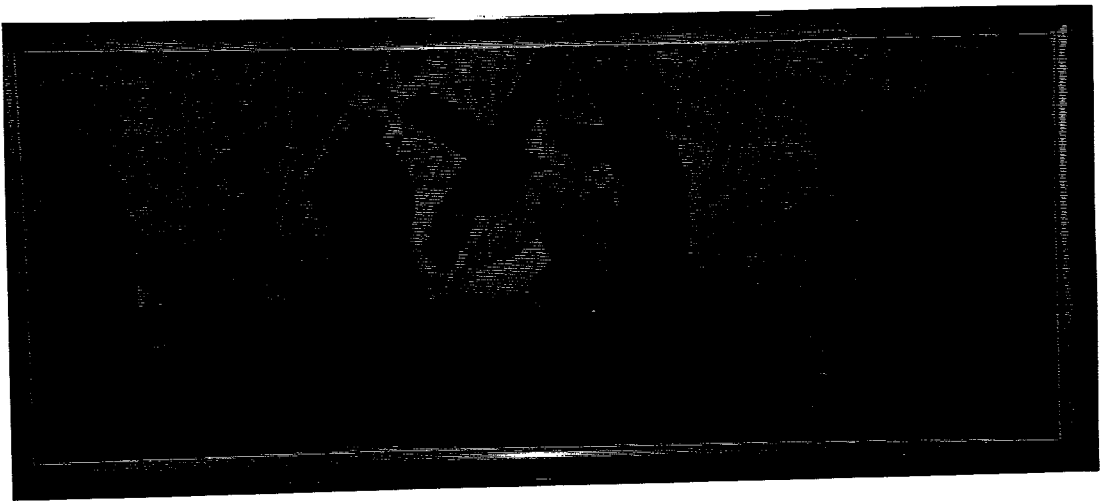
Kuva 9. Urho Lehtinen, luonnos Inarin saamelaiskirkon alttaritauluksi, 1938. Keski-Suomen museon arkisto. KSM.

Kuva 10. Anton Lindfors, Ylösnoussut Kristus nykyajassa, 1939. Huonion kirkon alttaritaulu. Rönkkö 1985, s. 155.

Kuva 11. Lauri Hämäläinen, Hautaanlasku, 1948. Ylihärmin kirkon alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.

12.

13.

14.

- Kuva 12. Erkki Koponen, Ylösnousemus, 1951. Luonnos Kemin kirkon alttaritaulukilpailuun. Marihaaran seurakuntakeskus. Kemi.
- Kuva 13. Erkki Kulovesi, Jeesus ja kyreeneläinen Simon, 1951. Luonnos Kemin kirkon alttaritaulukilpailuun. Kemin seurakuntakeskus.
- Kuva 14. Onni Oja, Vuorisaarnan autuaita, 1951. Luonnos Kemin kirkon alttaritaulukilpailuun. Kemin seurakuntakeskus.

15.

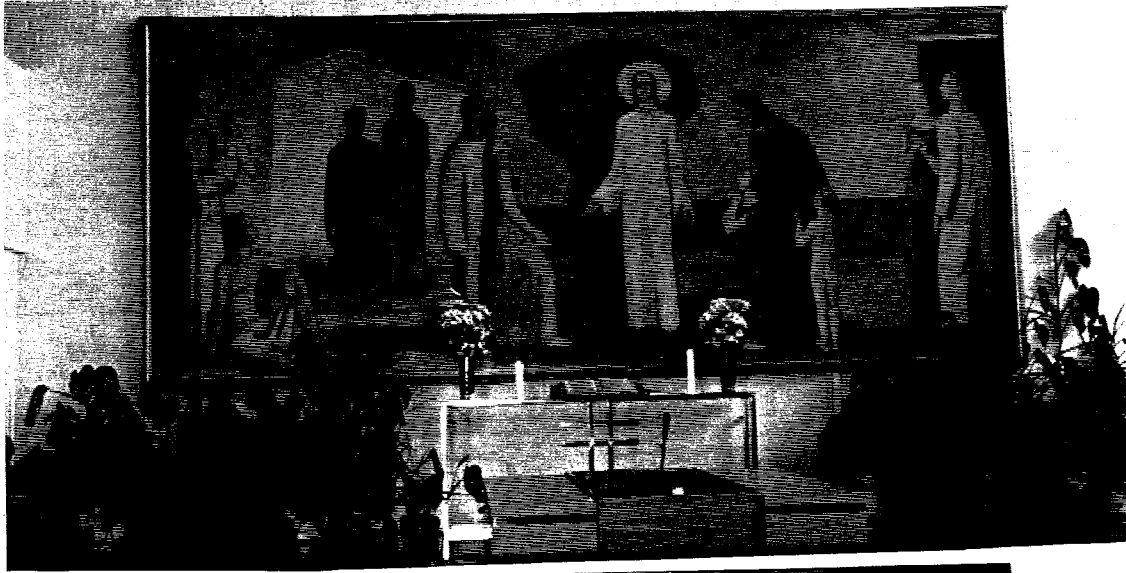

16.

17.

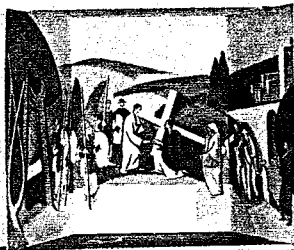
- Kuva 15. Erkki Koponen, Ylösnousemus, 1952. Luonnos Kemlin kirkon alttaritaulukilpailuun (uusintakilpailu). Veitsiluodon kirkko.
- Kuva 16. Erkki Kulovesi, Jeesus ja kyreeneläinen Simon, 1952. Luonnos Kemlin kirkon alttaritaulukilpailuun (uusintakilpailu). Kemlin seurakuntakeskus.
- Kuva 17. Onni Oja, Vuorisaaunan autuaita, 1952. Luonnos Kemlin kirkon alttaritaulukilpailuun (uusintakilpailu). Kemlin seurakuntakeskus.

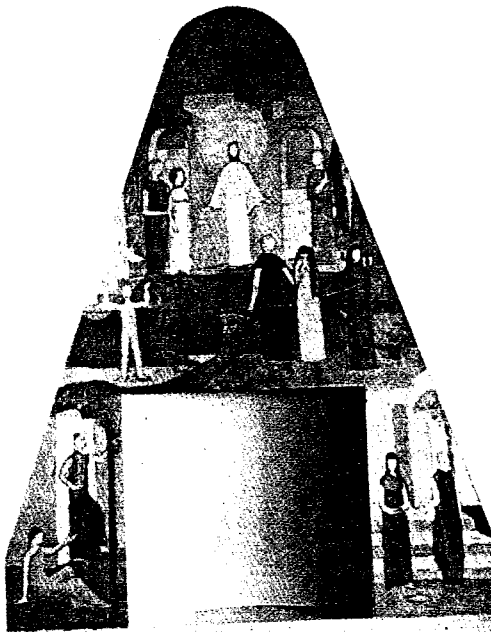
18.

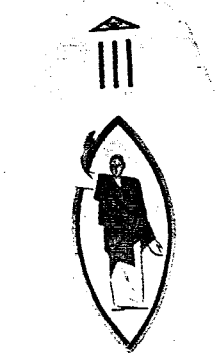
19.

20.

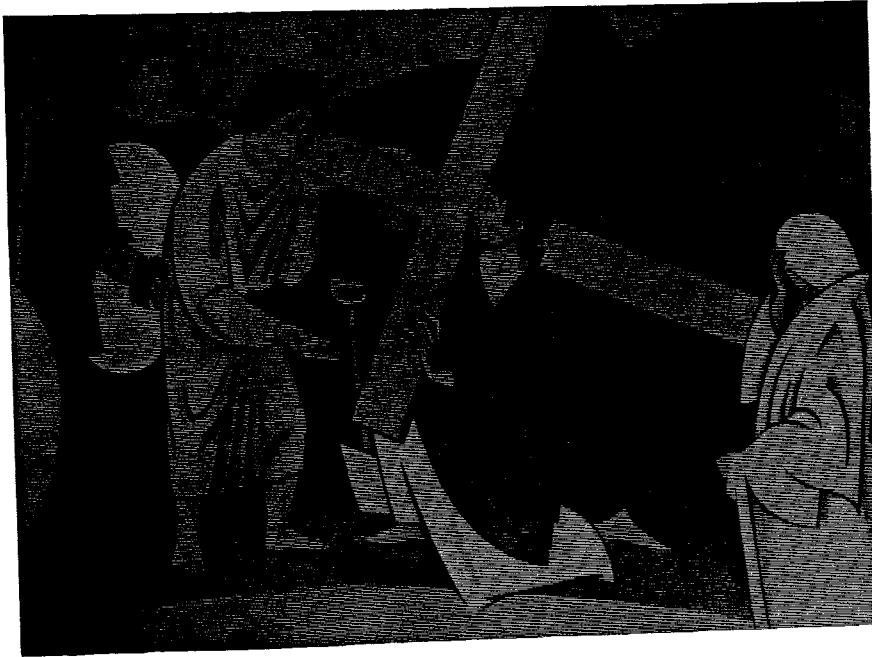

21.

22.

- Kuva 18. Erkki Koponen, Ylösousemus, 1953. Paattiolehdon kappeli, Kemi. Valok. Eini Syväniemi 1997.
- Kuva 19. Väinö Hervo, Luukas, 1951. Luonnos Kemin kirkon alttaritaulukilpailuun. Peurasaaren kirkon alttaritaulu, Kemi.
- Kuva 20. Unto Pusa, Zmpyrä, 1954. Luonnos Rajamäen alttarifreskokilpailuun. Valkonen 1992, s. 35.
- Kuva 21. Anna Räsänen, Matt; 5,6,7, 1954. Luonnos Rajamäen kirkon alttarifreskokilpailuun. Valkonen 192, s. 35.
- Kuva 22. Unto Pusa, Mandarila, 1954. Luonnos Rajamäen alttarifreskokilpailuun. Valkonen 1992, s. 37.

23.

24.

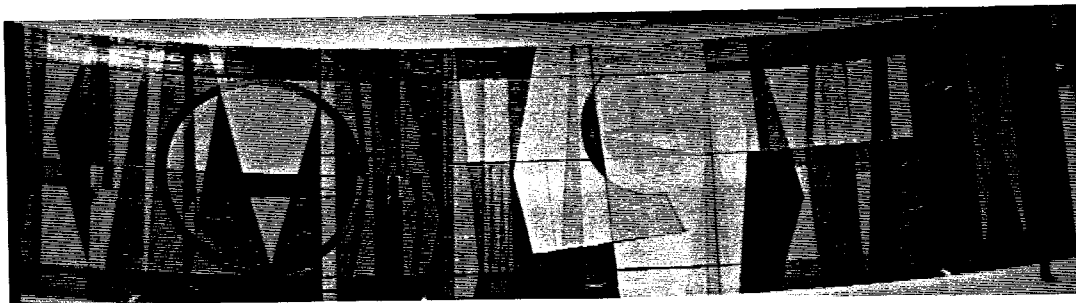
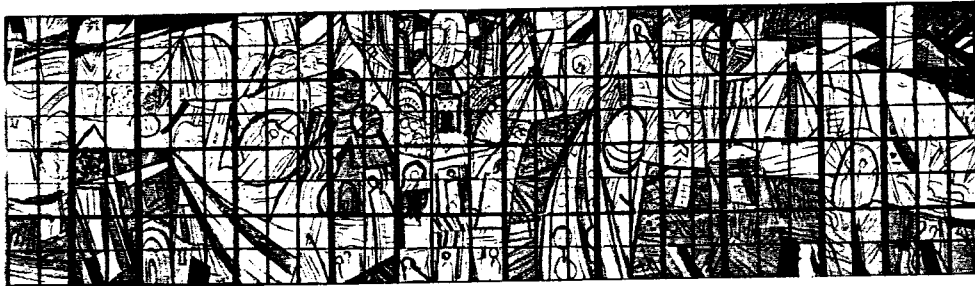
Kuva 23. Unto Pusa. Golgatan tie, yksityiskohta, 1954. Luonnos Rajamäen kirkon alttarifreskokilpailuun (uusintakilpailu).
Ars Sacra Fennica, s. 29.

Kuva 24. Anna Räsänen, Tie, totuus ja elämä, 1956. Rajamäen kirkon alttarifresko. Valokuvakokoelma. JYTHL.

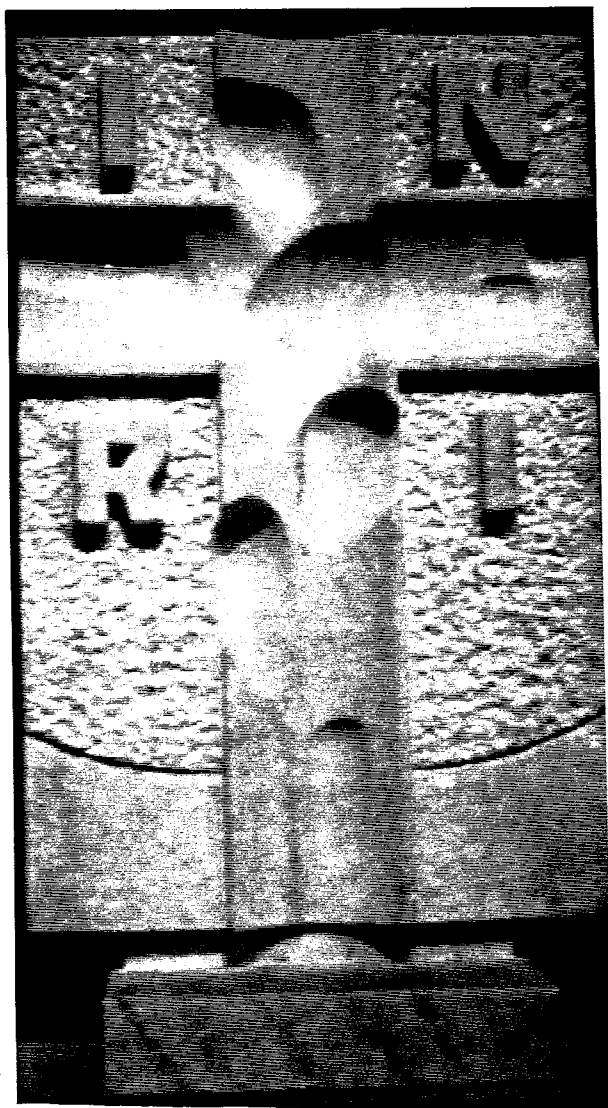
26.

25.

23.

27.

Kuva 25.
Hilkka Toivola, Chiesa nuova, 1969.
Luonnos Kannelmäen kirkon
lasimaalauskilpailuun. Aho 1970, s. 11.

Kuva 26.
Reino Hietanen, Ihmisten keskellä, 1969.
Luonnos Kannelmäen kirkon lasimaalaus-
kilpailuun. Aho 1970, s. 11.

Kuva 27.
Osmo Isaksson, Tulloon valkeus, 1969. Luonnos
Kannelmäen kirkon lasimaalauskilpailuun.
Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataide-
toimikunnan arkisto. HeKA.

Kuva 23.
Antero Ruotsalainen, Ylösnousemuskrusifiksi,
1971. Turun tuomiokirkon alttarikrusifiksi
(siirretty). Valok. Vesa Kotilainen 1997.

29.

30.

31. 32.

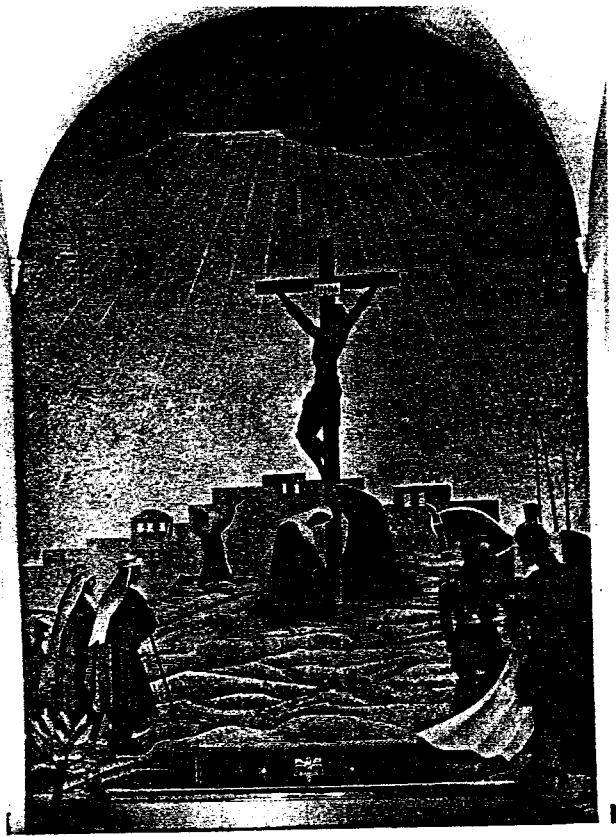

Kuva 29.
Louis Sparre, Jeesuksen hautaanlaskeminen,
1995-97. Vaasan kirkon alttaritaulu.
Valokuvakokoelma. JYTHL.

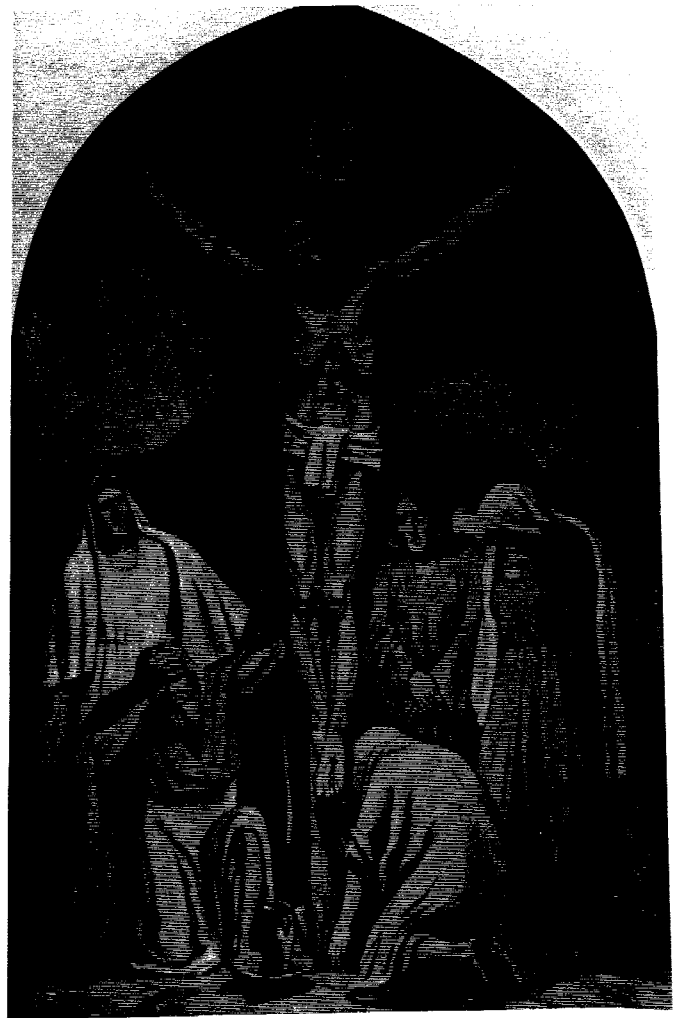
Kuva 30.
Albert Edelfelt, Jeesuksen syntymä, 1932.
Vaasan kirkon alttaritaulu.
Valokuvakokoelma. JYTHL.

Kuva 31.
Alvar Cawén, Kristus Getsemanessa,
1929. Kuusankosken kirkon
alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.

Kuva 32.
Alvar Cawén, Rukous työn ääressä
viljapellolla, 1923. Lapinlahden kirkon
alttaritaulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.

33.

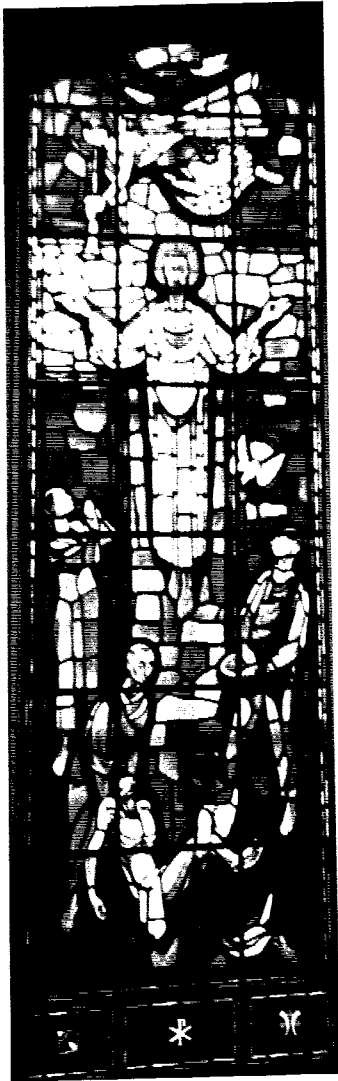

34.

35.

- Kuva 33. Einari Wehmas ja Karl Ingelius, Ristiinnaulittu, 1933. Turun Martinkirkon alttarimaalaus. Martinkirkko. 1989.
- Kuva 34. Aale Hakava, Jeesus ristillä, 1950. Kemijärven kirkon alttaritaulu. Rönkkö 1985, s. 139.
- Kuva 35. Hilikka Toivola, Hyvä Painen ja Usko, toivo, rakkaus, 1953. Turun Mikaelinkirkon lasimaalaukset. Valok. Vesa Kotilainen 1993.

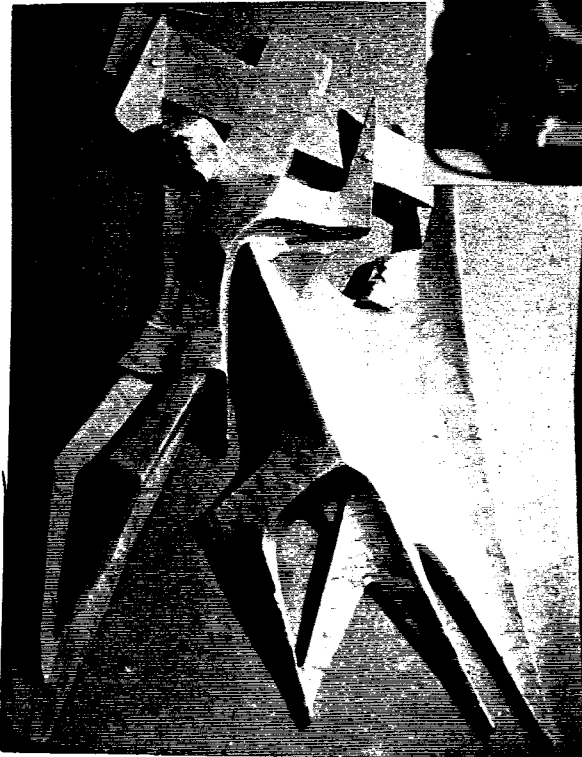
36.

37.

Kuva 36. Urpo Wainio, Kristus on ylösnoussut, 1956.
Pielaveden kirkon lasimaalaus. Valokuvakokoelma. JYTHL.

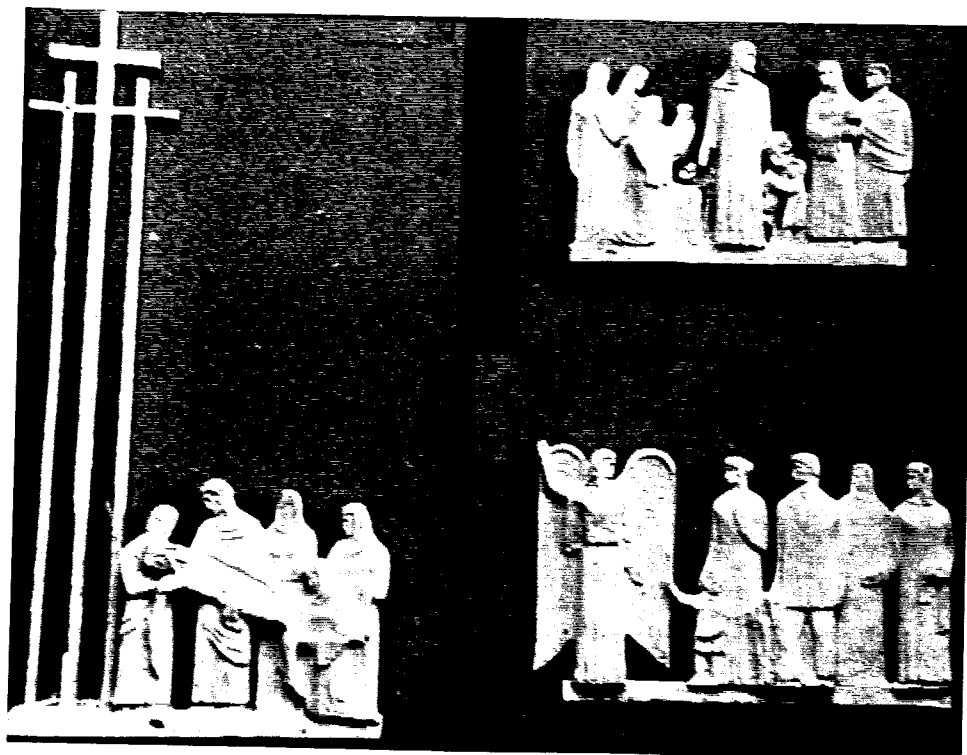
Kuva 37. Unto Heikkinen, Hautaan laskeminen, 1964.
Hannukselan (Männistön) kirkon alttaritaulu.

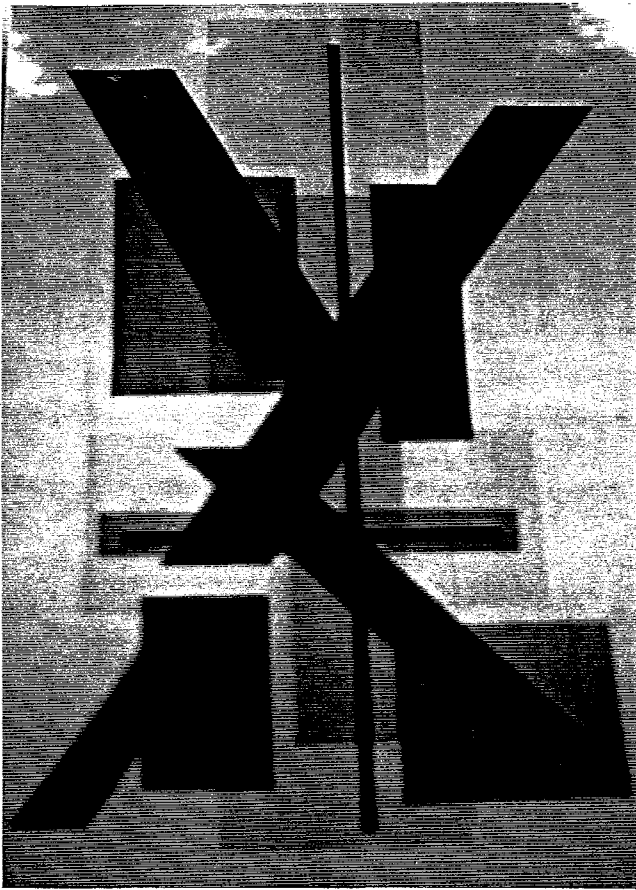
Kuva 39. Veikko Leppänen,
Se on täytetty, 1961-62.
Luonnos Lahden Joutjärven kirkon
reliefisarjan suunnittelukilpailuun.
Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.

Kuva 38. Pentti Papinaho,
Perustotuus, 1961-62.

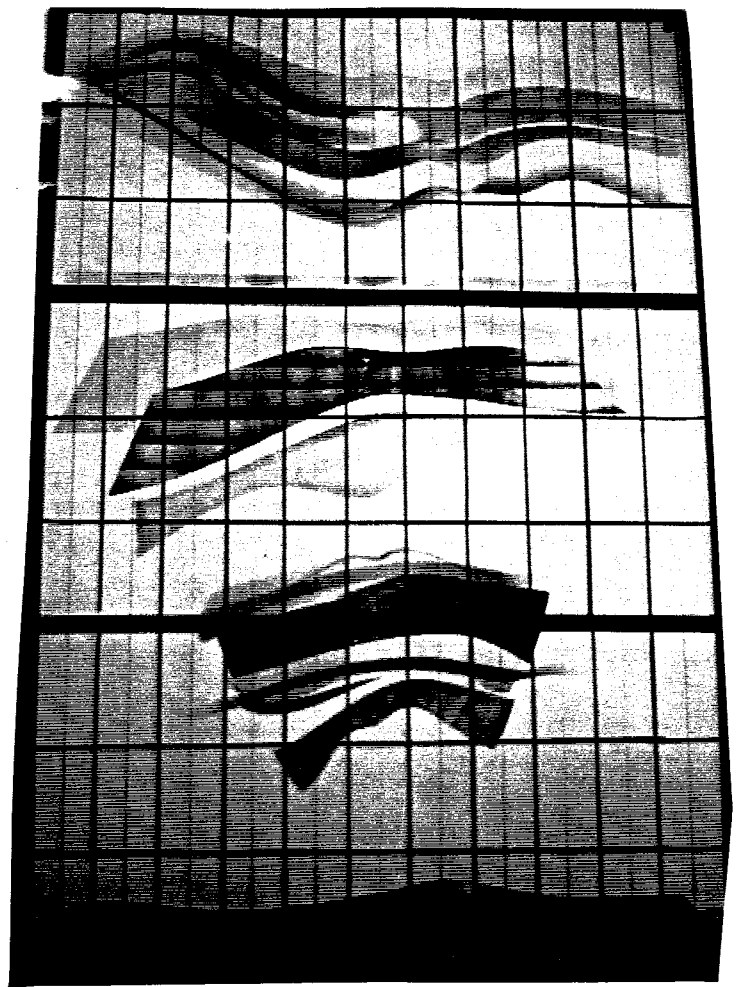
Luonnos Lahden Joutjärven kirkon reliefisarjan suunnittelukilpailuun.
Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.

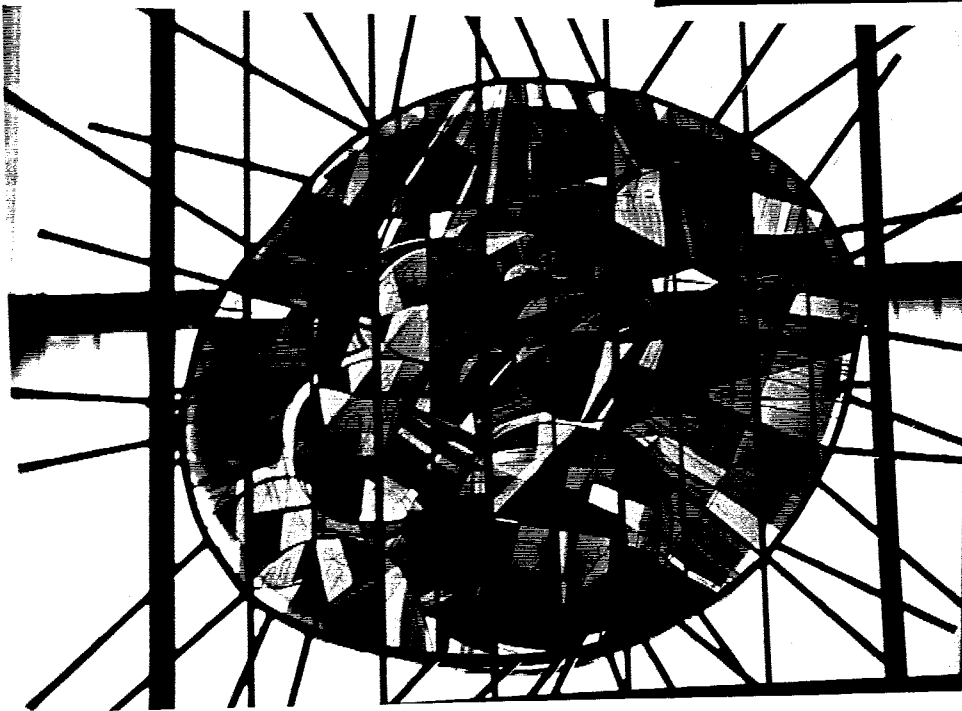
Kuva 40.
Armas Tirronen,
Vapahtajantie, 1961-62.
Luonnos Lahden
Joutjärven kirkon
alttarireliefisarjan
suunnittelukilpailuun.
Kilpailujakoskeva arkisto.
LaKA.

41.

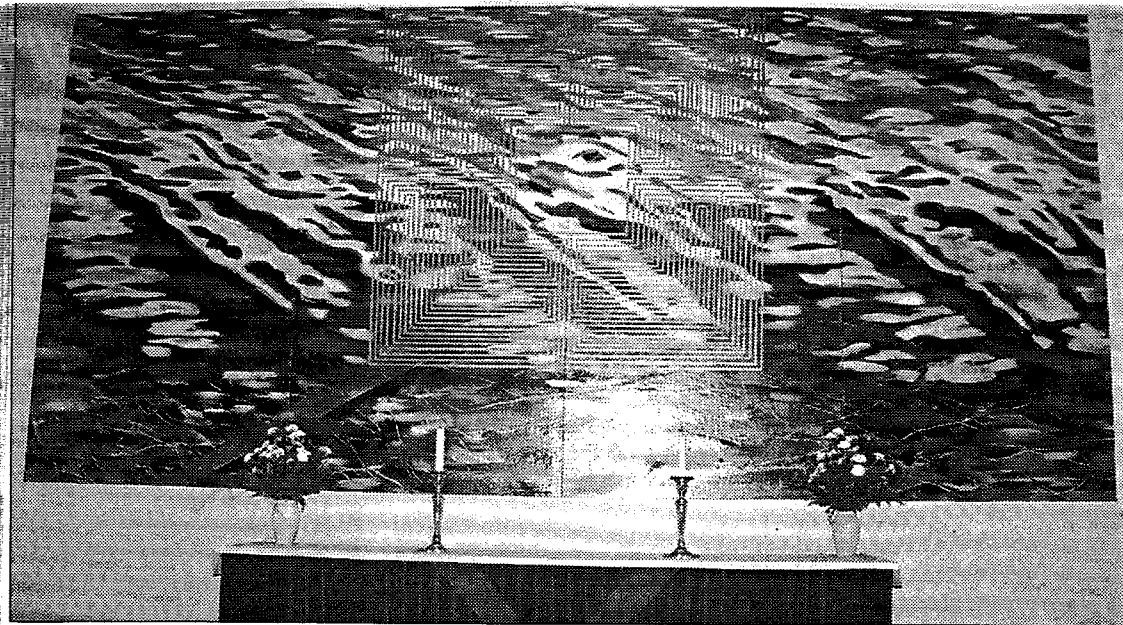

42.

43.

- Kuva 41. Göran Augustson, Krusifiksi, 1969. Luonnos Helsingin Roihuvuoren kirkon alttarilasimaalauskilpailuun. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto. HeKA.
- Kuva 42. Esko Tirronen, Uusi taivas ja uusi maa, 1969. Luonnos Helsingin Roihuvuoren kirkon alttarilasimaalauskilpailuun. Helsingin ev.lut. seurakuntien kuvataidetoimikunnan arkisto. HeKA.
- Kuva 43. Reino Nietanen, Circulum vitae, 1971. Helsingin Roihuvuoren kirkon alttarilasimaalaus. Valokuvakokoelma. JYTHL.

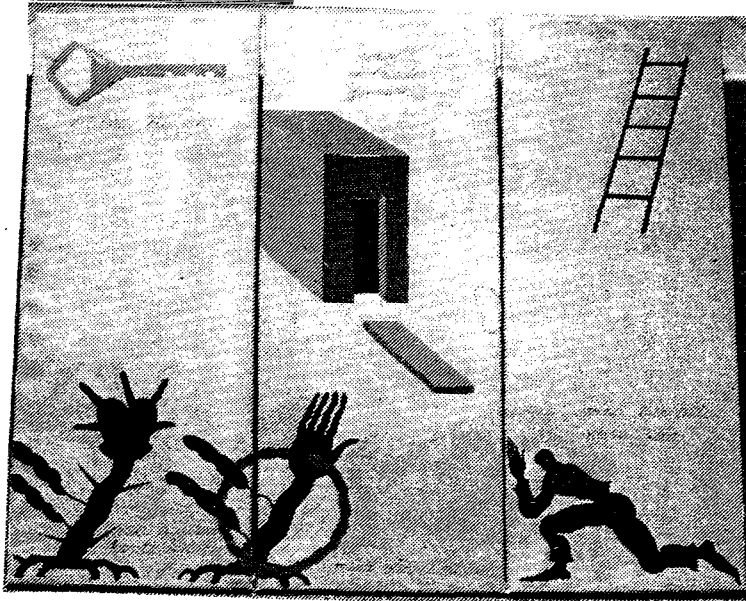
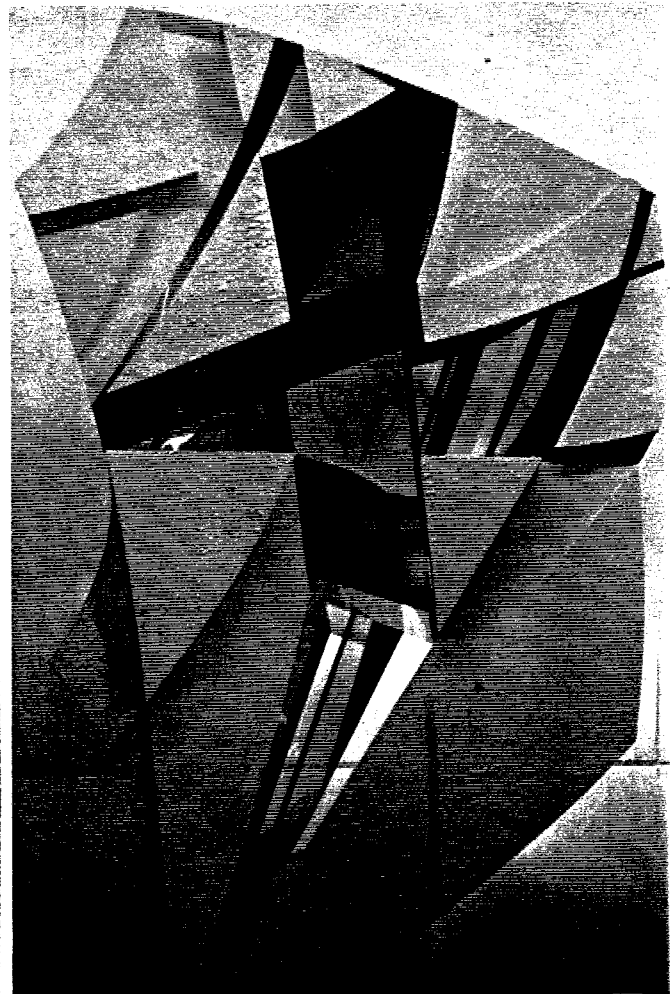

44.

47.

46.

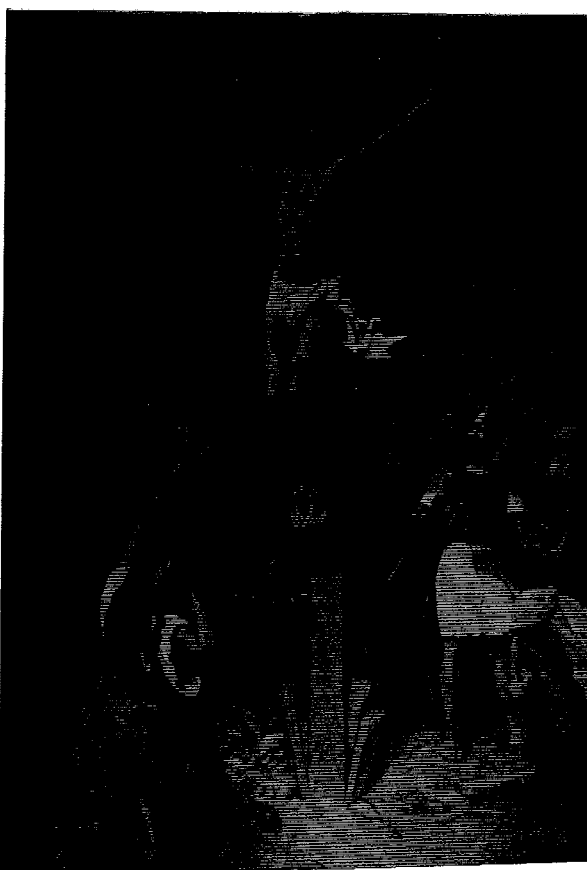
45.

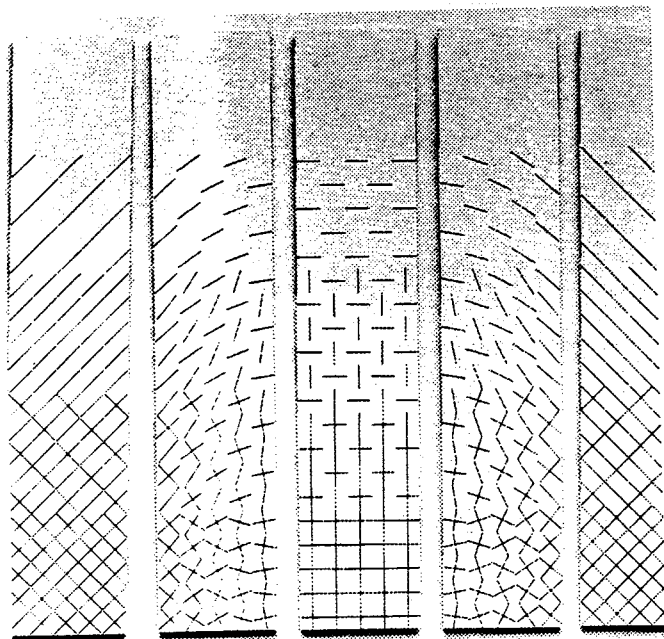
- Kuva 44. Urho Lehtinen, luonnos Jyväskylän Halssilan kirkon alttariteoskilpailuun, 1970. Keski-Suomen museon arkisto. MSMA.
- Kuva 45. Helmer Selin, Kalliot halkesivat, 1971. Jyväskylän Halssilan kirkon alttariteos. Valok. Eini Syväniemi 1998.
- Kuva 46. Hannu Väisänen, Fragmentteja uskosta, 1937. Luonnos Helsingin Kontulan kirkon alttariteoskilpailuun. Kokkola, Trosfragment - talande symbolik. Kyrkpresen 21.5.1937.
- Kuva 47. Kristiina Uusitalo, Nyt katselemme vielä kuin kuvastimesta, kuin arvoitusta, mutta silloin näemme kasvoista kasvoihin I Kor. 13:12, 1997. Puuska, Tainiokosken alttaritaulu pistää ajatteluun. Myö Yhes (Inatran seurakuntalehti) 30.11.1997.

48.

49.

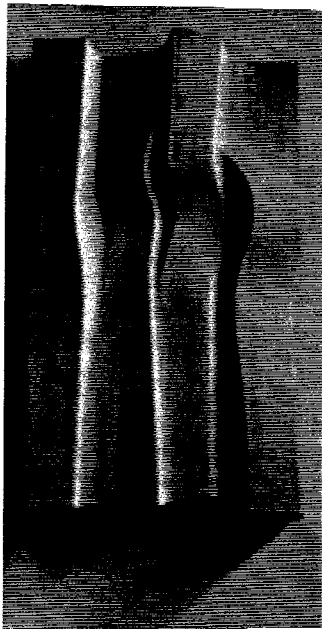
50.

51.

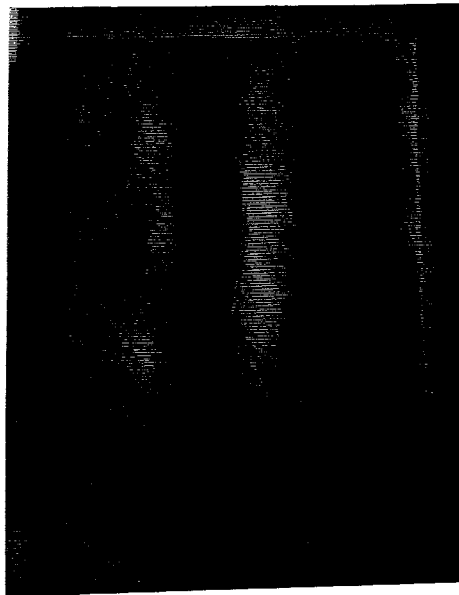

Kuva 48. Eero Järnefelt, Paavalin käöntymys, 1923. Helsingin Johanneksen kirkon alttari-
taulu. Valokuvakokoelma. JYTHL.
Kuva 49. Felix Frang, Ristiinnaulittu, 1895. Längelmäen kirkon alttaritaulu. Huusari 1988, s. 109.

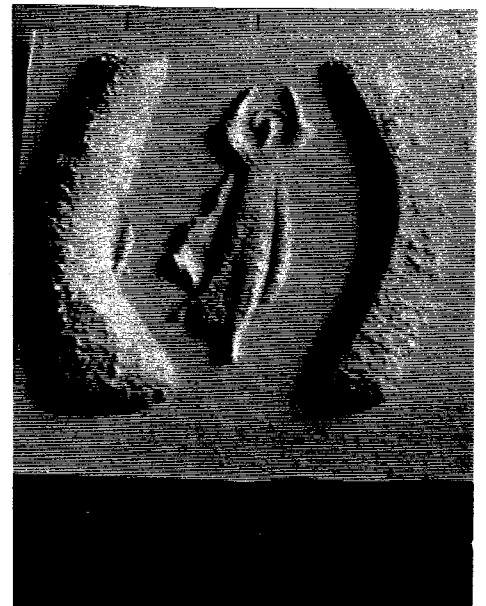
Kuva 50. Matti Kujasalo, Ylöspäin, 1979. Luonnos Helsingin Maunulan kirkon seinämaalauuskilpailuun. Ars Sacra Fennica, s. 31.
Kuva 51. Aarne Niinivirta, Tähti, 1940. Luonnos Turun Ylösnousemuskappelin seinämaalauuskilpailuun. A.G-s 1942, s. 19.

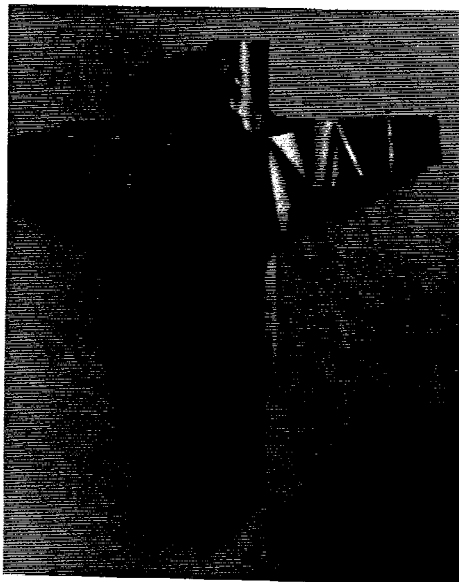
52.

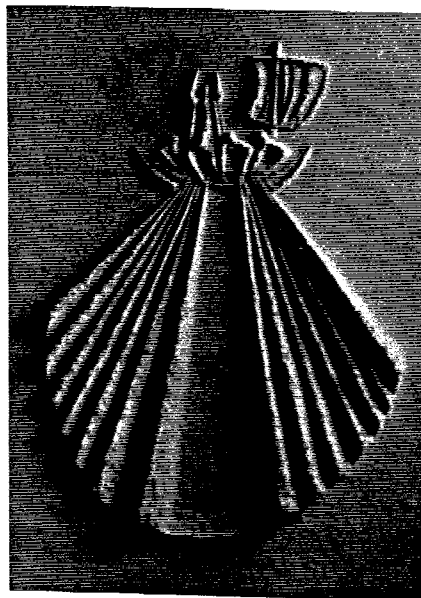
53.

54.

55.

56.

- Kuva 52. Pentti Papinaho, Tulta minä olen tullut heittämään, 1977. Luonnos Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
- Kuva 53. Kain Tapper, Rukouslehto, 1977. Luonnos Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
- Kuva 54. Kari Juva, Markus 13:26, 1977. Luonnos Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
- Kuva 55. Pentti Papinaho, Minulle on annettu kaikki valta, 1977. Luonnos Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.
- Kuva 56. Kari Juva, Ihmisen kalastajat, 1977. Luonnos Lahden Ristin kirkon alttariveistoskilpailuun. Kilpailujakoskeva arkisto. LaKA.